

DR. AUGUSTIN NEUMANN

OŽEHAVÉ KAPITOLY

*z českých
dějin
církevních*

NAKLADATELSTVÍ „VYŠEHRADEK“ V PRAZE

DR. AUG. NEUMANN:

Ožehavé kapitoly z českých dějin církevních

Universitní profesor, známý z řady namnoze průkopnických prací historických, podrobuje pronikavé revisi některé zkreslené části českých náboženských dějin. Pojednává o kněžstvu v době předhusitské a Husově, o sv. Janu Nepomuckém, o procesu Husově a nemožnosti Husovy rehabilitace, o umlčovaných katolických mučednících doby husitské, o tajné korunovační přísaze Jiříka z Poděbrad, o skutečných událostech v Broumově a Hrobech, o národnostních věcech před Bílou horou, o potrestání rebelů, o faktickém majetkovém odškodnění Církve po Bílé hoře, o počátcích národního obrození, o nepravdách o době t. zv. Temna, o poměru katolictví a probuzenství, o neudržitelnosti teorie o vlivu české reformace na naše národní probuzení a konečně o účasti katolictví v našem odboji doma i za hranicemi. Jsou to vesměs palčivé otázky, které bývají přetřásány v neprospěch katolictví. Tím vděčněji uvítá nezaujatý čtenář klidný a přesvědčivý tón, jímž autor kreslí pravý obraz naší minulosti.

Stran 128. Cena brožov.
Kč 12.—.

U všech knihkupců.

Nakladatelství

„VYŠEHRAD“,

Praha II., Václavská ul. 12.

DR. A U G U S T I N N E U M A N N

OŽEHAVÉ KAPITOLY
z českých dějin církevních

»VYŠEHRADE«, SPOL. S R. O. V PRAZE 1937

NIHIL OBSTAT:

Vet. Brunae, die 17. Augusti 1936.

Franc. S. Bařina O.S. A.,

abbas.

NIHIL OBSTAT:

Mons. Dr. Car. Vrátný,

censor.

IMPRIMATUR:

Pragae, die 13. Octobris 1936.

Prael. Dr. Theophilus Opatrný,

Vicarius generalis.

N.: 14491.

P ř e d m l u v a.

Od doby převratu postrádá česká katolická veřejnost knihy českých dějin, v níž by nalezla rozřešeny různé palčivé otázky českých dějin církevních. Této nesnázi má odpomoci přítomná publikace, jejímž účelem jest zodpověděti a vysvětliti právě ty různé otázky, jež bývají na veřejnosti nejčastěji přetřásány, a to v neprospěch katolictví. Neznamená to, že by tato kniha měla nebo chtěla nějak skreslovati české dějiny církevní. Jejím účelem jest očistiti obraz naší minulosti od skreslených jeho částí a takto předvésti katolickému čtenáři české dějiny náboženské tak, jakými skutečně byly. Jediným mým přáním je, aby nashromážděný zde materiál přinesl čekaný užitek, t. j. aby přesvědčil čtenáře o pravém obraze naší minulosti.

Autor.

V Olomouci, na den Bolestné Panny Marie, 1936.

1. KNĚŽSTVO V DOBĚ PŘEDHUSITSKÉ A HUSOVĚ.

O vzdělání řeholníků možno posloužiti řadou nových a důležitých dokladů. Vysvítá z nich, že velmi vzdělané kněžstvo měli augustiniáni-eremité, jejichž členové studovali v Sieně, Bologni, Florencii, Oxfordu, Paříži a Cambridgi. Není proto divu, že za takových okolností mělo i jejich domácí studium v Praze (u sv. Tomáše) zvučné jméno a bylo důležitým kulturním střediskem řádu povahy mezinárodní. Do Prahy se totiž sjížděli augustiniáni z Německa, Italie, ba dokonce i z Belgie. Jiným takovým střediskem byl cisterciácký klášter ve Zbraslavi, kam položil řád roku 1350 své generální studium. Je možno i blíže nahlédnouti do domácího studia cisterciáckého. Dovídáme se o něm, že mělo dvě části: předběžné studium povahy gramaticko-filosofické, po němž následovala vlastní studia theologická. V nich se (pokud víme) na kandidátech žádalo, aby dovedli jednotlivé these dokázat Písmem sv. O augustiniánech-kanovnících se dovídáme, že při svých studiích zdůrazňovali znalost Písma sv. a kanonického práva.

O mravním stavu kleru lze říci tolik: Až donedávna byla spatřována příčina mravního úpadku kněžstva v malém vzdělání a nedostatečném dozoru. Výtku o nedostatečném vzdělání jsme právě poznali jako lichou. Stejně nelze souhlasiti s názorem o špatném dozoru. Poznáváme zase na Arnoštu z Pardubic pravdivost opaku. Arnošt jmenoval korektory, kteří projížděli Čechami, dozírali nad mravy duchovenstva, a kde bylo třeba, je napravovali. Jak se rozkazy arcí-

biskupovy plnily, toho názorným dokladem je činnost probošta Petra z Rožmberka. Metropolita ho jmenoval korektorem v kraji bechyňském a on také svému úkolu skutečně dostál. Zreformoval tam netoliko kněžstvo světské, ale i řádové, zvláště cisterciáky. Jeho reformní činnost mu mimo vši pochybu zjedнала zvučnou pověst, takže i v kterémisi klášteře premonstrátek prosily Petra, aby k nim zavítal a zreformoval konvent. Kromě toho se setkáváme ještě s jiným energickým opatřením Arnošta z Pardubic, totiž pomocí ramene světského. Prohlásiv všechny duchovní, provinivší se proti veřejným předpisům, za zbaveny privilegia cleri, jímž byli vyňati ze soudní pravomoci světské, nařídil, aby za určitých podmínek takoví duchovní byli vydáni úřadům světským ke stíhání a případně i k potrestání. Pravím: duchovní, neboť mezi klerem této méně dobré kvality bylo mnoho lidí s nižším svěcením nebo toliko s tonsurou, kteří jsou takto vyňati z pravomoci soudů světských, věnovali se často zaměstnání světskému. Patrně tedy, že dozor nad kněžstvem byl dobrý a prostředky k jeho nápravě byly energicky prováděny. Naproti tomu však to byla moc světská, která překážela úřadům duchovním v trestání nehodných duchovních, které brala pod svou ochranu. Kromě toho je dobře známo, že moc světská vnucovala Církvi často nepohodlné osoby, aby za služby státu prokazované byly odměněny církevními beneficiemi. Mimo to je nutno vzít v úvahu i poměry na rozhraní 14. a 15. století. Tak na př. na Moravě nemohl zemský soud zasedati celých deset let. Jak bylo možno za takových zmatků vésti řádnou církevní administrativu, zvláště pak visítovati duchovenstvo?

Pro mravní stránku duchovenstva předhusitského je velmi důležitým pramenem visitace, provedená pražským arcijáhmem v Praze i na venkově r. 1379. Proti historikům laickým, kteří brali za bernou minci všechno v aktech zapsané, poukázal prof. Sedlák, že případy v protokolech zaznamenané nejsou vždy prokázané, nýbrž že někdy běží o pouhá nařknutí, a to ještě nejistá. Bližším zkoumáním akt byl Sedlákův poukaz potvrzen a mimo to se zjistilo, jak si historikové-laici počínali při vypisování z akt. Vyšlo totiž najevo, že Tomek byl nepřesný, Loserth na mnoha místech vyloženě překrcoval. Vynechával totiž místa, ve kterých žalobce prohlašuje, že nechce za pravdivost udání ručit, anebo vypouštěl ty části protokolů, jimiž celá obžaloba nabývala zcela jiného rázu. Takto překroucené záznamy arcijáhenské visitace sloužily po půl století všem historikům jako neomylný pramen o zkaženosti duchovenstva v době předhusitské. Z visitačních zápisů vysvítá, že mravně kompromitovaných kněží bylo 20%, což je sice číslo dosti značné, ale vzhledem k obvyklému zevšeobecňování nutno poukázati, že kněžstvu 14. století se velmi křivdí, když i ona většina 80% je ztotožňována s 20% oněch kompromitovaných kněží. Někteří historikové proti těmto cifrám namítají, že provinilých kněží bylo daleko více a odůvodňují svou námitku tvrzením, že někteří kněží nebyli usvědčeni, někteří se nepřiznali. Tomu však odpírá povaha vyšetřování při arcijáhenské visitaci. Ze zápisů visitačních totiž poznáváme, že kněží-provinilci se sami přiznávali anebo dávali beze všeho za pravdu nařknutím proti sobě vzneseným, takže z obou uvedených námitek proti počtu provinilých kněží nedá se žádná uplatniti.

Arcijáhenská visitace má po stránce číselné ještě jiný význam. Potvrzuje totiž v plném rozsahu odmítavé mínění Sedlákovy o ohromném přímo počtu kněžstva v době předhusitské. Na základě výroků jednotlivých duchovních správců o počtu kněží ve farnosti došlo se k tomuto poznání: Na pražskou farnost připadali roku 1379 dva až tři kněží z duchovní správy a po jednom mimo ni. Na venkovských farách působil tehdy jeden nebo dva kněží, kdežto kněží mimo duchovní správu nebylo tam skoro vůbec žádných. Patrně tedy, že onen počet odpovídá předválečnému počtu kněžstva, čímž ovšem samo sebou padá mínění o velikém, ba přímo ohromném počtu kněží.

Překrucování zpráv arcijáhenské visitace dokazuje několik případů:

L o s e r t h (Hus und
Wiclif, 262):

Item dicit Henricus,
quod in domo abbatis et
conventus monasterii Se-
dlicensis moretur quidam
notarius nomine Hersso,
de quo dicitur, quod daret
pecunias ad usuras.

(Dále praví Jindřich,
že v domě opata a kon-
ventu kláštera sedleckého
je jakýsi notář jménem
Hereš, o němž se vypráví,
že půjčuje lichvářsky pe-
níze.)

O r i g i n á l:

Item dicit Henricus,
quod in domo abbatis et
conventus monasterii Se-
dlicensis moretur quidam
notarius nomine Hersso,
de quo dicitur, quod da-
ret pecunias ad usuras,
sed ipse testis pro certo
nescit, sed vult super
eo melius informari.

(Totéž, ale vynechána
slova: »Sám svědek však
si není jist a chce se o tom
lépe zpraviti.«)

Item dixit: D. Wenceslaus vicarius ipsius ecclesiae s. Clementis habeat concubinam, quae olim fuerit Rotlebi pie memorie, ex qua duos pueros procreavit, qui testis nuper fuit per quandam mulierem petitus, ut dicte concubine puerum baptizaret, quod facere noluit.

(Dále pravil: »Pan Václav, vikář kostela u sv. Klementa, prý má souložnici, jež byla kdysi ženou Rotleba zbožné paměti, s níž zplodil dva syny, a ten svědek byl nedávno jakousi ženou prošen, aby oné souložnici pokřtil syna, což nechtěl učiniti.)

Von einem Mönch im Slavenkloster wird be-

Item dixit: D. Wenceslaus vicarius ipsius ecclesiae s. Clementis habeat concubinam, quae olim fuerit Rotlebi pie memorie, ex qua duos pueros procreavit, qui testis nuper fuit per quandam mulierem petitus, ut dicte concubine puerum baptizaret, quod facere noluit. D. Nicolaus plebanus dicte ecclesie dixit, quod habeat vicarium nomine Wenceslaum . . . et quod habet concubinam, sed de hoc nescit et credat, quod ista infamatio fuit sibi *inpuncta* propter malitiam aliter se bene conservavit.

(Totéž, vynecháno však další: »Pan Mikuláš, plebán u řečeného kostela, pravil, že má vikáře jménem Václava . . . a že prý má souložnici, ale on o tom neví a věří, že toto nařknutí mu bylo učiněno ze zlomyslnosti, jinak se choval dobře.«)

D. Nicolaus Crucifer cum stella . . . plebanus

hauptet, er habe ein Haus, in welchem er Concubinen halte.

(O jednom řeholníkovi z kláštera na Slovanech se tvrdí, že má dům, v němž chová souložnice.)

dicte ecclesie dicit, quod quidam monachus Sclavorum nomine Brdo habeat unam domum in plebe sua, qui apostataverat, sed nescit, si ipse in dicta domo suam habeat concubinam.

(Pan Mikuláš, křižovník s hvězdou, plebán řečeného kostela, praví, že kterýsi mnich kláštera slovanského, jménem Brdo, co má dům v jeho farnosti, kterýž (mnich) odpadl, ale neví, má-li ve svém domě souložnici.)

T o m e k (Dějiny Prahy III, 238):

Také Zvěst, farář sv. Mikuláše v Podskalí a Martin Tvořidlo, farář psářský, nepřebývali při svých kostelích, nýbrž na Vyšehradě. Tito dva vymlouvali se na starou zvyklost. Zvěst totiž, že i jeho předchůdci nezachovávali residenci, když měli jiné nějaké beneficium. Nicméně nestalo se

O r i g i n á l:

D. Zwiest plebanus ibidem a XVIII annis interrogatus dicit, quod ipse testis resedit circa ecclesiam suam prius medio anno et predecessores sui, qui habent aliqua beneficia, nunquam resederunt et alii multi parochiani ibidem dicunt, plebem bene stare et commendant plebanum et

dvěma těmto farářům nic, aby byli residencí přidrženi.

licet debebat residere circa ecclesiam, tamen favent sibi, quod residet in Wysegrado . . . et dicunt, quot etiam in medio noctis non negliguntur, quando aliqui indigent sacramentis.

(Pan Zvěst, plebán tamže od 18 let, byv otázan, praví, že sám svědek sídlí při kostele přes půl roku a že jeho předchůdcové, mající nějaké obročí, tam nikdy nesídlili . a mnozí tamní farníci praví, že o lid je dobře postaráno, a ač měl bydleti při kostele, přece mu přejí, že residuje na Vyšehradě . . . a praví, že ani o půlnoci nejsou zanedbávání, potřebují-li někteří sv. svátostí.)

2. SVATÝ JAN NEPOMUCKÝ.

Sv. Jan jmenuje se Nepomucký podle svého rodiště Nepomuku (starší forma Pomuk) na Plzeňsku. Otec jeho Volfín byl tam rychtářem. Německého tohoto jména bývá v českém obyvatelstvu agitačně využíváno proti úctě svatojanské, poněvadž prý je důka-

zem, že sv. Jan byl Němec. To však je argument velmi slabý, neboť je z historie velmi dobře známo, že německé kolonie městské se již v době předhusitské počesťovaly, takže tehdy již nade vší pochybu existovaly české rodiny měšťanské se jménem německým. Mimo to mluví pro češství sv. Jana i ten fakt, že na vysokoškolských studiích se vždy (v Praze i v Padově) hlásil k národu českému. Do tohoto národa náleželi sice i Němci v Čechách rození, ale Jan z Nepomuku projevil své české smýšlení tím, že v Padově asistoval při promócích Polákům a Čechům, a oni zase jemu. Tento fakt mluví sám sebou mnoho, považíme-li, že skutečným Polákům asistovali většinou jen Poláci, nikdy však Němci. Nelze tedy pochybovati o tom, že sv. Jan Čechem byl, třebaš měl jméno německé. Ale i kdyby byl Němcem, není to vážnou námitkou proti jeho úctě, neboť mohou-li býti uctívání popravení protestanté před staroměstskou radnicí, i když byli mezi nimi Němci neumějící ani slova česky, pak může býti uctíván i Jan z Pomuku v téže radnici umučený, a to tím spíše, protože znal perfektně česky a již podle souvěké kroniky Rudolfa Zaháňského »byl milý Čechům i Němcům«.

První zprávu o světcí čerpáme z roku 1370, kdy byl již císařským notářem v arcibiskupské kanceláři v Praze. To znamená, že již absolvoval vyšší odborná studia, ve kterých pokračoval i později, a to: r. 1381 složil cum applausu bakalářskou zkoušku na právnické fakultě pražské, za dvě léta odešel na studia do Padovy, kde se r. 1386 stal rektorem nationis Bohemicae, t. j. studentů z Čech bez rozdílu národnosti. O rok později stal se licenciátem a pak doktorem ka-

nonického práva. Promoci měl v katedrále padovské. Téhož roku na podzim, vrátiv se do vlasti, stal se kanovníkem u sv. Jiljí a dal si nostrifikovati doktorát. Protože mu kanonikát mnoho nenesl, byl při tom osvobozen od povinné taxy. Na úředních dokladech se podepisoval jako notář, velmi málo jako oficiál. R. 1389 se stal kanovníkem vyšehradským, v kteréžto hodnosti pravděpodobně působil jako kazatel. Byl-li zpovědníkem královny Žofie, nelze ze současných pramenů dokázati, ale jiní svědkové, oné době ještě blízcí, o tom výslovně svědčí. Je to profesor vídeňské university Tomáš z Haselbachu, jenž byl v letech 1433—34 v Praze jako člen basilejské legace. Ten výslovně jmenuje Jana Nepomuckého zpovědníkem královny Žofie.

Druhou zprávu zaznamenal Pavel Žídek ve své »Spravovně«, věnované r. 1470 králi Jiříkovi. Kdyby tomu tak nebylo, sotva by si Žídek troufal tvrditi věc nepravdivou, zvláště když běželo o osobu, kterou oba z doslechu jistě dobře znali. Proto chápeme, proč prof. Pekař (Tři kapitoly o sv. Janu Nep., str. 22) napsal: »... kategoricky neodvážil bych se popřítí, že Jan zpovědníkem královniným byl.«

Obrátíme nyní svou pozornost ke dvěma věcem: k mučednictví Jana z Nepomuku a k mučednictví za zpovědní tajemství.

Mučednickou smrt Janovu dokazují tito svědkové: 1. Arcibiskup Jenštejn ve své stížnosti na krále Václava nazývá Jana mučedníkem. 2. Životopisec Jenštejnův o něm praví, že »z milosti Boží stal se mučedníkem«. 3. Ebendorfer a Žídek ho sice přímo nejmenují mučedníkem, ale nepřímou přiznávají jeho mučednic-

kou smrt, tvrdíce, že položil život za zpovědní tajemství. Tím přicházíme k druhému bodu.

Smrt za zpovědní tajemství přiznává předně Eberdorfer, řka: »Tento (Václav IV.) zpovědníka své manželky, Jana, mistra bohosloví, poněvadž řekl, že jenom ten je hoden jména krále, kdo dobře vládne, a jak se praví, poněvadž se zdráhal porušiti tajemství zpovědní, ve Vltavě utopiti poručil.« Tato zpráva je velmi důležitá, neboť slovy »a jak se praví« dělí se svědectví na dvě části: první část označuje za zcela jistou, totiž neohrožené vystupování Janovo proti zneužívání autority královské, druhá pak část, počínající slovy »a jak se praví«, označuje vyloženě místní tradici o smrti za zpovědní tajemství. Pravdivost této tradice je mimo vši pochybu prokázána tou okolností, že nikdo z husitů se proti ní nestavěl, ačkoliv umučení se aktivně účastnil král, takto protektor vznikající strany husitské.

Tento moment je potvrzen zprávou Žídkovou. I on ve spise věnovaném husitskému králi praví: »... když měl (král) zlé domnění do své paní a ona se zpovídala mistru Johánkovi . . . přišel k němu král, aby mu pověděl, s kým přebývá, a když děkan nechtěl jemu nic praviti, kázal jej utopiti.« Je velmi pochybno, že králi-husitovi by se mohl Žídek opovážiti tvrditi věci lživé, již proto, že oba se narodili v době, kdy ona událost žila ještě v paměti.

Je však ještě velmi důležitý nepřímý důkaz pro mučednictví Janovo za zpovědní tajemství. Palacký praví, že kromě sporu o volbu kladrubského opata působily při umučení Janově mnohé jiné příčiny. Které to asi byly? O tom lze se domysleti z těchto okolností, za

jakých umučení se stalo: 1. Král přišel do staroměstské rychty. 2. Propustil všechny a zůstal v místnosti sám s Janem Nep. 3. Sám ho mučil. Je možno, že by takto chtěl na gen. vikáři vynutiti přiznání o věcech, týkajících se sporu, které byly přece obecně známy? 4. Králi záleželo na tom, aby se nikdo nedověděl o obsahu rozmluvy při mučení, proto dal po něm Janovi do úst roubík. Mohl tak král učiniti zase jen o věcech veřejně známých? Z těchto bodů jasně vyplývá, že při umučení Janově nerozhodoval jen spor o Kladruby, nýbrž i jiná věc, která byla zastřena věcmi obecně známými. O této skutečné příčině umučení Janova se lidé báli mluvit ze strachu před hněvem krále, takže teprve po jeho smrti se odvážili o ní mluvit a psát. Názorným dokladem toho je srovnání zprávy bavorského kronikáře Hagena se záznamem Ebendorferovým. Hagen psal počátkem 15. století, tedy ještě za života Václavova. Zná pouze tuto příčinu: král dal Jana Nep. utopiti, »poněvadž řekl, že jest hoden jména krále jen ten, kdo dobře vládne«, a k tomu významně dodává: »A jak se praví, poněvadž se zdráhal porušiti tajemství zpovědní, ve Vltavě utopiti poručil.« Zde tedy vidíme docela přesvědčivě, že po smrti králově, kdy Ebendorfer v Praze byl, se již veřejně mluvilo, že Jan byl umučen pro zpovědní tajemství. Doklad je tím přesvědčivější, že ze žaloby na Husa r. 1409 podané vysvětluje, že tehdy (ještě za života krále) se lidé vůbec báli o skutečné příčině smrti sv. Jana mluvit.

Jak známo, vytýká se katol. Církvi, že kanonisovala osobnost, která neexistovala. Celou věc přesvědčivě vyvrací prof. Pekař (o. c. 23 a 26—28) takto: »Český

kronikář Hájek (psal r. 1541) sveden omylným datem o smrti Jana z Pomuka v jednom ze svých pramenů (1383 místo 1393), pomohl si jednoduchým způsobem: udělal z omylu z jediného Jana z Pomuka dva Jany Nepomucké: prvního, jenž byl r. 1383 utopen pro smlčení zpovědního tajemství, druhého, utopeného r. 1393 pro spor arcibiskupa s králem. Lze říci, že Jan legendy, jak se vytvořila v 15. věku, a Jan historie, ale zbavený zásluh svatosti, jež mu přiznávali vrstevníci, byli Hájkem takřka rozříznuti na dvě. Hmatavou památkou existence pravého Jana z Pomuka, oba Hájkovy Jany v jedno spojující, byl jen hrob jeho s ostatky jeho v kostele svatovítském, k němuž pojila se čím dál patrněji úcta věřících. Poznamenáváme ještě, že jméno „z Pomuka“ a „Nepomucký“ je jedno a totéž. V novější době ovládl pro starý Pomuk název Nepomuk. Jinými slovy: i jméno prozrazuje, že Hájkovi dva utopení Janové vznikli z jedné a téže osoby, jinými slovy: nový Jan Nepomucký že je starý Jan z Pomuka.«

Nastává nyní otázka, jaký byl poměr Církve při kanonisaci k osobnosti mučedníka? Pekař (o. c. 28) zase rozhoduje takto: »Církevně nepoutaný historik (!), nedá-li nic ani na domnělé zázraky (?!), ani na tradici z 15. století, musí vyznati, že historický Jan z Pomuka zasloužil si s katolického stanoviska svého svatořečení. Neboť vskutku nejde o dvě rozličné osoby, dva Jany z Pomuka, nýbrž o jediného Jana z Pomuka, pochovaného u sv. Víta, o jediného světce s dvěma legendami (t. j. zpovědní tajemství r. 1383 a spor s králem r. 1393) nebo s dvojí historií.«

Nepřátelé Církve dále namítají, že úctu sv. Jana

Nepomuckého zavedli jesuité, aby její pomocí vyhladili z lidu památku Jana Husa. Dokladem nepravdivosti tohoto tvrzení jsou však svědectví o úctě svatojanské již v té době, kdy jesuité ještě ani nebyli. Jsou to známá nám již svědectví z doby jeho umučení a z 15. století. Arcibiskup Jan z Jenštejna ho nazývá ve své obžalobě svatým mučedníkem. Mimo to mu dává několikrátě čestný název venerabilis. Opat augustiniánů-kanovníků v Zaháni (Slezsko) Ludolf psal o Janovi asi r. 1398 a nazval ho »ctihodného onoho muže, milého Bohu i lidem, Němcům i Čechům«. Životopisec Jenštejnův napsal (asi v letech 1400—1402) toto: »Ctihodný Jan, tehdejší vikář v záležitostech duchovních stal se z milosti Boží mučedníkem . . načež zářícími divy objeven jest.« Název »ctihodný« a »mučedník« jakož i první zmínka o jeho oslavení zázraky jsou neklamnými důkazy úcty, jaké požíval Jan brzy po své smrti. Celá řada kronikářů od konce 14. století až do konce 16. věku souhlasně dosvědčuje, že sucho, které v Čechách po smrti Janově nastalo, bylo trestem za jeho násilnou smrt. Staré letopisy české při tom zaznamenávají i jiný projev úcty k umučenému, s nímž se setkáváme i v jiných pramenech. Letopisec mluví totiž o hrobě mučedníkově a poznamenává, že na ono místo »i podnes žádný nerad nohama vstúpí«. Kronika kláštera zlatokorunského k tomu podotýká, že právě proto, »poněvadž proslul zázraky, proto udělána mříž kolem hrobu«. Z pozdější doby sluší uvést inventář chrámu sv. Víta, v němž při r. 1396 je poznámka: »Dále pluvíál blahé paměti p. Johánka z Pomuka.« V zápisech o kapitulních domech v Praze v letech 1480—1510 je u jednoho po-

znamenáno, že jej postavil blahoslavený Jan z Nepomuka.

Uvedené staré doklady dokazují, že úcta svatojanská existovala u nás již dávno před řádem jezuitským. Pro tuto starší dobu nutno ještě poznamenati tolik: jak již ze žaloby na Husa r. 1409 podané vysvítá, báli se lidé o usmrcení sv. Jana za života králova vůbec mluvit, když pak Václav IV. zemřel, tu vypuknuvši husitské vojny rovněž nedovolily, aby se mohla jeho úcta nějak rozvíjeti. Tedy pravý opak toho, co tvrdí nepřátelé katolické Církve: sv. Jan Nepomucký musel ustoupiti Husovi, a nikoli Hus sv. Janu Nepomuckému.

Druhou námitkou je, že jesuité zavedli kult svatojanský na potírání úcty k Husovi. Tomu odporují jednak právě uvedené doklady, jednak tato fakta: 1. Podle prof. Pekaře (o. c. 22) »všechny podstatné podmínky pro vznik nového svatého tu byly již v 15. století (tedy dávno před vznikem jezuitského řádu) a že nebylo třeba než příznivější situace, t. j. na př. zesílení katolicismu v zemi, aby ke svatořečení došlo. Od konce 16. století, od probuzení katolického sebevědomí v Čechách, je již pozorovati kult sv. Jana vskutku ve vši formě takže historik neubrání se domněnce, že by katolíci v Čechách vymohli si znenáhla svatořečení nového světce a patrona, i kdyby nebylo došlo k Bílé hoře, a tím úplné restauraci katolického panství v zemi«. 2. Týž historik praví dále (24): »Je vůbec pozoruhodné, že systematické úsilí katolických Čech, dosáhnouti svatořečení Jana z Pomuka, počíná se teprve s Balbínem a dobou jeho, tedy půl století po Bílé hoře! Kdyby agitační výklad, že

jesuité potřebovali Jana Nep., aby jím mohli zaplašovati z české mysli památku Husovu, měl býti blízek pravdě, čekali bychom, že vítězná Církev sáhne po novém svatém hned ve chvíli, kdy ho nejvíce potřebovala v boji proti kacířům, proti Husovi a Luthe-
rovi... ale vidíme, že teprve když rekatolisace země byla dokonána a nebezpečí kacířství již vážně nehrozilo, teprve v době, kdy český živel pevně zasedl na přední místa... teprve tenkrát počíná svůj proces s Římem o uznání Jana za svatého.« 3. Jak nesmyslné je tvrzení, že kult svatojanský měl býti symbolem vítězství Církve nad kacířským národem, k němuž mělo dojíti zvláště přičiněním jesuitů, to vyvrací zase prof. Pekař (str. 48—49), řka: »A ti, kdo drží se these, že to byli přece jesuité, kteří vše způsobili, poněvadž vlastním iniciátorem myšlenky i agitace pro svatořečení Jana Nep. jeví se jesuita Balbín... těm doporučuji, aby se seznámili s Balbínem dokonaleji!! Učiní-li to, přesvědčí se, že při jméně jeho vybaví se především představa poctivého Čecha, vášnivého milovníka své vlasti a svého národa, a teprve daleko za tím představa jesuity. Charakteristickým pro posouzení poměru jesuitů k agitaci pro svatořečení Janovo... zdá se býti i fakt, že usiloval-li český jesuita Balbín legendárním životopisem Jana Nep., většinou jím samým, zdá se, zbásněným, o jeho uznání svatým, dokazoval německý jesuita pražský Freyberger (1698), že k hojným údajům Balbínovým není starých dokladů a že mnoho věcí je vyzdobeno perem mytologickým. Ale víme, že spis Balbínův byl shledán nedostatečným hned po svém vzniku (1670) i kapitulou pražskou, jíž byl věnován a v níž spolu rozhodoval histo-

rik a přítel Balbínův, horlivý ctitel Jana Nep., děkan kapituly Pešina. I z těch a podobných fakt možno se učit, jak ukvapeně usuzují ti, kteří si představují katolický klerus český té doby jako společnost podvodníků, která nelekala se žádného prostředku, jímž by dospěla k domnělému cíli svému, t. j. zmrzačiti a zastrážiti duše české, vytvořiti stádo ovcí a zabíti novým svatým Jana Husa v českém národě.«

Namítává se dále proti účtě svatojanské, že byla českému lidu vnucena Římem. Prof. Pekař (str. 25 a 47) dokazuje pravý opak, totiž, že to byla právě česká veřejnost, která si vynutila nejprve beatifikaci a potom kanonisaci. Předně ukazuje, že když 50 let po bitvě bělohorské počalo se u nás usilovati o blahořečení, že Řím se proti tomu vytrvale stavěl. Nepomohlo ani poukazování na kvetoucí kult mučedníka, Řím po celých 50 let byl proti. »Teprve, když agitace české Prahy zajistila si doporučení císařské a mocné přímluvy v celém katolickém světě, teprve když z Prahy docházely protokoly s přísěžnými výpověďmi přechetných Čechů ze šlechty, měšťanstva a lidu, dosvědčující starou úctu Jana Nep. v království a ovšem divy a zázraky, jež dály se pro zásluhy jeho, teprve tenkrát odhodlal se Řím, a to ještě s patrnou neochotou a nedůvěrou, splniti, co tak naléhavě bylo žádáno, a co tak mocnými argumenty věcnými bylo podporováno. Řím vpravdě neměl ve svatořečení žádné iniciativy, nýbrž ono přímo bylo na něm vynuceno . . . vše bylo dílem katolických Čech, žádajících si naléhavě uznání nového světce . . . tak naléhavě, až, jak doslova píše Herben r. 1893, se „blahořečení a svatořečení nového patrona české země již ničím nedalo zabrániti“.«

Důležité je poznati, proč naše veřejnost se tolik o kanonisaci zasazovala. Pekař (o. c. 54) konstatuje, že naše barokní společnost netoliko se snažila kanonisací dáti satisfakci náladě své duše, ale i aby českému jménu, tolik podezíranému a opovrhovanému v sousedství, dobyla nové autority a nové sebedůvěry. To pak působilo nade vši pochybu tolik rozpaků v Římě, jak Pekař praví (str. 25): »Nedovedu domysleti si přijatelnějšího vysvětlení neochoty Říma, leč v nedůvěře jeho k akci, mající zřejmý ráz českonacionální.«

Poslední námitka proti úctě svatojanské je, že prý světec postrádal vlastností k svatosti potřebných, přičemž se poukazuje, že prý půjčoval na vysoké úroky a dopouštěl se takto lichvy. Námitka tato je vskutku zajímavá, povážíme-li, že odpůrcové úcty svatojanské říkají, že světec vlastně vůbec neexistoval a najednou o téže osobě mluví, že provozovala lichvu. Již při důkazech o mučednictví Janově jsme přišli na projevy, svědčící o svatosti jeho života. Tituly: ctihodný, svaté paměti člověk, jehož Bůh sám zázraky oslavil, s dostatek ukazují, že běželo o muže skutečně svatého. Indirektně lze na to usuzovati z toho faktu, že muž tak svatého života, jako byl Jenštejn, si ho zvolil za generálního vikáře, t. j. za správce arcidiecése. Jest jednoduše nemyslitelno, že by takový asketa svěřil péči o arcidiecési nějakému špatnému knězi! Pekař (o. c.) podrobil důkladné kritice pomluvy o půjčování peněz a došel k resultátu, že Jan Nep. půjčil ve skutečnosti jenom jednou peníze, a to 16 kop grošů, ale ty půjčil bezúročně a také žádných soudů s tou půjčkou nebylo. Mimo to ukazuje, že právě takovým způsobem půjčoval peníze i Hus. Je opravdu ku po-

divu, že peněžité půjčky mají býti k necti jenom Janu Nep., ne však Husovi. Jaké rozpaky při tomto poukazu nastaly odpůrcům sv. Jana Nep., vysvítá z toho, že redaktor »Národních listů« Scheinpflug toto místo bez vědomí Pekařova zkorigoval tak, že místo »M. Jan Hus« položil »i osoby velmi vážené«. Takovými prostředky tedy pracují odpůrcové úcty svatojanské.

3. MISTR JAN HUS.

Kostnické vyšetřování.

a) V y š e t ř o v á n í.

Ve vyšetřování s Husem vedeném lze rozeznávati dvě období: v prvním se jednalo o poměru Husově k Viklefovi čili o jeho viklefství, v druhém pak byla zkoumána nauka Husa samého.

První období zahájil Michal de Causis podáním žalobných článků papeži, v nichž vinil Husa z bludných názorů o Církvi, z učení o remanenci a vlivu subjektivní kvalifikace na platné přísluhování svátostmi. Tyto články byly předloženy čtyřčlenné komisi k prozkoumání (4. prosince) a brzy poté byl Hus dopraven do klášterního karceru k dominikánům. — O tomto vězení, jež pro své sousedství se stokou nebylo lidskému zdraví nijak příznivo, bývají šířeny hrůzostrašné pověsti. Stačí k tomu poznamenati, že bylo určeno pro řádové kněze něčím se provinivší, takže nelze mluvit o nějaké tortuře pro Husa zvláště chystané. — Do klášterního karceru dostal se Hus na zá-

kladě předpisů kanonického práva, podle něhož každý inkvisicí souzený má býti vyslýchán ve vězení. Porušením glejtu to nebylo, neboť koncil jednal nezávisle na jeho vystaviteli, císaři Zikmundovi.

U dominikánů se komise Husa nejprve dotazovala na jeho poměr k 45 článkům Viklefovým. Odpovědi Husovy jsou zajímavé tím, že se v nich nepřiznává ani k jedinému článku Viklefovu. Že nejde o pouhé rozpaky, nýbrž vyloženou neupřímnost, to nejlépe vysvětluje ze dvou článků, a to: O odnětí statků beneficiálních mocí světskou a o odvádění desátků. V Praze stroze hlásal odnětí statků duchovenských ramenem světským, kdežto při výslechu u dominikánů o této zásadě prohlásil: »Ani netvrdím, ani nepopírám, poněvadž snad může (onen článek) míti jeden správný smysl« (Sedlák, Hus, 321). Neupřímnost ona se ještě křiklavěji vyjímá při 18. článku Viklefově o nedávání desátků provinilým kněžím. V aktu »Nullus est dominus« převzal Hus tuto zásadu doslovně z Viklefova spisu »De civili dominio«, horšil se při tom na katolické doktory, že tento článek zavrhli, a při tom u dominikánů odpověděl: »První část se neodvážuji ani popírat, ani tvrdit, druhou část popírám« (Sedlák, Husův akt »Nullus est dominus«, ST. II, 301). Po takových odpovědích se ho komise tázala, jak mohl napsati tak potupné glosy k bule »Inter omnes« (ze 6. ledna 1413), když nesouhlasí s Viklefem, načež Hus označil správně autorem jejich Jesenice. Odpověď ta nestačila, neboť komise chtěla znáti aspoň poměr Husův k Jesenicově glose. I tázal se ho kardinál, vedoucí vyšetřování, zda se mu Jesenicův komentář líbí, načež Hus odvětil záporně. To však byla velmi podivná

odpověď, povážíme-li, že Jesenicovy poznámky byly vlastně opisem Husovy glosy na bulu odpustkovou (Sedlák, Hus, 280, p. 7). Výsledek tohoto výslechu byl, že komise odcházela s dojmem o pravověrnosti Husově, zato mezi jeho stoupenci byl zmatek. Vždyť Hus vlastně popřel Viklefa, jež doma s takovou energií hlásal. Proto Jan z Chlumu jej ve zvláštním dopise zapřisáhl, aby neustoupil od toho, co dříve zastával. Stejně příznačné je, že Husovy odpovědi na 45 článků dané nedošly žádného rozšíření, ač on o to prosil.

Hus potom upadl do nemoci, za níž s ním ani zdaleka nebylo zacházeno tak, jak pisatel Ottova slovníku píše: »... ani toho nedbáno a v době, kdy Hus byl mezi životem a smrtí, přivádění do vězení svědkové, by před ním přísahali a vypovídali« (915). Sedlák o tom píše: »Potom Hus onemocněl a vyšetřování bylo tím na čas přerušeno. Jenom svědci, jež podle kanonického práva obviněný měl vidět přísahat, byli mu předvedeni« (Hus, 322). Nejednal tedy koncil s Husem zle.

Při kladení svědeckví vypovídali hlavně profesori bohosloví, při čemž za podklad vyšetřování sloužily žalobné články Michala de Causis z r. 1410. Zároveň bylo nařízeno arcibiskupu pražskému, aby zavedl vyšetřování o poslaných mu 16 člancích. Tímto činem se končí první období výsledků Husových, vztahující se k jeho viklefství.

V té době došlo ke sporu mezi císařem a koncilem o propuštění Husa z vězení. Petr z Alliaku, kardinál z Cambray, prohlásil, že sněm trvá na plné svobodě jednání, hroze jinak jeho rozpuštěním. Proto Zikmund

obrátil své usilování ve prospěch Husův jinam, totiž k veřejnému slyšení.

Zatím mistři prozkoumali Husův spis »De ecclesia« a Pálec vybral z něho 42 bludných článků. Tím se započalo druhé období Husova procesu, jež se vztahovalo na jeho vlastní nauku. Výslech započal hned, jakmile se Hus pozdravil (tedy ne v době, kdy zápasil mezi životem a smrtí). Formálně se druhá fáze liší od první tím, že již nerozhodují výpovědi svědků, nýbrž vlastní spisy Husovy. Chování Husovo došlo rovněž určité změny. Nemaje co činiti se svědectvími, nýbrž s výpisy z vlastních spisů, pomáhá si poukazováním na jejich nesprávné znění. Tak prohlásil o člancích Pálčových, že jsou falešně pořízeny, k čemuž jeho průvodce Petr z Mladenovic připojil ještě slovo »nespravedlivě«. Jelikož pak tato slova opakují ještě dnešní historikové, ba dokonce se stala populárními zdramatisováním domněle falešného obžalování Husova Pálčem (Jirásek, Jan Hus, 280—281. Srv. Neumann: Jiráskova husitská dramata, Hlídka, 1918, 375), budeme se články Pálčovými zabývati blíže.

b) Domněle falešné články.

Sedlák (Proces kostnický, ST. II, 5—6) došel po důkladném rozboru Pálčových článků k tomuto výsledku: »... nelze se věru ubrániti údivu, slyšíme-li, jak Hus rozhodně prohlašuje: „quos false extraxerunt“ a jak Mladenovic po něm opakuje: „quos false et inique extraxerat“ To není pravda! Články Pálčovy nejsou vyňaty lživě, nýbrž pravdivě! Hus to v odpovědích částečně sám přiznává. U plné polovice

článků Pálčových nečiní žádné námitky, jen tu a tam článek vysvětluje neb uvádí svůj text úplněji, z čehož právě lze viděti, že Páleč cituje doslovně; u jiných praví sice, že ten výrok není v jeho spisech, ale hned jej uvádí sám, takže se lze snadno přesvědčiti, že ten výrok v jeho spisech skutečně jest, třebaš Páleč citoval poněkud volněji. Zbývá tedy 7 článků, jež Hus vůbec odmítá, totiž 17., 18., 19., 20., 21., 22., 23. Z těch je 18.: »Důstojnost papežská má svůj původ od císaře římského« ve hlavě 13. ve formě: »A jest patrno z kronik, jak vznikla moc papežská: neboť císař Konstantin ...« Čl. 20.: »Papež nepodobný životu sv. Petra nemá se zváti papežem neb náměstkem Petrovým, ale spíše Antikristovým« jest ve hl. 14. v podobě otázky: »Žije-li však tento ctnostem na odpor ... jak jest pravý a zjevný náměstek Kristův nebo Petrův a ne spíše náměstek Antikristův?« Čl. 21.: »Papež v životě nepodobný není pravým představeným, aniž kardinálové jsou nástupci apoštolů, ale Jidášové, zloději a lotři« jest Pálčem upraven z věty Husovy: »Papež není zjevný a pravý nástupce knížete apoštolů Petra, žije-li v mravech protivný Petru a vyhledává-li lakomství, pak jest náměstek Jidáše Iškariotského ...: a stejně patrně nejsou-li kardinálové zjevní a praví nástupcové sboru ostatních apoštolů Kristových, ... pak jsou zlodějové a lotři.« Z této druhé části vznikl čl. 19. Čl. 22.: »Papež jest ona šelma, o níž praví se ve Zjevení sv. Jana: „Dáno jí i bojovati se svatými“« není sice v této formě u Husa, ale v hl. 11. je toto místo z Apokalypse uvedeno o moci duchovní s jasnou tendencí proti papežství. Tamže vyzývá Hus věřící, aby se moci té šelmy nebáli, odkudž tvoří Páleč 17. člá-

nek. Konečně čl. 23: »Kdo může volně kázati proti zákazu papežskému« je volně podán z hl. 18.: »Proto každý kněz, který nehledá vlastní slávy, ale cti Boží . . . má znamení . . . že jej poslal Bůh.« Sedlák končí svou důkladnou kontrolu nařknutí Pálče z falšování názorů Husových takto: »O lživém vymyšlení článků nemůže tedy býti řeči.« A jistě právem dlužno se diviti smělosti, s jakou Hus za těmito články píše: »Některé výroky z oněch jsem napsal a rozhlásil a tvrdil, že jsou správné, některé však člověk nepřítel smyslil, tu přidává něco, tam ubíraje a onde celý výrok, jenž není v mé knize, falešně připisuje.«

Omylem se stalo, že koncil podrobil Husa o článcích Viklefových ještě jednou výslechu, jenž je zajímavý tím, že (na rozdíl od prvního vyšetřování v tomto směru) prohlásil každý článek v jistém smyslu za pravdivý, podotýkáje, že jest ochoten podrobiti se rozhodnutí koncilu. Prohlášením článků Viklefových v jistém ohledu za pravdivé měl zmizeti špatný dojem Husových stoupenců po prvním výslechu, při kterém se v některých věcech »evangelického mistra« vzdal; ochota uposlechnouti koncilu měla pak působiti u jeho členů zdání o Husově pravověrnosti.

Potom dostal Hus lepší vězení u dominikánů, v němž očekával povolání k veřejnému výslechu. Zatím však k němu ještě nedošlo, nýbrž byl dále vyslýchán, a to tentokráte o svém chování v Praze. Tázali se ho, jak se choval při hlásání odpustků, kterak zachovával interdikt, proč apeloval ke Kristu, jakož i na list poslaný Pražanům na rozloučenou. Tato poslední věc byla Husovi velmi nepříjemná, neboť v té Kostnici, kde uctivě mluvil o papeži i kardinálech, napsal

dopis, v němž sděluje do Čech, že se mu dostane veřejného slyšení jenom tehdy, zaplatí-li sluhům Antikristovým 2000 dukátů (Sedlák, Hus 326, p. 4). Opis tohoto málo lichotivého listu poslal někdo z Čech do Kostnice, takže komise měla v ruce výmluvný důkaz o neupřímnosti internovaného mistra. Přesto když Hus onemocněl, dali mu »sluhové Antikristovi« lepší místnost v klášteře, ba dokonce dostal i osobního lékaře papežova.

Zatím přišel do Kostnice kancléř Sorbonny Gerson a podal koncilu oněch 20 článků, jež byl poslal na podzim r. 1414 arcibiskupu Vechtovi. Význam jejich spočíval v tom, že se jimi potvrzovaly články Pálčovy. Komise vzhledem k naprostému souhlasu obojích článků nepředložila Husovi Gersonovy články až počátkem března, kdy se zase počalo jednati o veřejné slyšení. K tomu však nedošlo, a to tentokráte pro útěk Jana XXIII. z Kostnice do Schaffhausenu. V nastalých zmatcích snažili se čeští páni vyprostiti Husa z vězení. Leč koncil jej svěřil do opatrování kostnickému biskupu, jenž ho dal internovati na svém zámku Gottliebenu. V dubnu došlo k sestavení nové vyšetřující komise. V souvislosti s procesem Husovým prozkoumalo toto soudcovské kollegium spisy Viklefovy a poněvadž prohlášením svrchovanosti církevního sněmu nad papežem dostalo se celému vyšetřování pevného podkladu, odsoudil koncil (4. května) učení Viklefovo. Pro Husa byla to zlá předtucha, jelikož odsouzení se stalo na základě článků oxfordské university, jakož i na podkladě článků londýnsko-pařížských, k jejichž sestavení použito dvou spisů českého původu.

Jelikož pro záležitosti Jana XXIII. nemohlo k veřejnému slyšení tak brzy dojíti, zakročila šlechta u koncilu. Přítomní její členové učinili tak ústně, naproti tomu dostalo se Zikmundovi z vlasti důrazných upomínek ohledně Husova glejtu a záruk v něm obsažených. Kromě Husových věcí zastávali se i nařknutí země české z kacířství, jež tentokráte vyvěralo z novoty podávání laikům z kalicha. Po této stránce odpověděl pánům biskup litomyšlský Jan, který ukončil své vývody dotazem, zdali je hanobitelem vlasti ten, jenž se zasazuje o vyplnění bludův, či onen, který se jich ujímá. Stran Husova procesu odpověděl biskup carcasonský. Poukázal na kacířství Husovo pro jeho zatvrzelost proti censurám církevním, nač pánové replikovali. Z projevů jejich zakládal se na pravdě pouze poukaz na vystavení glejtu, jež se stalo již před odjezdem Husovým, v ostatním pak odpověď jejich nebyla nikterak šťastná. Dělali tak, jako by nic nevěděli o půhonu Husově, což se velmi podivně vyjímá, povážíme-li, že současně Husa omlouvali, proč nemohl osobnímu půhonu učiniti zadost. Výsledek bouřlivé této intervence mohl pánům vlastně jenom uškoditi, neboť polemikou jejich s biskupem litomyšlským obrácena byla pozornost na přijímání pod obojí. Koncil nařídil prozkoumati první Jakoubkův traktát o podávání z kalicha, čímž celá záležitost Husova měla býti opětne posunuta zpět. Zakročili tedy pánové znova u komise, opíraje se tentokráte o Husovu protestaci. Z jejich projevu vysvítá, že textu protestace jednak neznali, jednak že slepě věřili Husovi. Zcela souhlasně s ním poukazují na lživé články žalobné, ujišťují, že Hus chce se podrobiti koncilu, ač v jeho protestaci

se o tom nic nepraví, nýbrž pouze o poslechnutí zákona Kristova. Stejně nestojí v ní nic o tom, že Hus prohlásil, jako by nikdy nehlásal ani nehájil nic, co by bylo proti katolické nauce (text protestace viz Documenta 889. Srv. Sedlák, Hus, 333 a tamže pozn. 1). Na tento projev českých pánů odpověděl patriarcha antiochenský, oznámil, že Hus dostane veřejné slyšení dne 5. června s ujištěním, že Hus bude zcela jistě osvobozen a propuštěn, dokáže-li se nepravdivost žalob na něho podaných. Aby si Husovi stoupenci nemohli stěžovati do falešných článků, uložil sbor jejich opětné prozkoumání, jakož i některých spisů mistrových. Komise si počínala vskutku velmi přísně, odstranivši ze 34 článků 23. Mezi vynechanými byly ty, jež podle Husa nebyly tak v jeho spisech, ačkoliv jeho poukaz vztahoval se pouze na slovné znění a ne na smysl, v němž tam skutečně byly. Kromě toho vypustila komise i takové články, jež mohly sice míti dobrý smysl, ale ve skutečnosti byly pohoršlivé a bludné. Zato však v traktátě Husově o církvi našli theologové 15 bludných vět, k nimž připojila komise ještě 7 článků z traktátu proti Pálčovi a 6 ze spisu proti Stanislavovi, což s 11 články, jež z původních 42 článků před komisí obstály, tvořilo dohromady 39 článků. Tyto pak zároveň se svědectvími pražskými a kostnickými tvoří materiál pro veřejné slyšení připravený.

c) Veřejné slyšení.

Veřejné slyšení začalo 5. června, za kterýmžto účelem byl Hus dopraven den před tím do kláštera františkánského. V jeho refektáři se konalo přelíčení

s Husem za předsednictví Petra z Alliaku. Tento dal čísti žalobné články před Husovým příchodem, z čehož jakýsi Oldřich učinil povyk, že prý sbor chce učení Husovo odsouditi, aniž by ho slyšel. Na zakročení císařovo nemělo dojíti k vyhlášení rozsudku hned v audienci, čímž poplach utišen.

Hus dostavil se do františkánského refektáře, kamž mu podali páni jeho spisy, z nichž měl na koncilu dokázati falešnost nařčení. Jest podivno, že Hus mluvící stále o překrucování svých slov, usiloval o nedodání některých svých spisů. Je to v první řadě spis »Contra occultum adversarium«, mluvící o podrobení se Církve moci světské. Tento spis vymohli páni zpět z rukou komisařů k nemalé radosti Husově. Nejnápadnější však je, že Hus chtěl pomocí přátel odstraniti i svůj traktát »De ecclesia«, jehož vydání členům komise mistr svým stoupencům vytýkal. Když Hus tvrdil, že články z tohoto traktátu jsou zkomolené, pak mu mělo přirozeně záležeti na tom, aby koncil z vlastní zkušenosti mohl se o křivdě na něm páchané přesvědčiti a dáti mu proto text traktátu do ruky.

Při prvním slyšení se pravděpodobně jednalo o články pražské a deset prvních kostnických. Hus patrně se domníval, že bude moci dokazovati sněmu správnost svých názorů, čehož jeho vynikajícím odborníkům nebylo naprosto zapotřebí. Koncil si přál, aby při každém článku prohlásil, zda mu učil čili nic. Proto, když místo těchto odpovědí chtěl dávatí obšírná vysvětlení, volali naň členové koncilu, aby řekl buď ano anebo ne. Druhé slyšení bylo 7. června. Jednalo se na něm o remanentismu Husově, při čemž měl hlavní slovo Petr z Alliaku. Když se obžalovaný dovolával

Boha i svědomí pro svou nevinu, odvětil mu kardinál, že jej musí souditi podle toho, k čemu se dílem přiznal a co mu bylo dokázáno. Nežádalo se tedy na něm bezpodmínečné podrobení se koncilu (Ottův slovník, 916), nýbrž šlo o usvědčení na základě jeho vlastního chování. Poměr svůj k Viklefovi snažil se Hus vymluviti v tom smyslu, že se jeho názorů zastával pouze částečně, své výroky o něm v Praze pronesené, jakož i chování k censurám církevním a k arcibiskupu Zbyňkovi různě vykrucoval. Apelaci ke Kristu, jež byla vyloženým opovržením nejvyšší autoritou církevní, dokonce hájil. Slyšení toto mělo svůj vliv i na Zikmunda, jenž prohlásil, že by se nikdy nezastával nějakého kacíře, naopak, že by se o jeho potrestání sám postaral. Vyzval tedy Husa, aby se podrobil koncilu.

Třetí a kritické slyšení konalo se 8. června. Podkladem jeho bylo 32 článků z jeho traktátů v Kostnici vybraných. Když Hus někdy namítal, že některý z nich není tak reprodukován, jak je v jeho spise, tu vždy jeden anglický biskup vyhledal místo ono ve vlastnoručně psaném exempláři Husově, takže pak již nemohl klásti ani nejmenších námitek. Výsledek slyšení byl ten, že v některých bodech se Hus přiznal sám, v jiných pak byl usvědčen svými spisy. V této kritické situaci hleděl si pomoci prohlášením, že se chce podrobiti poučení sboru, ale ten, jsa si vědom své nejvyšší autority ve věcech víry, žádá, by se podrobil nikoliv jeho poučení, nýbrž jeho rozhodnutí. Hus i tu se vytáčí, že tak učiní, ale po daném poučení, jinak řečeno, přál si disputace, které církevní sbor nemohl připustiti, neboť by tím popřel svou vlastní autoritu. Koncil, jsa o jeho bludech přesvědčen na základě jeho vlastních spisů, do-

poručuje mu, aby 1. uznal bludnost svých názorů, 2. zavázal se pod přísahou, že je již nebude šířiti, 3. aby je odvolal a 4. hlásal pro příště jenom názory pravověrné.

d) K o n e c p r o c e s u .

Církevní sbor učinil potom ještě poslední pokus o Husovo vyvážnutí z procesu. Stalo se to novým přehlédnutím 39 článků. Zhola nepravdivé je tvrzení, podle něhož ostatek schůze byl vyplněn různými, namnoze na základě překroucených dat zkombinovanými žalobami, po jejichž dokončení Pálež a Michal de Causis uznali za dobré ohraditi se před koncilem, že nic proti Husovi ze záští nepodnikali (Ottův slovník, 917). Nejednalo se předně o zákrok dvou českých odpůrců Husových, nýbrž o prozkoumání 39 článků smíšenou komisí theologů za vedení kardinálů Aillyho a Zabarelliho. Úmysly, jež při tom komisi vedly, nebyly Husovi nijak nepřátelské, nýbrž právě naopak jemu prospěšné. Chtěli členové odstraniti poukazy Husovy na nepravdivost některých článků, pročez »z dřívějších přejala (komise) doslovně třináct, devět poněkud upravila a šest z traktátů Husových vypsala obšírněji«. Pouze »článek 4. a 30. byly nově přidány« (Sedlák, Hus, 345). Že skutečně o žádném falšování v neprospěch mistrův nelze mluvit, vysvítá z dalších slov Sedlákových (u. m.): »Nelze upříti, že si počínala (komise) velmi blahovolně, vynechavši i čl. 19., že světská moc má kněze nutiti, aby zachovávali zákon Kristův, 21. o apelaci ke Kristu a 26. proti interdiktu. Hus, nechtě odvolati z ohledu, že by po svém návratu

před českou veřejností neobstál, nalezl si záminku k neústupnosti poukazem na domněle nesprávné znění článků svědeckých. Za těchto okolností přišel k němu do vězení Páleč, aby jej přiměl k odvolání a tím i k záchráně života. Shora uvedená slova o pomluvách Pálčových jsou velice jednostranná, neboť i Hus se Pálčovi omlouval za urážlivý název »fictor« (podvodník), daný mu v traktátě »Quidamon«. Po bezvýsledné návštěvě Pálčově dostavili se 1. července k Husovi ještě arcibiskupové řížský a dubrovnický se šesti jinými členy koncilu, aby se znovu pokusili přiměti mistra k odvolání. Když i to bylo marno, přišli k němu 5. července kardinálové Ailly a Zabarelli, nabízejíce mu odvolání sestavené na základě jeho vlastních slov, jež napsal 22. června svým přátelům: »Dobře, já budu přísahati, že nikdy jsem těch bludů nekázal, nedržel, ani jich netvrdil, aniž je budu kázati, držeti a tvrditi« (Docum. 136, Sedlák, Hus, 348). Formule onoho odvolání zněla: »Nikdy jsem se těch článků nedržel, ani jich nekázal a kdybych tak býval činil, býval bych špatně jednal, poněvadž je prohlašuji za bludné a přísahám, že nechci se jich držeti ani jich hlásati« (Sedlák, tamže). Když však Hus ani na vlastní slova nechtěl přistoupiti, nýbrž znova prohlásil, že trvá na svém rozhodnutí z 1. července, tu podle slov Palackého (Dějiny III, 116) »sbor neměl-li jemu přisvědčiti a dáti se od něho posléze mistrovati, musel konečně přistoupiti k odsouzení jeho, jak toho žádali zákonové církve«. Stalo se tak dne 6. července v kostnické katedrále. Po přečtení protokolu o vedení procesu vyhlášen ortel, jímž se Hus odsuzuje jako kacíř, načež následoval obřad zbavení kněžství. Po něm odevzdán odsouzenec

ramení světskému k potrestání. Císař Zikmund pak ho ještě téhož dne (6. července 1415) dal jako kacíře upáliti na břehu Rýna.

e) Nemožnost Husovy rehabilitace.

Vylíživše osudy Husovy, vnitřní jeho vývoj, jakož i jeho názory, přistupujeme k závěru z těchto premis plynoucím, totiž k Husově rehabilitaci. O věci této psal před lety Kalousek (O potřebě prohloubiti vědomosti o Husovi a jeho době, Praha 1902 a 1915), nejnověji pak otázku tuto uvedl na přetřes prof. Pekař (K boji o Husa, Nár. listy ze dne 23. srpna 1925). Vzhledem k důležitosti i aktuálnosti předmětu jest záhodno blíže se jím zabývat.

Pekař staví své předpoklady na poměr katolických historiků Lenze a jmenovitě Sedláka k Husovi a tvrdí, že jejich úsudky o mistrovi jsou nesprávné. Kritisuje též proces Husův, jehož rozsudek nebyl spravedlivý, neboť v nazírání na Církev (jež přivodilo Husovu prohru) byl (prý) na stanovisku církevním a pak, že se jednalo spíše o veliké nedorozumění mezi theologi. S těmito předpoklady nelze souhlasiti z těchto příčin: 1. U Sedláka nejde o osobní názor, nýbrž o závěr, vyvozený z Husova traktátu »De ecclesia«, takže jakákoliv nesprávnost jest vyloučena. 2. Poukaz Pekařův na výrok Sedlákův, podle něhož Hus stál v nazírání na Církev na stanovisku orthodoxně-katolickém, neodpovídá skutečnosti, jelikož Sedlák mluví o zdánlivě katolickém smýšlení Husově v tomto směru (Hus, 286). 3. Nedorozumění theologů při procesu Husově je jednoduše nemyslitelné, neboť se nejednalo o nějaké

jemné distinkce, nýbrž o základní otázky, jako: Je-li papež hlavou Církve, či jenom Kristus? Co je Církev? Jest papež nástupcem sv. Petra a náměstkem Kristovým a má-li takovou moc, jakou obdržel sv. Petr od Spasitele, či ne? V takových základních věcech byl omyl a nedorozumění zcela vyloučeno, zvláště když jednání s Husem se zúčastnili tak vynikající odborníci, jako Gerson a Petr z Alliaku.

Mluví-li Pekař o revisi Husova procesu, pak jest divno, jak mohl zapomenouti na spor, vedený r. 1426 a 1429 Příbramem o Viklefa. Příbram útočil na »evangelického mistra« tak ostře, že »nejen zajisté smělejší husité řečmi jeho uražení se býti cítili, ale i mírnější kališníci mnozí počali se báti, kdyby Viklef byl kaceřován, že by pak i Hus, Viklefa chválivší a následovavší, kacírstvím naříkán býti mohl« (Palacký, Dějiny III, 373). Útoky tyto dospěly vrcholu r. 1429. Pro revisi Husova procesu jsou důležité ony polemiky proto, že s ním byly důsledky svými v přímé souvislosti. Souvěký pramen vypráví nám totiž toto: »Jmenovitě jest litovati, že odsouzení na smrt dobré paměti mistra Jana Husa v Kostnici bylo považováno za pravoplatné a nezrušitelné (non impugnabilis)« (Höfler: *Geschichtsschreiber der Hussit. Bewegung* II, 594). Takové nazírání české veřejnosti nebylo milé ani samotnému Příbramovi, i snažil se proto popřít závislost Husovu na Viklefovi, ale ne právě s úspěchem. Opo-
míjejíce k vůli stručnosti argumentaci Příbramovu, vytyčujeme pouze dvě věci: 1. Část husitského tábora počala věřit ve spravedlnost rozsudku nad Husem vyneseného, čili že revise jeho procesu r. 1429 učiněná dopadla ve prospěch Církve. 2. Jelikož názor tento

vyplýnul z polemik Příbramových proti Viklefovi, snažil se Příbram ostří svých premis zeslabiti popřením souvislosti mezi Husem a Viklefem, což bylo zajisté velmi násilné a jasně svědčí o rozpacích, v jakých se Příbram octl.

Pekař dále poukazuje na jednání koncilu basilejského s husity a dovozuje, že sbor upustil od stanoviska, na něž se stavěl v Kostnici vůči Husovi, ježto prý připustil disputaci na základě Písma sv. a tradice. V tom prý spočívala dvojí kapitulace Církve, neboť prý koncil přistoupil na týž pramen víry, jaký platil i u Husa, a pak prý chtěl již rozhodnouti diskusí o správnosti toho či onoho názoru. Obojí toto mínění je nesprávné, neboť katolická Církve již od svých počátků opírala se o Bibli i ústní podání, a tudíž netoliko na koncilu basilejském, ale i kostnickém. Rozdíl mezi ní a Husem spočíval v uznávání učitelské autority Církve, kteréž Hus neuznal. Proto Církve, dovolujíc husitům disputovati na základě Písma sv. i tradice, nikterak se nevzdávala své učitelské autority, vyhradivši si konečné a neodvolatelné rozhodnutí.

Prohlašuje-li Pekař kompaktáta za kapitulaci katolické Církve před husity a částečně i za rehabilitaci Husovu, je to opět mínění nesprávné, neboť Církve uznala v kompaktátech Čechy za pravé syny své teprve tehdy, když oni přistoupili na její názor na laický kalich, jemuž tak dlouho odpírali. Kapitulovali tudíž (dogmaticky) husité před Církví, což bylo zajisté špatnou (byť pouze nepřímou) Husovou rehabilitací. (Srv. Neumann, K boji o Husa, Zrno, Prostějov 1925, č. 7 a 8.)

Revise procesu Husova je nemožná ještě z jiného

důvodu. Novotný (Hus II, 311) praví, že Hus byl skutečným kacířem tehdy, když stál na soudě koncilu. Krofta (ČČH 1923, 523) odporuje tomuto tvrzení a poukazuje, že »Hus ve svém nitru přece jen byl odcizen pravověrnému nazírání církevnímu« již daleko dříve, již před rokem 1412. Nebyl-li tedy podle Krofty Hus pravověrným aspoň tři roky před svým procesem a byl-li podle Novotného opravdovým kacířem, když jej soudil koncil, pak tím oba čelní historikové čeští mimo tábor katolický stojící nepřímou přiznávají, že koncil Husovi nijak neukřivdil, nýbrž konstatoval jeho kacířství, a že tudíž odsouzení Husa jako kacíře bylo správné. Pak ovšem je záhadné, jak může jiný historik žádati na Církvi, aby provedla revisi celého Husova procesu, ba dokonce aby Husa rehabilitovala.

4. KATOLIČTÍ MUČEDNÍCI DOBY HUSITSKÉ.

Běží o slavnou a až do nedávna opomíjenou kapitolu v dějinách katolické Církve v našich zemích. Pod jménem mučedníků doby husitské jest rozuměti osoby duchovní i světské, které hrdinně položily život za víru katolickou v letech 1419—1434. Podáváme zde jednotlivé případy.

První asi případ jsou svržení pražští (novoměstští) konšelé dne 30. července 1419. Soudobé prameny o nich svědčí, že husité je pobili, poněvadž se k nim nechtěli přidati, souhlasili s kostnickým rozsudkem a snažili se zachrániti budoucnost katolictví péčí o katolickou výchovu mládeže. Souvěké projevy úcty k nim jsou: t. zv. kronika university pražské (husitská) na-

zývá je »dobrymi muži křesťanskými« a tutěž chválu jim vzdává i příspěvek v rukopise pražské kapituly. Zvláště je však chválí anonym (Ondřej z Brodu?) v traktátě o původu táboritů. Z novější doby Hamršmíd v Prodromu (1923) mluví o jejich mučednictví a praví, že »umřeli pro obranu víry«.

Druhý jest Oldřich z Ústí Sezimova, zavražděný kolem 10. dubna 1420. Oldřich hájil na svých statcích víru katolickou, a proto byl tábority umučen. Usekali mu nohy a pak ho upálili. Eneáš Sylvius ho nazývá vyznavačem pravé víry, později (1622) Bzovius ho prohlásil za mučedníka.

Dva břevnovští benediktini byli upáleni 2. června 1420, protože nechtěli přistoupiti k podávání z kalicha. Hamršmíd v »Prodromu« nazývá jejich smrt »mučednictvím, utrpeným za víru křesťanskou«. — Téhož dne byli upáleni 4 cisterciáci zbraslavští, poněvadž nechtěli přistoupiti k husitství a vystoupiti z kláštera. Cisterciácká martyrologia z r. 1658, 1689 a 1726 je nazývají blahoslavenými mučedníky.

Asi v únoru 1421 upáleno na Velehradě 5 cisterciáků, o nichž opat vizovský Martin spolu s jinými svědky r. 1425 vypověděli, že byli pobiti v nenávisti ke katolické víře. Nazývá při tom opata Jana ctihodným a Dubravius o něm praví, že požíval pověsti světce. Velehradský kronikář druhé poloviny 17. století P. Hirschmenzl nazývá ony své předchůdce mučedníky, o něco později (1705) opat Florián dal z úcty k umučeným spolubratřím zazditi do hlavního oltáře velehradského kámen, na kterém stála ona hranice. Současně je farář-vlastenec P. Středovský oslavuje jako mučedníky citováním hymnu de communi plurimo-

rum martyrum. Mimo to pracovala i lidová poesie, podle níž prý se každoročně ve výroční den umučení potí krví ty kameny, které při dobytí kláštera byly potřísněny krví cisterciáků.

1. dubna 1421 spolu s jinými katolíky, zvláště však kněžími, byl v Berouně umučen rytíř Jan Koblih. Podle svědectví Eneáše Sylvia (Pia II.) postavili ho husité nad oheň a pálili »nejprve na chodidlech, pak na holeních a kyčlích a konečně na ostatních částech těla«. Při tom ho husité žádali, aby uznal nutnost přijímání pod obojí ke spasení, ale on vždy odmítl, a, jak Sylvius praví, »život svoj v jednotě cirkve dokonal jest«. Sylvius mu vzdal i svou úctu, řka, že on i jiní mučedníci za katolickou víru v době husitské »panují s králem svým na nebesích«.

Krátce předtím (16. března 1421) dobyli husité města Chomutova a při tom vyvraždili skoro všechno tamní obyvatelstvo. Pozdní pramen (1749) odhaduje počet povražděných asi na 1400 osob. O pobití Chomutovských svědčí husitský kronikář Vavřinec z Březové a nejmenovaný katolický souvěkovec (Ondřej z Brodu?). Oba dokazují, že běželo o boj o víru, neboť katolický svědek mluví o jejich vytrvalosti ve víře, zatím co husita prozrazuje, kterak Chomutovští ve slovních potyčkách s oblehateli srdnatě hájili katolickou nauku. Po pádu města darovali husité život jen 30 mužům, ostatní všechny povraždili, a co nejhoršího, husitské ženy a dívky, zavlekše chomutovské ženy a dívky do vinohradu, obraly je nejprve o cenné věci a oděv a pak je upálily nešetřivše při tom ani těhotných. Doklady úcty k pobitým měšťanům chomutovským jsou: Crugeriovy »Sacri pulveres« (1669), podle

nichž se nikdo na starém hřbitově nepochovává, poně-
vadž na něm odpočívají ti, kdo z nenávisti ke kato-
lické víře byli pobiti. Příčina je důležitá pro stáří úcty
k chomutovským hrdinům víry: prý se tak neděje
z úcty k těm, kteří odpočívají na hřbitově a které »ne-
návist k víře podle prastarého podání povýšila nad
ostatní měšťany«. Totéž dosvědčuje Balbín, jenže ještě
zajímavěji: na starém hřbitově se nepochovává »z úcty
k tolika tisícům pro Krista povražděným, kterým ka-
cíři dali toho dne do rukou nebeské palmy«. Nejzají-
mavějším dokladem úcty k chomutovským obětem
víry jest mešní fundace z roku 1749, podle níž měla
býti sloužena každoročně 16. března votivní mše sv.
ke sv. Trojici, »aby Bůh všemohoucí na přimluvu a
zásluhu těch, kteří tehdy ukončili slavnou mučednic-
kou smrtí život za Boha a víru položený«, chránil
město. Úvodem se v listině mluví o povražděných
Chomutovských, »kteří již dojista dosáhli blaženosti
věčné«.

22. dubna 1421 upálen v Kolíně děkan Hynek z Ro-
nova. O jeho smrti za víru lze usuzovati nepřímou. Ko-
línští dosáhli milosti — protože se přidali k husitství,
naproti tomu kněží milosti nedošli, z čehož vysvítá
nade vší pochybu, že vytrvali. Na hranici dotrpěl dě-
kan Hynek z Ronova spolu s pěti jinými kněžími, mezi
nimiž byli i místní dominikáni. Památka Hynkova
došla asi nedlouho po smrti úcty zasazením pamětní
desky blízko popraviště. Deska představuje kněze
v ornátě.

Asi 28. dubna 1421 byli v sedleckém klášteře po-
vražděni tamní cisterciáci s vyhnanými pražskými
kartusiány. Tito již po svém vypuzení z Prahy proje-

vili touhu po koruně mučednické. Okolnosti i způsob smrti jsou blíže neznámy, důležitě však jest, že obojí řeholníci jsou uvedeni v cisterciáckých martyrologiích (1658, 1689, 1726) jako blahoslavení mučedníci, kteří »pro vyznání katolické víry zasloužili sobě korunu nesmrtelnosti«. Památka umučených zvěčněna vyobrazením muk v kostele sedleckém, pod nímž je nápis z řádového martyrologia.

16. května 1429 byli polapeni 4 dominikáni ve Zvole u Jaroměře. Husité je svázali, naložili na vůz a utopili v Labi. Fráter-laik Jan zvěčnil jejich památku nápisem na oltářní mense zvolského kostelíka, jenž asi v době barokní byl v témže kostele u vrat na pamětní desce.

Téhož dne bylo upáleno 17 kněží v Jaroměři. Byli mezi nimi kněží světští i tamní augustiniáni-kanovníci, jejichž probošt Štěpán hrdinně odmítl milost nabízenou mu vůdcem husitů. Jejich neohrožené smrti vzpomněl řádový kronikář, opat zaháňský Ludolf, jenž o nich napsal, že zemřeli pro Krista, »pro víru, pravdu a spravedlnost«.

2. července a 17. září 1421 (nejisté datování Středovského) byli umučeni kněží farnosti polešovické u Velehradu. O jejich mučednické smrti pod přísahou vypověděl očitý svědek Petr Gensperger r. 1452. Podle něho odvěkli husité faráře Mikuláše do Ostrohu a když ho marně nutili k husitství, upálili jej. Na jeho místo v Polešovicích nastoupil kněz Zikmund. Když jednou vpadli husité do dědiny, chtěl se zachrániti útekem, byl však dohoněn a proboden kopím. Téhož dne dopadli ve vinohradech kaplana Václava a po marném nucení k odpadu ho tam upálili. Gensperger

projevil svou úctu k těmto mučedníkům tím, že faráře Mikuláše nazval »slavným panošem a katolickým mužem«. Zikmunda nazval úctyhodným farářem a kaplana Václava výborným kazatelem. Středovský o všech třech mužích psal jako o mučednících, požívajících radosti blaženosti věčné.

Někdy v této době nebo snad již r. 1420 skončilo hrdinnou smrtí několik nejmenovaných katolických kněží, o nichž nám vypravuje Ondřej z Brodu. Podle něho, »když byli uvazováni za ruce i za nohy na suchý okraj (hranice), napomínali se vzájemně, aby vytrvale a zmužile vytrpěli za víru katolickou.« Při tom zpravuje nás Ondřej i o zázraku, který se udál u oné hranice. I přes největší úsilí husitů zůstala těla uprostřed plamenů neporušena.

Na podzim 1424, po smrti Žižkově při vpádu husitů na Moravu, bylo vyvražděno město Mohelnice. 700 měšťanů položilo hrdinně život za víru. Podle listiny olomouckého biskupa Tasa z r. 1460 utekli se Mohelničtí do kostela, a to »jakožto lidé katoličtí« a »raději se rozhodli zemřít, nežli žít jakožto víře zpronevěřilí«. O sto let později (1562) olomoucký biskup Marek o nich napsal: »Předkové Mohelnických pro víru křesťanskou« nelitovali prolítí krev. Listina Taso-va byla později generacím mohelnickým pramenem úcty k povražděným předkům-mučedníkům, o nichž nám svědčí Balbín, jenž v Mohelnici byl.

Někdy počátkem r. 1425 zemřel hrdinně za víru katolickou farář Megerlein v Radkově u Kladska. Důkladnou zprávu o jeho mučednictví zaznamenal souvěký pozorovatel kupec Bolkenhayn. Když město padlo, odmítl farář nejprve, aby v přestrojení se za-

chránil útekem. Když padl husitům do rukou, rozhodně odmítl jejich výzvu k odpadu, řka: »Toho Bůh ne-dej, abych pro krátké muky zradil pravdu sv. víry křesťanské. na té pravdě chci raději zemřít.« Husité nato přinesli slámu, ovázali ji kolem něho a zapálili, a když padl v bolestech k zemi, vzali tělo a hodili je do kotle v pivovaře. Sám Palacký, ačkoliv protestant, pln dojetí nad jeho hrdinnou smrtí, přejal do svých dějin doslovně český překlad zprávy Bolkenhaynovy, a historik vratislavské diecése Hayne teskně při tom vytýká, že tito mučedníci nedočkali se ještě blahořečení.

Někdy před únorem 1425 byli upáleni katoličtí kněží a řeholníci před dobytým hradem Rychmburkem. O jeho pádu svědčí staré letopisy, o upálení nás zpravuje koncept listiny gen. vikáře olomouckého Šimona, kterou ustanovuje jistého kněze nástupcem ne-jmenovaného faráře, pod Rychmburkem upáleného. Důležité je, že Šimon dává upálenému čestný název »ctihodný«. Jaké kvality byl tento kněz a ostatní s ním upálení, to nejlépe vysvětluje z požadavků kladených gen. vikářem jeho nástupci: mimo složení přísahy poslušnosti a věrnosti se zaváže, že jakmile to bude možno, vrátí se do své farnosti a podle možnosti bude tam bojovati proti husitům.

12. května 1425 upálili táborité faráře petrovického (na Jindřichohradecku). Zpráva o příčině jeho smrti pochází ze 16. století a praví lakonicky, že ho táborité upálili jako »protivníka svého«.

28. října 1425 (a předtím 11. května 1420) byl oslaven mučednickými korunami klášter ve Zlaté Koruně. Při prvním přepadu byli zabiti dva kněží-cister-

ciáci: Jan Kink a Jan, bývalý kustos. Při druhém přepadení bylo povražděno asi více členů. Úcta k těmto řeholníkům existovala již před r. 1533, jak vysvítá ze starého klášterního nekrologu, jenž při 28. říjnu výslovně praví, že oni spolubratří byli »pobiti a oběšeni na potupu řádu a katolického náboženství, jejichž smrt milou před očima Páně dodnes neustávají do-
tvrzovati podoby kapucí«. Rokem 1609 zasadil opat ve Zlaté Koruně na pamět mučedníků pamětní desku, v níž jsou nazýváni svatými muži, mučedníky, jejichž smrt byla i zázrakem oslavena. Lidová poesie (jako při velehradských mučednících) je oslavila legendami o potících se kamenech ve výroční den a tajemných nočních zpěvech v kostelíku zlatokorunském, v němž odpočívali. Jeden z posledních členů kláštera fráter Schnechegger někdy před r. 1800 zvěčnil mučednictví svých předchůdců obrazem chovaným nyní v zámecké galerii v Č. Krumlově.

V Kralicích na Hané byli 14. listopadu dílem upáleni, dílem povražděni tři opavští minorité, Petr lek-
tor, Petr zpovědník klarisek a Taclín z Č. Krumlova.

16. května 1427 dobyli husité města Lubna v Lužici a při tom povraždili na 3000 lidí. Soudobé záznamy o tom jsou tyto: Catalogus abbatum Saganensium, kronika Zikmunda Rosického, dopis kap. děkana pražského Johánka z Dubé Janu Železnému (nyní asi ztracený, citován v Pešinově Phosphoru) a záznam v Krantzově (1450—1517) Vandalii. Citovaný dopis Jana z Dubé svědčí o hrdinné smrti za víru katolic-
kou. Podle něho místní farář s povýšeného místa vybízel měšťany k boji za víru, za niž nemají se báti ani život položiti. Husité ho za to polapili, uvázali ke

čtyřem koním a dali roztrhati na čtyři kusy. Ostatní kněžstvo a věřící utekli do kostela, kde vzývali Pannu Marii o pomoc zpěvem *Salve Regina*, »aby vytrvali ve vyznávání pravé víry«. Přikvapivší husité pobili všechny bez milosti. Podle Pešinova listu byli tam kromě faráře zavražděni: M. Jan z Loun, prebendista u sv. Víta v Praze, dva oltářníci: Ondřej z Jablonné a Prokop, vikář Marek Sobka. Kronika zaháňská jmenuje mimo to ještě arcikněze Jana Rymera s převorem dominikánů, arcikněze Seydenberka s kaplany a oltářníky městskými a faráře z okolí. Mimo to tam bylo mnoho vypuzených katolických studentů z Prahy. Pešina i Balbín o těchto obětech píší jako o mužích korunovaných mučednictvím.

2. dubna 1428 vpadli husité do Frankenštejna u Kladska a při tom umučili tamní dominikány: nejmenovaného převora, podpřevora Mikuláše Carpentarii (Vápeníkova), Fr. Jana a jáhna Ondřeje kantora. Svědčí o tom pamětní deska, zasazená kdysi nad vchodem do bývalého kostela dominikánů ve Frankenštejně a zápis v souvěké kronice slezského františkána Františka Dětmara. Tento svědčí o »ze srdce dobrém«⁷ převorovi, o němž mlčí deska. Oba prameny vypovídají o hrdinné smrti podpřevora Mikuláše a Fr. Jana. Pamětní deska praví, že Mikuláš byl upálen, poněvadž otevřeně kázal proti husitům. Téhož dne a z téže příčiny zabit Fr. Jan, jenž byl rozsekán na kusy, a druhý fráter Ondřej kantorův, jáhen, byl zastřelen šípem před branou vratislavskou. Zprávu tuto doplňuje kronika Františka Dětmara, podle níž husité upálili podpřevora Mikuláše na hromadě dřeva z potřískaných posvátných obrazů. Doklady úcty před Ur-

banem VIII. jsou: sebrání tělesných pozůstatků upálených dominikánů a jejich vložení do relikviářů k veřejnému uctívání, pamětní deska na klášterním kostele, která podle záznamu z první polovice 18. století byla psána starým písmem, tedy asi gotickým, a veřejná úcta vzdávaná oněm ostatkům před třicetiletou válkou podle svědectví ověřovací listiny ostatků frankenštejných po roce 1727 vystavené. Svědkem této úcty byl Balbín při své návštěvě Frankenštejna. Ověřovací listina relikvií výslovně mluví o »třech blahoslavených mučednících řádu sv. Dominika« a připojuje na konci prosbu k nim o přimluvu za všechny ctitele frankenštejnských mučedníků.

Rozhraní let 1429—30 přineslo řadu mučednických korun cisterciákům. Asi 18. prosince 1429 povražděna řada členů v Oseku, jichž řádová martyrologia vzpomínají jako blahoslavených nebo svatých mučedníků. Někdy mezi 21. prosincem 1429 až 25. lednem 1430 pobiti cisterciáci v saském Grünheimu. I oni byli zaznamenáni v martyrologiu a v řádové historii jako blahoslavení mučedníci, kteří »volíce raději zemřít pro Krista s mučednickou palmou vzletěli k nebesům«. Řádová historie (Miraeus, Origines monasticae) píše, že mučednictví těchto řeholníků oslavilo celý řád.

29. prosince 1429 povraždění cisterciáci v Nové Celli, o kterých řádové martyrologium krásně praví, že »mužně potvrdili svou krví katolické učení«. Pozdější martyrologia nazývají je svatými, položivšími život za víru.

Posledními (nám známými) katolickými mučedníky doby husitské byly oběti obležení Plzně husity (od

14. července 1433 do 16. května 1434). Katolíci tehdy polapení byli částečně umořeni hladem, částečně zemřeli otravou kyselinou močovou, neboť když nechtěli přistoupiti k přijímání z kalicha, odpírali jim husité dodávání nápojů, a tu oni, než by přestoupili ke kalichu, raději pili vlastní moč. Chyceným ženám uřezávali husité uši a nosy. Tyto ukrutnosti na katolících páchané dosvědčil Hilarius Litoměřický ve svém kázání z r. 1467, jež má tím větší význam, že kazatel výslovně prohlásil, že oni Plzeňané »pamětlivi své víry, vyvolili sobě zbožně pro Krista raději zemřítí, nežli potupně vésti smyslný život s kacíři«.

5. KORUNOVAČNÍ PŘÍSAHA JIŘÍKA Z PODĚBRAD.

Chtěl-li býti král Jiří korunován podle obvyklého způsobu, totiž býti pomazán sv. oleji uprostřed slavných katolických bohoslužeb, pak bylo nutno, aby se s katolickou Církví dokonale srovnal u víře. Z nedostatku domácí hierarchie poslal uherský Matyáš Korvín biskupa jagerského a vacovského, by provedli korunovaci a ovšem také rozhodující jednání s Jiříkem o víře před provedením korunovace. Biskupové samozřejmě stáli na bezpodmínečném přestoupení ke katolictví, neboť jinak nemohli onen posvátný obřad vykonati. Jiřík se naproti tomu bránil otevřenému odpřisáhnutí, neboť se bál, že kališnická většina, jež ho vlastně učinila králem, by v poslední chvíli korunovaci zmařila. Když však biskupové stáli neústupně na svém, Jiřík sám navrhl složení tajné přísahy, a to

ve svém bytě. O této přísaze se názory velmi rozcházejí, neboť Jiřík si vynutil, aby ona tajná přísaha nepřišla do přísežné formule při korunovaci. Že však Jiřík se skutečně odřekl husitství, vysvítá z těchto fakt: 1. Přísaha se stala jen u přítomnosti uherských biskupů a Čechů vesměs katolíků. Jestliže se Jiřík touto tajnou přísahou nezřekl husitství, proč se s ní dělalo před husity tolik tajností? 2. Je důležité reprodukovati slova kardinála Karvajala v listě ke Kalixtovi III., z nichž jasně vysvítá, že Jiřík odpřisáhl husitství. List onen je tím důležitější, že proticírkevní historikové z něho citují pouze úsudek kardinálův, kdežto slova samého Jiříka zamlčují. Podle Karvajala řekl Jiřík uherským biskupům, když ho žádali, by odpřisáhnutí dal i písemně, toto: »Satis erat, quod fecerat (scil. abiurationem) praesentibus illis (episcopis), quia non erat honestum. quod iuramentum, quod faciebat ad honorem Dei in publico instrumento argueret eum de haeresi.«¹⁾ Ze slov je vidět, že Jiřík fakticky heresi odpřisáhl. Nastává otázka, co jest rozuměti pod onou heresí. Otázka je tím důležitější, jelikož Goll (bez náležitého odůvodnění) a po něm ostatní historikové snaží se namlouvat, že Jiřík se zavázal pod přísahou vyplnění různé sekty, jakých po husitských vojnách bylo v Čechách dosti. To však není pravda, neboť podle citovaného již listu Karvajalova označil Jiřík sám ony bludy, jež odpřisáhl, takto: »Ipse (Jiří) erat laicus litterarum ignarus, non pertinax, sed educatus in illa natione secundum institutio-

¹⁾ Česky: »Dosti bylo, co učinil (t. j. odpřisáhnutí) za přítomnosti oněch (t. j. biskupů), protože se neslušelo . . . by přísaha, kterou ke cti Boha skládal ve veřejném prohlášení, jej usvědčovala z kacířství.«

nem presbyterorum, quos audiverat.«²⁾) Tedy Jiřík v tajné přísaze ústně odpřisáhl víru, ve které se zrodil a v níž ho vychovali kněží. Protože pak páni z Kunštátu na Poděbradech usedlí se rozhodně od samých počátků hlásili k husitům a k žádné drobné husitské sektě, je tím dokázáno, že ona víra po rodičích zděděná byla oficiální husitská víra. 3. Ačkoliv tato přísaha byla naprosto tajná, přece se o ní aspoň v diplomatických kruzích hned něco proneslo. Již třetího dne po ní (9. května 1458) psal totiž braniborský agent z Prahy, že biskupové nechtěli Jiříka korunovati potud, pokud neslíbil poslušnost katolické Církvi a nepřistoupil k její víře.

Když biskupové viděli marnost svých námah, aby Jiřík potvrdil odpřisáhnutí i písemně, spokojili se pouhým ústním odpřisáhnutím a vyšli Jiříkovi ještě tak dalece vstříc, že odpřisáhnutí nevložili otevřeně ani do přísahy, kterou měl veřejně složit při korunovaci. Ta se konala hned druhého dne po tajné přísaze (7. května) a král při ní slíbil toto: 1. Slibuje poslušnost katolické Církvi, Kalixtovi III. i všem jeho kano-nickým nástupcům. 2. Za příkladem jiných panovníků slibuje poslušnost a věrnost »in unitate orthodoxae fidei«, jak ji hlásá Církev římskokatolická. 3. Tuto víru bude celou svou silou hájiti. 4. Odvrátí svůj lid od sektářství a přičiní se i o zjednání jednoty v ritu. Král slíbil provésti tyto závazky zvláštním poselstvím do Říma.

Jak tedy viděti, třebas se Jiřík veřejně nezřekl víry po rodičích zděděné, přece slíbil státi se katolíkem.

²⁾ »Sám (Jiří) byl laik, neznalý knih, nikoliv zatvrzelý, nýbrž vychovaný dle vyučování kněží, kterým naslouchal.«

Že z toho nevzniklo pobouření, lze si snadno vysvětliti, neboť Jiřík vystupoval i po přísaze jako kališník. Toho bylo nezbytně potřebí, aby se upevnil na trůně. V tom smyslu chápala jeho vystupování i Kurie, doufajíc, že až se pevně usadí, učiní zadost svému závazku. Proto byla Kurie ve své vyčkávací politice krajně trpělivá, a jak poznáme, přišla s králem do konfliktu teprve tehdy, když poznala, že král její politice vyčkávací položil politiku odkládací, odkládání to bez konce.

6. BROUMOV, HROBY.

Rudolf II. těžce nesl vzpouru Matyášovu, z níž vyplynulo jednak okleštění jeho moci ve prospěch českých stavů, jednak i roztrhání jeho zemí. Proto se zabýval myšlenkou obnovení dřívějšího stavu. V tom se obrátil na biskupa-arcivévodu Leopolda o pomoc. Tento byl biskupem pasovským, ačkoliv vůbec nebyl knězem. Leopold počal tajně sbíratí vojsko, kteréž pode jménem Pasovských vpadlo do Čech. Vojsko toto plenilo zemi a proti rozkazu císařovu neodtáhlo od Prahy, nýbrž právě naopak do ní v menším počtu vtrhlo. Bylo tu však potřeno.

Mezi lidem se však rozšířila pověst, že Pasovští se ukryli u františkánů u P. Marie Sněžné a tak došlo k bouři pražské luzy proti klášterům. Nejhuře odnesli bouři právě zmínění františkáni, jichž bylo v klášteře (bez kvardiána a jednoho laika, kteří odcestovali do Vídně) třináct. Z nich pouze jediný vyvázl životem. Táž zpráva, ovšem že také falešná, se roznesla ve městě o nenáviděných jesuitech.

Když Pasovští skoro opanovali situaci, počal arcivévoda Leopold diktovati protestantským stavům jménem císaře. Stavové se beze všeho obrátili o pomoc ke králi Matyášovi a k německým knížatům protestantským. Hr. Thurn obsadil pražský hrad moravským vojskem, které vystupovalo sice jen jako čestná stráž, ale ve skutečnosti drželo císaře vlastně v zajetí. Později donutili stavové Rudolfa II. ke vzdání se ve prospěch Matyášův, jehož 23. května 1611 zvolili stavové králem českým a korunovali. Po korunovaci volal Rudolf II. pomstu Páně na Prahu a kletbu na celé nevďěčné Čechy. Hrozná této kletby vzpomínal později Komenský ve vyhnanství.

Stavové neučinili Matyáše českým králem jen tak lacino, nýbrž předložili mu před korunovací své požadavky, jimiž hleděli rozšířiti svou politickou moc na podporu majestátu. Žádali: 1. Dovolení konati krajské sjezdy, které Ferdinand I. zakázal. 2. Právo sbírat ke své obraně vojsko, kdykoliv by se jim zdála toho potřeba. 3. Stvrzení konfederace se stavy slezskými před vydáním majestátu uzavřené (k hájení náboženství). 4. Rozšíření této konfederace i na Rakousy a Uhry. 5. Obnovení přátelské smlouvy kdysi Jiříkem Poděbradským uzavřené s protestantskými panovníky německými: saským, braniborským a falckým, a to tak, aby se čeští stavové mohli dovolávat jejich pomoci proti svému panovníkovi v budoucích rozepřích. To znamenalo vlastně zničení panovnické moci Matyášovy, a proto není divu, že král přistoupil jenom na konfederaci se Slezskem, kdežto ostatní požadavky jemně odmítl poukazem na pozdější dobu. Tím si však mnoho nepomohl, neboť odkládací politika zavedla

stavům příležitost k působení nesnází císařskému dvoru.

Jestliže se stavové takto chovali k panovníkovi, pak ovšem není ani divu, že i s Církví jednali zcela podle své chuti. Dokladem toho jsou spory, tvořící předeihu k českému povstání. Je to spor broumovský a hrobský.

V Broumově se šířilo luteránství hojným přílivem řemeslníků z Německa, čemuž velmi napomáhalo i neschopné vedení tamní vrchnosti, kláštera benediktinského. Volbou opata Selendra (1602) nastaly však jiné poměry. Opat hleděl zachrániti poslední zbytky katolictví na svých statcích, a dostal se proto brzy do prudkého boje s bojovnými luterány broumovskými.

Po vydání majestátu počalo se hned v Broumově přetřásati, mají-li poddaní uděleno majestátem právo stavěti si kostely. Broumovští si samozřejmě zodpověděli otázku kladně. V Broumově to bylo tím důležitější, že právě při vydání majestátu vyšel rozsudek, podle něhož Broumovští nejsou oprávněni ke stavbě chrámu. Protestanté zabrali tedy násilím kostel Panny Marie, proti čemuž opat Selender protestoval jakožto proti rušení majestátu, podle něhož kostely měly zůstat v držení stran tak, jak byly v době jeho publikování. Král. komora poté nařídila projednání procesu, táhnoucího se již půl druhého roku a sestavila komisi tak, že jediný její člen byl katolíkem, ostatní veskrze protestanti. Král. komora vydala v červenci 1610 rozhodnutí, jímž poroučí vypověděti predikanta od P. Marie a přiřkla opatu další právo (jakožto vrchnosti), totiž jmenovati městskou radu. Co následovalo, je důkazem, jakou moc provozovali defensoři.

Ačkoliv běželo o rozsudek na sněmě publikovaný,

přece se Broumovští od něho odvolali k defensorům, kteří proti rozsudku samým císařem potvrzenému dovolili, aby si Broumovští postavili vlastní protestantský kostel se hřbitovem. Broumovští zašli při tom tak daleko, že si počali stavěti kostel dokonce na klášterní parcele! Rovněž je při tom zajímavé, že ve svém jednání byli podpichováni i z Německa, zvláště od saského kurfiřta Kristiána II.

K stavění základů kostela došlo na jaře 1611. Když Matyáš nastoupil na trůn český, postřehl hned, že broumovská záležitost není jen záležitostí lokální, nýbrž otázkou zásadní. Běželot při ní o otázku, kdo v zemi poroučí. Panovník nebo defensoři? Tak tedy nedlouho po nastoupení Matyášově (koncem srpna 1611) rozhodli nejvyšší zem. úředníci, že právo stavěti kostely přísluší sice městům, ale nikoliv poddaným, jakým byl právě Broumov. Proto císař nařídil Broumovským zastavit stavbu a čekati na další rozhodnutí. Broumovští poslali Matyášův list defensorům a ti rozhodli, že mohou ve stavbě pokračovati, prý má každý (?) právo stavěti kostely. Broumovští skutečně pod ochranou defensorů ve stavbě pokračovali nedbajíce vládních zákazů.

Opat Selender si ovšem na takové nezákonné jednání stěžoval, ale tím zavdal podnět k vylhané žalobě Broumovských, podané na sněmě r. 1615, podle níž prý nechtěl připustiti stavbu nového kostelíka ani později bohoslužeb v něm. Žaloba ta byla nepravdivá, neboť kromě oné stížnosti Selendrovy nelze vůbec nic jiného o opatově odporu dokázati. Je to tím nápadnější, že z oné doby je zachován přesně vedený deník protestantského učitele broumovského (1610—1615), který se

o Selendrově akci ani slovem nezmiňuje, což by byl školmistr jako jeho protivník jistě neopomenul zaznamenati. Přesto však jinak vynikající znalec českého povstání Gindely z oné žaloby na sněmě 1615 přednesené vyvozuje, že někdy v roce 1614 dal opat Selender nový protestantský kostel broumovský zapečetiti!

Král Matyáš trval i dále na svém, že duchovní poddaní nejsou ke stavbám kostelů oprávněni a dopsal v tom smyslu r. 1616 defensorům. Pak poručil kostel zavřít, ale Broumovští ho neposlechli, ani když jim to do prosince 1617 již šestkrát poručil. I poručeno v polovici r. 1617 Broumovským po sedmé, aby kostel zavřeli a klíče odeslali do Prahy. Broumovští sice poslali do Prahy tři zástupce, ale bez klíčů. Když pak městská rada (většinou katolická) chtěla zabrat kostel násilím, odehnal ji rozzuřený lid klacky. Přesto se opovažuje protestantský kronikář českého povstání Skála tvrdit, že kostel broumovský byl r. 1617 násilně uzavřen!

Král chtěl za takových poměrů ukázati, že on je pánem v zemi, a proto v únoru 1618 poslal do Broumova zvláštní komisi, aby zavřela kostel. Dekret zplnomocňující k tomu královské komisaře dokazuje, že Skálovo svědectví o uzavření v r. 1617 je nepravdivé. Dále z něho vychází najevo, že násilné zavření kostela nenařídil opat Selender, nýbrž král. Konečně se z něho dovídáme, že do té doby nikdy nebyl kostel zavřen, čímž opět padá i tvrzení Gindelyho o uzavření chrámu v r. 1614. Císařská komise odejela do Broumova, leč dopadla zle. Švec stojící v čele rozzuřeného lidu prohlásil konšelům, že každý bude utlučen, kdo

se opováží jen ruku vztáhnouti na zámek kostelíka. Zajímavě opět je, že Gindely, ačkoliv zjistil, jak se věci měly, přece ve svých spisech tvrdil, že komisaři násilím zapečetili kostel v Broumově!

Druhý spor odehrál se v Hrobech. Městečko toto náleželo klášteru cisterciáků v Oseku. Když bylo pražské arcibiskupství obnoveno, zrušen klášter a jeho statky odevzdány arcibiskupství. Tak se stali Hrobští poddanými pražského arcibiskupa. V Hrobech se rozmohlo luteránství a když arcibiskup Jan III. Lohel se energicky zasadil o obnovu katolictví, postavili si protestanté v Hrobech sami kostel. Protože k tomu neměli práva, tedy jej arcibiskup zapečetil. Hrobští se dovolávali jakéhosi privilegia Karla IV. podle něhož nejsou duchovenskými poddanými, nýbrž svobodným hornickým městem. Ale před apelačním soudem nedovedli předložit ani originálu, ani ověřené kopie, a proto soud rozhodl, že poddanými arcibiskupskými jsou a pod trestem jim nařídil, aby arcibiskupa poslouchali. Do rozsudku zase zasáhli defensoři, kteří prohlásili, že Hrobští měli právo si postavit kostel, neboť jako poddaní arcibiskupovi náleží vlastně ke statkům královským. Duchovní majetek prý je majetkem král. komory. Defensoři zároveň protestovali proti jednání arcibiskupa, které označili za bezprávné. Lohel se tedy osobně odebral do Hrobů, aby tam provedl nové zavření protestantského kostela, avšak obyvatelstvo se k němu chovalo tak, že jenom útekem se zachránil před ukamenováním. Arcibiskup tedy obnovil proces proti Hrobským, a když tito viděli, že může pro ně špatně dopadnouti, tedy se mu nabídli, že sami kostel zboří, ustane-li arcibiskup od soudního

stíhání. Lohel tak slíbil a Hrobští potom sami zbořili (11.—13. prosince 1617) svůj protestantský kostel.

Je tedy nepravdivé tvrzení, jako by arcibiskup dal hrobský kostel zbořiti! Hrobští tak učinili sami a byli při tom rádi, že takto ušli přísnému rozsudku.

7. VĚCI NÁRODNOSTNÍ.

a) Protestantismus a český jazyk.

Při počátcích protestantismu jest rozhodně nápadnou jedna věc: Němci, kteří se v době husitské postavili s největší energií na ochranu katolické víry proti Čechům, stali se o sto let později hlavními nositeli a šířiteli protestantismu. Nelze tudíž ani trochu pochybovati, že v době husitské nevedla Němce proti Čechům jen obrana víry proti českým kacířům, nýbrž i nacionalismus. A stejně i jiná věc je nápadná. Čechové se tentokráte mohli revanšovati Němcům za jejich tažení proti husitským předkům, ale jejich sektářství bylo již tak silné, že dovedlo přehlédnouti nacionální stránku protestantismu a ochotně přivítalo v české zemi první luterány, takto nositele německé nacionální konfese. Toto vlídné přijetí luteranismu od českých kališníků mělo dvojí vliv: 1. Smířilo Čechy s Němci. 2. Tím odstranilo překážku, totiž heresi (husitství), která až dosud zavírala katolickým Němcům z říše volnou cestu do Čech. K těmto dvěma okolnostem přistupuje snad ještě třetí, a tou jest nálada českých Němců (jimž bylo uvolněno stěhování do Čech) při počátcích protestantismu. Luteranismus jakožto

německá národní víra velice posílil nacionální cítění Němců u nás usedlých. Není ani nejmenší pochybnosti, že stěhováním Němců z říše k nám toto sebevědomí ještě stouplo. Zároveň i z toho poznáváme, že luteránství se u nás nejprve šířilo zdola, zvláště z kruhů řemeslnických. Protestantismus nejprve v německých městech zakotvený počal se odtud šířit i do měst českých a mimo to působil na šlechtu, sousedící s prvními německými baštami luteránství. Takto s pomocí šlechty počíná se protestantismus šířit i shora. Co však je u nás zvláště důležité, je fakt, že jeho přijetí u české šlechty znamenalo její ideové splynutí s německou kulturní sférou, a tím i její (zatím) ideové zgermanisování.

Nejinak tomu bylo u Jednoty bratrské. I ona se klonila k protestantismu, ale poněvadž kalvinismus jí byl (zamítáním transsubstanciací) bližší, přiklonila se k němu. Tyto sympatie s druhou větví protestantismu vedly Jednotu ke švýcarskému německému, které v českých myslích vykonalo podobné dílo jako říšskoněmecké luteránství.

Německý vliv se později ukázal ve vedení českého utrakvismu. Německé nebo poněmčené elementy dostávají do rukou vedení kališnictví, jak je to pěkně viděti v boji o českou konfesi r. 1575. Vedl jej zgermanisovaný Felix Hasištejnský z Lobkovic, který v Ml. Boleslavi dokonce založil německou kolonii! Neméně zajímavé je, že když protestanté vystoupili s požadavkem potvrzení augšpurské konfese pro Čechy, že to byli čeští katolíci, kteří proti tomu vystoupili s důvodem, že běží o náboženství německé. Teprve potom počali nekatoličtí pánové pracovati na jakési obměně

augšpurské konfese, které dali jméno — česká konfese. Ještě smutnější však je zahraniční stránka české konfese. Poněmčený Lobkovic poslal českou konfesi hned po jejím ujednání ke schválení do Witnberka a do jednání českého sněmu o konfesi zasahovali po straně silně čtyři vyslanci kurfiřta saského!

Pročítáme-li dějiny protestantské germanisace v předbélhorských Čechách, poznáme, že se šířila takto: 1. Z německého území proniká německý protestantismus do kraje ryze českého, neboť tam němečtí řemeslníci do českých měst přišedší přinášeli s sebou novou, německou, či, jak Čechové říkali, »hostinskou« víru. Za německými luteránskými řemeslníky přichází německý luteránský kazatel. — 2. Luterský duchovní jest nejprve spojkou domácích Němců s říšskými. Neučí se však k vůli místnímu obyvatelstvu česky, a tak dochází k zavedení německých kázání v českých městech, čili kostelní germanisace. — 3. S německými kazateli přichází i německý učitel, čímž nastává v českém místě germanisace školy a tím i celé budoucí generace. — 4. Kulturní spříznění české kališnické šlechty vede její mládež do Němec, k čemuž nemálo přispívá úpadek pražské university. Šlechtický dorost neztrácí sice v Německu svou mateřskou řeč, ale svou dosavadní kulturní orientaci, neboť na německých universitách se samozřejmě orientuje německy. Následky toho byly, že když se mladí aristokraté vrátili domů, brali do svých služeb německé řemeslníky, služebnictvo, uzavírali sňatky s Němkami a zůstávali i dále ve spojení se svými říšskoněmeckými přáteli. Netřeba zvláště dokazovati, že zvláště sňatky s německými šlechticami

zgermanisovaly původně českou šlechtickou rodinu docela.

Krofta se snaží omluviti tuto protestantskou germanisaci poukazem, že není povahy náboženské, nýbrž hospodářské. Tu třeba poukázati nejprve na velmi podezřelý fakt, že totiž za biskupa Brunona ze Schaumburka šlo rovněž o hospodářskou germanisaci a přece její hospodářská stránka nestačí u liberálních historiků k její omluvě. U protestantů ovšem by měla stačiti. Krofta argumentuje takto: Města se germanisují vlivem německých protestantských řemeslníků. Ten vyrostl ze zmenšené nenávisti Čechů a Němců vlivem protestanství. Tedy luterství germanisovalo. Mladý historik Klik (Národnostní poměry v Čechách od válek husitských do bitvy na Bílé hoře, 44) na to odpovídá: »Přes to přiznává (Krofta), že po přijetí Lutherovy reformace zvětšilo se tempo německého přistěhovalectví a že tedy luterství přece jen působilo neblaze na národnostní vývoj Čech. To praví ještě otevřeněji v jiné své práci, kde podotýká, že německý živel měl za zlepšeného poměru mezi Čechy a Němci uvolněnou cestu tím více, že němečtí přistěhovalci byli většinou stoupenci učení Lutherova.«

Jak známo, dospěly věci tak daleko, že na gen. sněmě českém r. 1615 konaném bylo nutno vydati zákon na ochranu českého jazyka, který proti Kroftovi jasně ukazuje, že běželo o církevní germanisaci (rozumějte velikou většinou germanisaci protestantskou), neboť jeden jeho článek nařizoval obnovení českého jazyka ve všech kostelích a školách, v nichž ještě před deseti lety se ho užívalo. Kromě toho ustanoveno, že státním občanem se může státi jen člověk češtiny znalý

a že soudy se mají konati v jazyce českém. Zákon tento přišel jednak pozdě, protože Litoměřicko a Žatecko byly již silně poněmčeny, jednak byl sám v sobě tak nedostatečný, že Pekař (Bílá hora, 69) nazývá jeho existenci existencí papírovou. Důvody, jež uvádí (str. 68), jsou přesvědčivé, neboť při soudnictví městském stála v cestě autonomie a kromě ní ještě někdy i nemožnost obsadit soud českými úředníky. Nařízení o znalosti češtiny jako řeči státní zavazovalo pouze Němce, kteří přišli z ciziny, ne však domácí. Nejzajímavější však je pasus o německých školách. Mluví o českých školách před r. 1605, které měly býti obnoveny. To znamená, že školy založené po r. 1605 mohly zůstat. Poněvadž však právě v tomto roce založil hr. Thurn se Šlikem a Felsem dvě bašty německého luterství s německými školami, tedy považuje Pekař za možno, že německo-luterští páni (příští to vůdcové českého povstání) si na stavech přímo vynutili, aby byl zákon formulován tak, aby německé školy jimi založené zůstaly dále.

Když tedy protestantismus měl takový podíl na zněmčení Čech, pak je možno souhlasit s Pekařem (o. c. 70), který praví, že porážka na Bílé hoře zatím zdržela další postup germanisace, a to ze dvou důvodů: 1. Zákazem protestantismu v zemi »položila (vláda) nepřekročitelnou hranici ochrannou mezi říší českou a světem severoněmeckým«. 2. Vláda »učinila konec i oné povážlivé tendenci, která v českých stavech protestantských živila snahu zdůrazňovat státoprávní souvislost Čech s říší«.

b) Katolictví a česká národnost.

Předmětu tomuto věnoval dosud největší pozornost Klik v práci »Národnostní poměry v Čechách od válek husitských do bitvy bělohorské« (otisk z ČČH XVII—XVIII). Klik v něm dochází k těmto závěrům: 1. Katolická šlechta byla konfesijně připoutána na románskou kulturu (italskou a španělskou), a proto, i když se i u ní setkáváme s germanisací, přece není tak zgermanisována jako aristokracie protestantská. 2. Po církevní stránce jsou u nás před Bílou horou nejdůležitějším činitelem jesuité. Ačkoliv první členové tohoto řádu u nás (1556) byli Němci a Belgičané, přece neměli germanisačních úmyslů.

Klik odůvodňuje to jejich chytrostí, ale jak z další části jeho knihy viděti, měli první jesuité na starosti jenom dobrou pastorační, a proto na rozdíl od říšsko-německých pastorů učili se řeči českého lidu tak pilně, že r. 1560 mohli již česky zpovídati. Když se jim však nedostávalo českých posluchačů, byli nuceni zavést bohoslužby německé. Proti tomu si však stěžoval u generála Meraniána jeden z prvních českých členů řádu, P. Hostovius, že »v Čechách se roztahují cizinci, ač kolejí zřízena v české zemi a z českých peněz«. Žádá proto generála za odstranění tohoto zla. Stížnost dostal k vyřízení pražský rektor Blyssemyus k vyjádření a odpověděl, že o zanedbávání Čechů nelze mluvit. Klik potom na základě toho dokazuje, že starost jesuitů o Němce byla vyvolána českou neúčastí na jejich českých bohoslužbách. Prý je to i důkazem, že přes všechnu pozornost prokazovanou prvními jesuity českému jazyku nedovedl si řád získati českého publika.

Je to však divné vysvědčení pro české nekatolictví, povážíme-li, že s otevřenou náručí vívalo nekatolické kazatele, kteří netoliko se češtině neučili, nýbrž dokonce zaváděli kázání i vyučování v českých místech v jazyce německém. Klik dále vyvozuje na základě stálých nových nařízení o českých bohoslužbách u jesuitů, že řád neměl skutečně žádných germanisačních snah, a končí takto: »Celkem dlužno říci, že duch jesuitů nebyl duchem německým, jak tomu bylo u kazatelů luterských a že katoličtí Čechové přimknuvše se snad k jesuitům, nevstupovali do sféry kultury německé, jako učinili z velké části přívrženci luterských kazatelů.«

8. POTRESTÁNÍ REBELŮ.

a) V Čechách.

Vůdcové českého povstání oddali se po bělohorské prohře falešné naději, že obrátí-li okamžitě svou politiku a projeví lítost nad svým jednáním vůči legitimnímu králi českému Ferdinandu II., že jim bude pomoheno. I vyslali deputaci, vedenou nejvyšším hofmistrem Vilémem z Lobkovic k vévodovi bavorskému Maxmiliánovi, by mu naznačili podmínky, za jakých chtějí uznati Ferdinanda za svého pána. Maxmilián (maje asi na mysli, že nechtěli dříve s Ferdinandem ani vyjednávat) jim oznámil, že panovník s nimi o žádných podmínkách jednati nebude a gen. Buquoy k tomu podotkl, že si za své chování zaslouží trest smrti. Po takové odpovědi uznali vzbouřenci, že nezbývá než dáti se na milost i nemilost a poslati k vé-

vodovi bavorskému zase za vedení Lobkovicova novou deputaci, jež kajícně přiznala těžké provinění proti Ferdinandovi s prosbou o přímluvu Maxmiliánovu u císaře, jehož chtějí uznati za svého dědičného pána. Na jeho výzvu vydali mu všechny konfедераční smlouvy a 13. listopadu mu dali písemné osvědčení, jímž vyslovují upřímnou lítost nad svým pozdvižením proti dědičnému pánovi. Podepsal a zpečetil je 201 účastník povstání. Doklad tento našel Palacký v archivu roudnickém a nazval jej hanbou české historie, který jako takový měl býti navždy zatajen!

Vládní kruhy považovaly tento dokument za spontánní přiznání k vině, takže právě naopak vzbouřivším se stavům ještě uškodil. Císařští radové vyslovili přání, aby panovník exemplárně potrestal všechny účastníky na výstrahu druhým. Vzbouřenci byli proto rozděleni na tři skupiny: 1. Všichni, kdož přísahali věrnost Fridrichovi Falckému, ale jinak se neprovinili, měli své statky nadále držeti již nikoliv dědičně, nýbrž jako manské nebo poplatné. 2. Ti, kteří byli ve službách císařových a tedy se dvojnásobně provinili (jako poddaní a jako úředníci), ale mezi vůdce povstání ne náleželi, měli propadnouti trestu konfiskace, život jim měl býti zachován. 3. Vůdcové povstání měli propadnouti hrdlem, příslušníci nižších stavů měli býti vypořádáni ze země, majetek jejich měl propadnouti konfiskaci.

Od samého započetí vyšetřování lze pozorovati zásadní rozdíl mezi Prahou a Vídní. Zatím co Vídeň náležala na rychlé a přísné provádění, Praha z různých důvodů váhala. Tak když počátkem prosince 1620 nařídil císař místodržícímu Lichtenštejnovi, aby pozatý-

kal osobnosti povstalců, ten odpověděl, že přece vévoda bavorský jim slíbil přimluvit se u císaře a že bude jejich života ušetřeno. Proto je nechal na svobodě, zato však zakročil proti uprchlým, nařídív zjištění jejich majetku a jeho nucenou správu státem. Brzy potom provedl nový císařův rozkaz, kterým znemožnil vývoz majetku povstalců za hranice. V lednu 1621 obrátil se císař proti samým vůdcům povstání a tázal se Lichtenštejna, proč proti nim ještě nezakročil. Kníže se různě vykrucoval a konečně podal císaři seznam všech účastníků odboje. Císař potom sestavil komisi k souzení rebelů, ale její členové Martinic, Slavata, Zdeněk ze Šternberka a Jindřich Kolovrat se císaři poděkovali, hlavně z obav, že by doma upadli do neoblíbenosti. Císař jmenoval tedy Karla z Lichtenštejna předsedou, jemuž přidělil řadu členů k ruce. Dne 11. února 1621 dostal tribunál svou instrukci, podle níž měl jednati co nejrychleji. Proto při zkráceném soudním řízení neměla se dokazovati vina obžalovaných, nýbrž mělo se prostě konstatovati, že provinění nařknutého je obecně známo, tím je znám i jeho zločin, a proto propadá smrti. Soudcové neměli připouštěti prodlužování procesu a měli přísně zakročiti proti obhájcům obžalovaných. Obvinění znělo vesměs na zločiny politické, t. j. na zločin odboje, velezrady, porušení landfrýdu a urážky Veličenstva. Předtím (6. února) poručil císař bez ohledu na poukazy Lichtenštejnovy pozatýkati všechny direktory a všechny jiné osoby, které se povstání aktivně zúčastnily. (Na př. i rozšiřovatele pamfletů na císaře.) Zatčení se opozdilo o 14 dní, ježto císařův rozkaz byl dodán omylem do Drážďan místo do Prahy.

Lichtenštejn z poslušnosti vzal na sebe funkci předsedy hrdelního soudu, kdežto ostatní se zdráhali převzít na sebe odiosní úkol členů soudu, vymlouvajíce se, že v Čechách bylo vždy zvykem, aby velezradu soudil sám král. Aby tedy odpovědnost za krvavý proces nepadla na ně, jmenoval je císař svými komisaři, což na veřejnost mělo znamenati, že členové tribunálu nefungovali jako samostatní soudcové, nýbrž jako zástupcové císaře. Císař potom nařídil neodkladné zahájení soudu.

Ten se obrátil nejdříve proti uprchlým vinníkům. Jejich útěk byl vzat jako důkaz viny, a proto po trojí citaci (podle níž se měli do šesti neděl dostavit k soudu) jejich jména (případně obrazy) byla veřejně přibita na šibenici. Tak se stalo v únoru (1621).

V polovici března došlo k otevření vlastního procesu. Při jeho zahájení se někteří členové tribunálu ohradili proti tomu, aby jeden z nich byl žalobníkem, neboť není právnicky možno, aby soudce byl zároveň žalobcem. Byl tedy jmenován král. prokurátorem Přebík Jeníšek z Oujezda, načež soud přikročil ihned k jednání.

Rozděliv obžalované na mrtvé, uprchlé a přítomné, nařídil, aby se u živých začalo s direktory jakožto vůdci povstání. Pak byly stanoveny normy o soudu nad mrtvými, načež došlo k prvním předvolání direktorů. Zatím co se konaly jejich výslechy, zabýval se tribunál uprchlými provinilci. Ortel nad nimi vynesl již 5. dubna. Jím propadli všichni nepřítomní pro vzpouru a velezradu svými statky i hrdly. Konfiskace provedena ihned, ostatní provedení rozsudku se událo 23. dubna, kdy jména uprchlých provinilců byla přibita na šibenice. Jelikož při konfiskaci hlásily své nároky manželky,

věřitelé a jiní, zavedeno zvláštní řízení k prokazování těchto nároků. Císař schválil dosavadní ortely (16. dubna) a nařídil co nejrychleji projednati další část procesu.

V druhé polovici dubna se konal soud nad mrtvými účastníky rebelie. Po desíti dnech byl vynesен rozsudek, kterým se jejich památka prohlásila za prokletou a majetek zkonfiskován. To však nemělo býti na újmu čestnému jménu jejich pozůstalých. Tak se stalo pouze u skupiny mrtvých, kdežto stran jiných byla bedlivě zkoumána akta k zjištění jejich skutečné spoluviny.

Pak došlo na přelíčení s direktory. Povstání i účast na něm byly nespornými fakty, spor mohl býti nanejvýše o to, kdo povstání vyvolal. Usvědčujících akt o direktorech byla nalezena plná truhlice a císař dal všechno důkladně zkoumati, aby na základě tohoto materiálu mohl stíhati původce rebelie v Hor. Rakousích a dokázati kurfiřtům velikost nebezpečí. Toto důkladné vyšetřování však zdržovalo rychlé tempo procesu, který vyvolal rozruch v celé Evropě a jehož nepřátelé císaře agitačně zneužívali proti němu. Proto císař v polovici května psal Lichtenštejnovi, že již na rozsudky velmi dlouho čeká. Tak se stalo, že za několik dní bylo vypracováno již 24 rozsudků. Všechny zněly na trest smrti a ztrátu majetku. Lichtenštejn poslal císaři (17. května) rozsudky a doprovod k nim připojený zněl jako přímluva za milost. Členové tribunálu se pak radili mezi sebou a navrhovali provedení popravy pouze v 10 případech, dále byli rozhodně proti hromadné popravě, protože by se za to císaři v celé říši vyčítala ukrutnost. Také doporučovali, aby císař vzal ohled na přímluvu krále dánského.

V dalším řízení poručil Ferdinand II. zkoumati doklady i osoby, pokud povstání směřovalo proti Habsburkům. Tu vyšlo najevo, že největší podíl na piklech proti dynastii měli kalvinisté. Zvláště zajímavým výsledkem vyšetřování bylo, že o Václavu Bílkovi se zjistilo, že chystal vyvraždění všech katolíků v Praze. Proto císař neměl skoro žádných ohledů k vůdcům povstání a potvrdil úhrnem 28 rozsudků smrti.

Všechny rozsudky byly motivovány jako trest za politický zločin velezrady. Zněly sice krutě, ale nesmíme zapomínati, že odpovídaly tehdejšímu trestnímu právu. Bylo-li tehdy zlodějství trestáno oběšením, pak se nesmíme diviti, že i velezrada byla trestána smrtí, jenže krutěji než jiné delikty. Proto trestem za zradu bylo čtvrcení. Nesmíme dále zapomínati (při námitkách protestantů), že ukrutnou smrtí, t. j. mučením, hynuli v protestantských státech katoličtí poddaní, kteří se neprovinili žádnou zradou, nýbrž jenom tím, že zůstali věrnými katolíky.

Císař setrval na provedení hromadné popravy všech odsouzenců, a to bylo právě to, co popravám na Staroměstském náměstí dodalo takové hrůzy. Císař tím chtěl projevit, že: 1. Chce jednou provždy odstrašiti všechny obyvatele Čech od povstání a neposlušnosti vůči legitimnímu králi. 2. Jelikož podobných šlechtických revolt bylo po Evropě více, chtěl císař takto krvavě manifestovati pro nedotknutelnost panovnických práv. Proto staroměstská exekuce měla i svůj význam mezinárodní, a jest nutno konstatovati, že ve Francii a ve Španělsku byla zpráva o ní přijata s oddechem, protože se tam báli zlého účinku pro případ vítězství českých stavů.

Popravy byly vykonány 21. června 1621 a od samého jejich provedení až po naše doby se jich zneužívá k protikatolické agitaci. Odsouzenci jsou prohlašováni za mučedníky pro víru a národ, a proto jest záhodno o těchto dvou předmětech se blíže rozepsati.

1. Víra. Jak jsme již poznali, od samého počátku vyšetřování až po vyhlášení ortelů se stále jenom setkáváme s velezradou. To dokazuje, že všichni vůdcové povstání byli souzeni a trestáni pro zločin politický, ne pro víru. Důkazem toho jsou i události, které se sběhly bezprostředně při exekuci a po ní. Při popravě přišel o hlavu i katolický šlechtic Diviš Černín, a co bylo zvláště kruté, bylo to, že jeho vlastní bratr Heřman (jako policejní správce Starého města) řídil tyto popravy! Když pak počátkem července poručil císař vypovědět všechny kalvinistické predikanty (poznali jsme, že kalvinisté vedli intriky proti dynastii), rozmlouval mu to Lichtenštejn, aby se snad neřeklo, že císař trestá pro náboženství a ne pro velezradu. Tyto doklady jasně dokazují, že císař tak hrozně trestal zločiny politické a nikoliv jinověrectví. Proto tím méně lze z poprav obviňovati pouze katolickou církev. Ta byla na tomto boji zúčastněna pouze potud, pokud běželo o boj protestantismu proti katolictví, tedy bránila se v boji na život a na smrt. Takový boj vedli i Habsburkové a vítězství jejich jakožto dynastie katolické bylo i vítězstvím katolické církve. Zde slušno citovati protestantského historika, říšského Němce Peschka, jenž napsal o onom mučednictví za víru: »Právem bychom byli haněni, kdybychom chtěli na ně pohlížeti jako na náboženské mučedníky, a uznáváme, že nikoliv za svou evangelickou víru, nýbrž za odvážnou volbu

Fridricha Falckého a skutečně jako velezrádci museli krvácti. Nepřímo byli však mučedníky svého nekatolictví, protože nadšené přání, aby v Čechách byla zachována nekatolická víra, pudilo je k oněm nešťastným krokům . . . Opakujeme výslovně, že nepokládáme ony nešťastníky za nevinné mučedníky.«

Jistě jest nápadno, že protestanté tak rádi mluví o mučednictví direktorů, mlčí však hluboce o skutečném mučednictví bl. Jana Sarkandra, jehož právě jejich domnělí mučedníci třikrát po sobě mučili! Proti Církvi se využívá poprav i tím, že se falešně přičítá tak kruté vykonání poprav císařovým zpovědníkům. První takovou zprávu nacházíme již v Komenského Historii o těžkých protivenstvích, kde tento prohlašuje jesuitu P. Lamormaina za původce hrozných poprav. K tomu jest poznamenati, že Lamormain v době procesu císařovým zpovědníkem nebyl a stal se jím až po roce 1624, tedy tři roky po popravě. Tehdy byl císařovým zpovědníkem P. Becan, rovněž jesuita. O tom však protestantům stranící Gindely výslovně prohlásil, že Becan nebyl krvežíznivec, a (co je zvláště důležité) podotýká, že jesuité si nelibovali v theatrálních popravách.

2. Národ. Popravení vůdcové českého povstání bývají oslavováni jako čeští národní mučedníci. Zde si dlužno předně všimnouti, o koho šlo. Byli mezi nimi nejen Čechové, ale i Němci. Možno Němce prohlašovati za české národní mučedníky? A mezi Čechy byli lidé odpovídající pokročilé germanisaci, zpola Češi, zpola Němci. K tomu jest si záhodno domysleti, že českého nacionalismu v dnešním slova smyslu tehdy ještě nebylo. Tolik lze říci o nich samých a o jejich smýšlení.

Dále nemohou býti považováni za české národní hrdiny proto, že boj, který vedli, nevyvěral z pohnutek národních. Nemohou býti národními hrdiny ani z toho důvodu, že v boji, do něhož se nerozvážně dali strhnouti, dali v sázku celý český národ a připravili mu katastrofu a třistaletou porobu.

Na doklad správnosti těchto slov budiž zde uvedeno několik citátů. Kalousek: »Jen kdyby s nimi bylo nezhynulo nic víc a nic lepšího, nežli oni byli! Ale v tom právě vězí nejhorší zločinnost toho povstání, že strůjcové jeho v obmezenosti své ani netušili, co všechno dávají všanc. Na prapor svůj napsali víru protestantskou a výsady stavovské, v celém průběhu povstání českého nejeví se žádné pohnutky národní a nenárodní tento boj skončil se odsouzením národnosti české na smrt! V celé této srdcervoucí tragedii nadarmo se ohlížíme po tragickém hrdinovi, jenž by vzbuzoval naši nezkalenou soustrast. Na straně českých protestantů kromě Budovce není takřka člověka, který by obstál před soudem veřejné mravopoctnosti a před soudem politiky odsoudili se všichni. Přední utrpení jsou většími vinníky, než jak se srovnává s pojmem tragického hrdiny, neboť zavinili netoliko pád svůj a své věci, ale i národu českého.«

Z mladých historiků Salaba (Tribuna 1921) nazval Thurna, Šlika, Kolonnu cizinci, Anhalta démonem, Thurna mluvku a Roupova hlupákem českých dějin, všecky tři pak dohromady sketami a národními darebáky, jež nutno v této chvíli postavit na pranýř, ježto byli strůjci našeho utrpení a ponížení. Salaba končí takto: »Snad ve většině přednášek atd. slyšíme plačtivé lkání o Bílé hoře a jejích následcích, ale že jsme si

to bohužel i sami zavinili, z velké části i kdo to byl — o tom se dosti jasně nemluví. Nelze si představit hned něco lehkomyšlně i zbrkle připraveného (t. j. nepřipraveného, ač dalekosáhlého) a něco tak naivně i bez střízlivé politické kalkulace prováděného, jako byla česká revoluce před 300 lety, r. 1618. Buď měl včas přestat a nevěřit Anhaltovi, nebo vytrvat mužně dále v boji a ne se hned po jediné krátké bitvě úplně vzdát. Zde zasluhují celé serie lidí našeho odsouzení. Proč? Ježto jejich vinou trpěly pak nevinně celé generace přes 250 let, i my ještě; o strašné a dlouhé 30leté válce nemluvě. Za viny cizí. Na Staroměstském náměstí bylo tehdy sčítáno i několik Němců (hr. Šlik, falcký rada Rüppel atd.). To jsou nevývratná fakta. A my se musíme dívat na svou minulost také okem jasným a kritickým a hledati pouze fakta bez přítěže sentimentality, jíž si zastíráme pravdu.«

b) N a M o r a v ě.

Potrestání povstalců na Moravě se značně lišilo od Čech, neboť Morava byla do rebelie vtažena vlastně násilím a pak měla u císaře mocné přímluvce, zvláště Karla ze Žerotína. Proto Morava byla potrestána nepoměrně mírněji než Čechy.

Kdežto s Čechy nechtěl císař vůbec vyjednávat, Moravanům, kteří se chtěli po Bílé hoře pokořiti, vzkázal, že o nich rozhodne, až se úplně vzdají. Proti dohodě s císařem pracovali Bethlén Gábor i Thurn, ale Moravané byli tak prozíraví, že na Bethlénovy sliby pomoci proti císaři tuze nespoleháli. Budoucnost jim dala zcela za pravdu. Gen. Buquoy neměl žádné pra-

vomoci k vyjednávání s Moravou, a proto zástupcové stavů se odebrali do Vídně k císaři, který se před jejich příchodem radil s kard. Dietrichštejnem a jinými rádci. Ponechávající zatím stranou rekatolisační stránku těchto porad, uvádíme pouze jejich obsah, týkající se povstání. Císař celkem přistoupil na kardinálovy návrhy o obnově moci panovnické v neomezené míře a jmenoval kard. Dietrichštejna cís. komisařem pro Moravu a s ním zároveň uvedl v úřady katolické hodnostáře za povstání odstraněné. Povstalci měli býti potrestáni na hrdle i statku, městský majetek měl býti konfiskován a ze šlechty měli býti pardonováni jen ti, kteří nesložili přísahu králi Fridrichovi.

Císař přijal moravské poselstvo nemilostivě a vůbec mu neodpověděl. Zato však kancléř Zdeněk z Lobkovic je zahrnul prudkými výtkami. Později (v polovici ledna 1621) byl kard. Dietrichštejn jakožto cís. komisař pověřen méně záviděníhodným úkolem zavedení trestního řízení, ve kterém císař slíbil zachovati se ke každému podle toho, jak on se zachoval k němu. Počátkem února vyšel druhý císařský dekret, jímž zabaveny veškeré statky rebelů, t. j. členů direktoria i vysokých úředníků z doby povstání. Zatím však byly vyšetřování i soud přerušeny pro vpád Bethlénův na Moravu, jemuž pomáhal i markrabí krnovský. Teprve po míru mikulovském (7. ledna 1622) bylo možno proces provést. V míru tomto hleděl Bethlén jenom na sebe, na spojence své ani nevzpomněl. Markrabí krnovský zemřel ve vyhnanství v Levoči (1624) a jeho zemička dána Karlu z Lichtenštejna.

Kardinál Dietrichštejn dal sestaviti seznam všech moravských povstalců, jichž bylo na dvě stě. Jako cís.

komisař byl předsedou soudu a snažil se zmírniti tuhou vazbu vyšetřovaných. Je to nutno zdůrazniti proti některým historikům, kteří nepravdivě tvrdí, že kardinál byl horlivějším, než bylo třeba. Povstalci byli totiž uvězněni na Špilberku, ale kardinál se za ně přimlouval u císaře, aby tam nebyli drženi pro nezpůsobilost místa. Když však císař byl proti jeho návrhu, tu na svou vlastní odpovědnost internoval některé pány v jejich domech, u jiných pak usiloval to provésti. Rozsudky se počaly vyhlášovati počátkem září 1622 a 20 jich znělo na zostřený trest smrti. Vztahovaly se většinou na bývalé direktory. Ostatní byli odsouzeni ke konfiskaci majetku a vypovězení ze země. Ve skutečnosti se však tyto rozsudky neprovedly, neboť jim pomohly mocné přímluvy Karla ze Žerotína, který císaři poukázal jmenovitě na násilné vtažení Moravy do rebelie a na to, že moravští povstalci se většinou přidali k Čechům z přinucení. Proto byl trest smrti proměněn odsouzencům ve vězení. V listopadu 1622 vydán pro Moravu t. zv. generální pardon, kterým se nařizovalo, aby i jiní, kteří měli na povstání podíl, ale souzeni nebyli, sami se dobrovolně přihlásili. Stát prý jim podle účasti na povstání vyměří přiměřené pokuty na uhrazení válečných vydání, způsobených císaři rebelií.

9. MAJETKOVÉ ODŠKODNĚNÍ CÍRKVE.

Předmět tento je velmi důležitý, neboť neinformovanými lidmi se teď katolické Církvi často vytýká, že se obohatila bělohorskými konfiskacemi. Ve skutečnosti poznáme, že tomu tak ani zdaleka není, jak se mluví.

Hmotné postavení Církve muselo býti nějak vyřízeno, neboť běželo jak o výživu kněžstva v duchovní správě, tak i duchovních korporací. Farnímu kleru se vedlo velmi zle, neboť většina beneficí byla v rukou světských pánů, kteří je nechtěli vrátiti, i když byli katolíky. Hrabivost byla interkonfesijní. Pomýšlelo se tedy na restituci velkého církevního majetku, jenž kdy-si v Čechách Církvi patřil, ale byly zde zase jiné potíže. Panovníci totiž jejich značnou část zastavili jednak za válek husitských (Zikmund), jednak později tak učinili za válek s Turky. Šlechtičtí držitelé měli zastavené statky v zemských knihách, případně byly statky již v několikátých rukou. Je sice pravda, že statky konfiskované provinilým nebo uprchlým nekatolickým majitelům mohly býti takto snadno vráceny katolické Církvi jakožto původní majitelce, ale to znemožnila katolická šlechta, toužící po laciném obohacení. Proto pracovali aristokraté v okolí císařově všemožně proti restituci beneficí a skutečně se jim to podařilo.

Pražský arcibiskup kardinál hr. Harrach předvídal úspěch těchto intrik, a proto se snažil zajistiti existenci duchovenstva jinak. V roce 1626 podal návrh na zavedení t. zv. solní dávky, spočívající v tom, aby z každého do Čech přivezeného sudu soli se platilo 10 kr. na duchovenstvo. Po skončení vojen měl císař ze svých solních příjmů povolit dalších 10 kr. Kardinál chtěl přiměti klerus, aby se zřekl dožadované restituce majetku, bude-li mu zajištěna solní dávka na 30 let. Chtěl zároveň vymoci této nové dani papežské schválení. Harrach chtěl ze solních peněz zakoupiti velkostatky k udržování kněžského semináře, zřízení a dotování 4 nových biskupství a kapituly u sv. Víta. Návrh ten

se potkal s odporem jak na dvoře, tak u kleru, ale přičiněním zpovědníka císařova P. Lamormaina císař konečně přivolil a tak došlo k dohodě mezi Urbanem VIII. a Ferdinandem II. (1630), jež byla sv. Stolicí definitivně schválena v r. 1633. Smlouvou touto se stát na věčné časy zavázal odváděti 15 kr. z každého sudu soli. Fond takto vzniklý měla spravovati Církev, a to nezávisle na státě, účelem fondu pak měl být jen prospěch náboženství a katolické Církve v Čechách. Papež naproti tomu se jménem českého kleru zřekl nároku na církevní majetek, odcizený Církvi před Rudolfem II. Co se dostalo do rukou laiků později, mělo býti předmětem soudního řízení. Beneficia zastavená světským pánům mohla býti jejich zákonným majetníkem vykoupěna složením zástavní sumy. Smlouva byla intabulována a tak uzákoněna.

Tak tedy dopadla katolická Církev po Bílé hoře po stránce finanční. Jak málo dostala z toho, co jí vlastně patřilo, tak zase nedostala nic z toho, co patřilo před Bílou horou nekatolickým vyznáním. Solní smlouva tento majetek z církevního jmění prostě vyloučila a prohlásila jej za majetek spadlý na císaře, jenž s ním může naložiti podle své libosti.

Podle smlouvy měl býti vrchním správcem solní pokladny jen papež, leč později tato úloha přešla na pražského arcibiskupa, jenž však byl povinen skládati z ní účty Kongregaci Propagandy. Harrachovi přinesla solní pokladna značné zklamání, neboť nevynášela zdaleka tolik, kolik si představoval. Restituci takto provedenou možno považovati přímo za nepatrnou, takže nebylo možno vypláceti náhradu všem ožebračeným církevním institucím. Zvláště kláštery dopadly špatně.

Pro restituci jest příznačno, že poměrně nejlépe dopadla svatovítská kapitula. Nesmí se však při tomto bídém odškodnění zapomínati na bídé finanční poměry za 30leté války. Nejhuře dopadla církevní benefícia, neboť podle solní smlouvy nebyli majitelé bývalých statků církevních povinni přispívati na obnovu kostelů, far a špitálů. Takto u vrchnosti rozhodovala jen její dobrá vůle, již však bylo velmi málo. Bylať zvyklá považovati faráře jen za svého čeledína (jako před Bílou horou), takže kard. Harrach byl nucen naříditi vrchnostem, aby nepropouštěly libovolně faráře z far. Aby je mohl proti hrabivým vrchnostem chrániti, nařídil soupis farního majetku. Přesto se však vrchnosti v mnohých případech nepolepšily, takže faráři trpěli velmi často bídu. Povážíme-li, že za tak bídých poměrů bylo jim platiti daně, jež na nich bezohledně vymáhány a kromě toho že museli přispívati dávkou na udržování konsistoře a semináře, pak můžeme bez přehánění označiti hmotné postavení pobělohorského katolického kněžstva za ubohé. Jak plytké a nepravdivé je tedy tvrzení, že se katolická Církev obohatila zabaveným jměním nekatolíků!

10. POČÁTKY NÁRODNÍHO OBROZENÍ.

Nejnovější historické badání způsobilo hotový převrat v otázce národního obrození. Polovzdělanci šířili v širokých vrstvách lidu dnes již neudržitelný názor, jako by české národní vědomí bylo v době pobělohorské omezeno pouze na několik málo mužů, jako na Pešinu, Balbína, Beckovského, prohlašující je za

poslední nositele české národní myšlenky, po nichž nastal hluboký úpadek českého národa, jehož zahynutí nebylo již daleko. Ve vědeckých kruzích převládal názor starší historické školy a prof. Masaryka na naše národní probuzení, jenž byl takovýto: Národní probuzení se vysvětlovalo jen ideově bez zřetele k historickým faktům a k vnitřní souvislosti. Tak vznikla bludná teorie, podle níž vyšel podnět k národnímu obrození z osvícenství a liberalismu a navazoval prý na tradici husovskou a českobratrskou.

V novější době vyvrátil toto mínění nejprve prof. Pekař poukazem, že tradice českobratrská nemohla sloužiti za podklad k našemu národnímu probuzení, neboť česká emigrace se poměrně brzy poněmčila. Příčinu toho objasnil dr. Strakoš poukazem, kterak emigrace kladla náboženství nad národnost, a proto raději utonula v moři německví, než aby zůstala doma a přijala víru katolickou a činila pro záchranu národnosti, kolik bylo možno. Tak tomu bylo u katolíků, kteří po bitvě bělohorské usuzovali takto: Příčinou »ohavné rebelie« byly spory náboženské. Pokoj tedy může býti zaručen jenom odstraněním oné příčiny. To se mělo státi provedením protestantského hesla »Cuius regio, illius religio« ve prospěch katolického náboženství. Proto česká šlechta katolická svolila, aby její historická práva přešla ze sněmu na panovníka, předpokládajíc, že to nebude národu na úkor. Věřila totiž, že zájmy království českého se vždy budou krýti se zájmy dynastie. V české katolické šlechtě se sice ozývaly hlasy proti okleštění stavovských práv (Martinic proti Slavatovi), podle nichž se měla práva stavovská naopak ještě rozmnožiti, ale kdo zná vývoj

událostí před Bílou horou, odehrávající se ve znamení šlechtické rebelie proti panovníkům, pozná nemožnost podobných aspirací. Možno tedy označiti jednání katolické šlechty za konstruktivní aktivní politiku, na jejíž cestu nastoupili zbylí čeští kavalíři v naději, že takto pomohou vlasti. Proti tomu třeba postaviti politiku protestantské šlechty, jež raději odešla do vyhnanství, než by za víru zachránila vlast. To byla pasivita, jejíž hybnou silou nikdy nebyla národní myšlenka. Za takových okolností je již jistě jasno, že počátky národního probuzení nelze hledati za hranicemi u zgermanisované emigrace, nýbrž doma u českých katolíků. Tím ovšem padá i these o významu husitské a česko-bratrské tradice, neboť katolíci navazovali hlavně na tradici svatováclavskou.

I po míru vestfálském zůstávala ochrana katolicství z naznačených již důvodů cílem politických snah, které byly ještě utužovány sférou barokní kultury. Ona totiž utužovala a šířila absolutismus a kladla dokonce dynastický loyalismus na místo vlastenectví. Baroko zasahovalo i do jazykových otázek, neboť nahradilo češtinu i němčinu jazyky románskými, španělštinou a italštinou, což mělo za následek, že česká šlechta jakožto politický vůdce národa se mu odcizila jazykově i politicky. Tak se stalo, že upřímné české smýšlení zůstalo jenom v těch vrstvách, které barokovou vlnou zasaženy nebyly, a to byl prostý lid venkovský. Z něho vycházelo kněžstvo, které se stalo netoliko náboženským, ale i národním vůdcem lidu.

Své smýšlení projevilo kněžstvo již po Bílé hoře, a to odporem proti nadvládě cizinců v záležitostech církevních. Minorité protestovali již v r. 1634 proti

vytlačování domácích členů z čestných míst cizinci. Dominikáni již od let čtyřicátých bojovali proti vládě cizinců v české provincii a poměry dospěly dokonce tak daleko, že odmítli přijmouti německého provinciála, takže (z nedostatku vhodného českého kandidáta) svěřil generál vedení provincie Vlámovi. I mezi jesuity jest pozorovati celou řadu vlastenecky nadšených mužů. Stačí pouze ukázati na P. Jiřího Plachého ml. (rozdílný od vůdce pražských studentů!), jenž v kázáních rád používal příkladů z českých dějin, vydal Mapu katolickou, první to zeměpis v českém jazyce, zvláště však proslul Zlatým nebeklíčem. Byla to kniha významu náboženského i buditelského, jež do r. 1889 vyšla v 237 vydáních a jež ještě před 40 lety byla každoročně posílána na Slovensko ve více než 1000 výtiscích. Kromě Plachého ml. jest pozoruhodným P. Vojtěch Berlička, jenž napsal český výklad katechismu a českou postilu, jež měla nahraditi česká kázání těm, kteří buď nemohli se dostat do dalekého kostela nebo měli (jak zahořkle praví) za duchovního správce cizozemce českými penězi vycpané, ale o lid se mnoho nestarající.

Na tuto starší českou generaci navázalo mladé kněžstvo, vycházející ze seminářů v době Leopoldově. Z jeho řad vyšli první čeští vlastenci a toto mladé kněžstvo bylo nositelem české národní myšlenky až do doby osvícenské. Představitelem tohoto hnutí jest jesuita P. Bohuslav Balbín (1621—1688) a vedle něho pražský kanovník u sv. Víta Tomáš Pešina z Čechorodu. Duší hnutí byl Balbín. Ten zahájil národní probuzení na poli vědeckém, historickém a tím připravil probuzení literární. Poněvadž Balbínovo pro-

buzenské dílo mělo charakter badání historického, a to vědeckého, tedy se jeho tábor vyznačuje shledáváním a zachováváním všech literárně-historických památek, i husitských a českobratrských, pokud ovšem měly svou historickou cenu. Balbín uložil své myšlenky hlavně ve dvou spisech: Epitome a Obrana.

V obou dílech vychází Balbín od jedné a téže věci: Habsburkové chtěli využití rekatolisace na škodu jazyka českého, chtějíce zároveň s katolickým náboženstvím zároveň utvrditi i německou řeč. Proti tomu Balbín okázale protestoval svou obratně stylisovanou historií Čech v Epitome. Zdůraznil, že první Habsburk, nastoupivší na český trůn, uznal českou státoprávnost. V důsledku toho náležela mu v zemi nejvyšší moc jenom jako dědičnému pánu. Ferdinanda II. prostě odbyl a při tom nezapomněl poukázat, že i tento císař ujistil české stavy uznáním české státoprávnosti. Netajil se ani s odsouzením staroměstských poprav, které budily u něho rozhořčení již proto, že rakouští rebelové obdrželi od téhož Ferdinanda II. milost. Navždy zůstanou památnými slova v Epitome vyslovená: »Čechy jsme byli, Čechy jsme a Čechy budeme.« Není divu, že tato kniha vynesla Balbínovi stíhání, vyvolané udáním nejvyššího purkrabí Martiniče, ale císařský bibliotekář dr. Lambeck pod vlivem přátel Balbínových (zvláště hr. Kinského) prohlásil, že protidynastická místa se vztahují na Babenbergovce a ne na Habsburky. Mimo to Lambeck hájil i volnost projevu ve vědeckém díle.

I Obrana latinsky psaná (v exilu v koleji klatovské) pro přítele Balbínova Pešinu vycházela od zneužívání rekatolisace na újmu práv jazyka i království

českého. Balbín zde prohlásil za sebe i jménem svých přátel stejně smýšlejících, že obnovou katolictví se nikterak nevzdávají čeští katolíci ani svého jazyka národního, ani své státní svéráznosti. Proto se v VIII. kapitole obrací přímo proti rekatolisačním dekretům Ferdinanda II., kterého i s jeho společníky označuje za původce všech pohrom. Na jiném místě nabývá tento odpor proti panovníkovi povahy přímo revoluční. Vyslovuje se proti těm, kdož staví krále nad zákon a prohlašuje, že není lid pro krále, nýbrž král pro lid. Při tom se obrací i proti špatným rádcům královým a nebojí se říci, že panovník je v nebezpečí života, svoluje-li rádcům k potlačení národa. Tito radili k útisku českého národa, ožebračení české šlechty a zničení kdysi tak vzkvétajícího českého království. Proto: Dokud český jazyk bude, nemohou Čechové býti pro krále německého, jejich věrnost bude vždy pochybná. Pro tuto svou protiněmeckou a protihabsburskou tendenci je Balbín prvním politickým buditelem českým. Z jeho invektivy proti špatným rádcům panovníkovým vysvítá, že Balbín nevyjadřuje pouze svůj osobní názor, nýbrž že mluví jménem celé strany nespokojené s Martinicem a jeho druhy. Běží zde o část české šlechty kolem Balbína seskupené (Kinský, Černín, Klenovský, Lažanský, Kolovrat, Vratislav, Slavata, Galas a j.). Balbín působil u šlechty více na její vědomí historické (potomci slavných kdysi starých Čechů) nežli na vědomí jazykové. Protože však ještě i za silné již germanisace tereziánské a josefínské Balbínovy spisy jsou vlasteneckou zbrojnicí našich čelných buditelů Dobnera, Voigta, Pelzla, Vydry a j., je to důkazem, že dílo Balbínovo nemělo jenom za

účel vyjádřiti náladu své doby a svého okolí, nýbrž dodati pevnou oporu i pozdějším generacím.

Jako tedy nelze pochybovati o domácím a katolickém původu prvních počátků národního probuzení, tak ani nelze pochybovat o jeho katolické tradici. Tu třeba ukázati na povahu národního vědomí ve století 17. a v první polovici století 18. Řeč nebyla tehdy nezbytnou známkou národního vědomí, tedy byl to jakýsi nacionalismus bez lidového jazyka. Oporou národního vědomí českého jest historie. Šlechta jako představitelka národa považovala se za pokračovatelku slavných jeho dějin. Z těchto pak jest vyloučeno husitské 15. století a protestantské století 16. Tím se stává katolická národní tradice opěrným pilířem tohoto českého vědomí. Představitelem jeho jest svatý Václav jako vzor české národní hrdosti a sebevědomí. Proto si lze vysvětliti, proč právě kolem r. 1700 bylo na českých zámcích tolik kaplí zasvěcených dědici české země. Kult svatováclavský měl však i jiný ještě význam. Leopold I. byl celkem k českému národu chladný, jenom sv. Václava uctíval a tak úcta svatováclavská byla pojítkem českého národa s jeho panovníkem.

Vědomí české šlechty dostalo se v době leopoldovské ještě i jiné vzpruhy, které i Balbín dovedl znamenitě využiti k šíření své politické tendence. Bylo to hospodářské vyssávání zemí českých vídeňským dvorem. Tím však dostávalo dosavadní nazírání české šlechty na její poměr k dynastii povážlivé trhliny. Kdežto bezprostřední pobělohorská generace považovala zájmy dynastie za totožny se zájmy českého státu, generace doby Leopoldovy, vidouc vykořisťování zemí

českých, poznávala, že zájmy dynastie mohou býti právě na škodu království. Proto v oné době již pozorujeme, že mimo osvědčení věrnosti k panovníkovi začínají se již i ozývati hlasy hájící zájmů českých zemí.

Po této stránce je důležitým fakt, že to byl zvláště duchovní stav (prelátský), jenž činil císaři nejvíce potíží na sněmech českých. Byla to ironie osudu, neboť v Čechách byla tato sněmovní kurie uvedena v život právě proto, aby byla oporou panovníkovou! S prvním dokladem církevní oposice potkáváme se již v r. 1634. Zvláště silná byla však v r. 1664, kdy si opat strahovský dokonce dovolil mluvit o nebezpečí vzpoury, takže nejvyšší purkrabí hr. Martinic žádal císaře, aby mu zakázal takto mluvit. V r. 1679 oponoval duchovní stav proti dávkám z nápojů u přítomnosti samého císaře, který tentokráte pravil, že si nedá sahati na svá práva. Tato církevní oposice je tím důležitější, uvážíme-li, že k ní docházelo mnohem častěji než u šlechty.

Poznání vlasteneckého prostředí Balbínova, zvláště jeho protidynastického rázu, se nám jasněji ukáže, seznámíme-li se i s názory některých jeho spolubratří. Z dochovaného archivního materiálu vysvítá, že mezi českými jesuity byla řada lidí se souvěkým stavem koruny české naprosto nesouhlasících. Pro nás jsou důležité dopisy z let 1643—1680. Tak na př. můžeme v nich poznati nespokojenost českých jesuitů s úpravou poměrů mírem vestfálským. V r. 1643, kdy se již o míru mluvilo, vypravoval P. Blažej Slanina svým spolubratřím, že v mírových podmínkách dostanou čeští stavové své starodávne právo svobodné volby krále zpět. Co tím mínil, jest nejlépe viděti z jeho rozmluvy

s hosty, v níž jim pravil, že nebude potud v Německu pokoje, dokud se císař nevzdá Čech, jejichž držení P. Slanina prohlásil zcela otevřeně za nespravedlivé. Tento řeholník se později stal dokonce jesuitským provinciálem. Podle téže zprávy se vyslovil jiný jesuita P. Matouš Scultetus, že budou-li Čechové dělati rebelii, že on bude jejich Žižkou.

Jak se mluvilo po ujednání vestfálského míru, to jest nejlépe viděti z toho, že na jaře 1651 psal generál českému provinciálovi k vůli nacionálním výstřelkům českým. Podle jeho dopisu projevil známý misionář P. Kravařský veřejně svou nelibost nad císařskými i stavovskými nařízeními a vybízel české stavy k hájení svobod. České obyvatelstvo pak žádal, aby mluvilo česky. Nespokojenost Kravařského s císařskými nařízeními se zvláště vztahovala na prohlášení rovnosti němčiny s češtinou, jak učinil Ferdinand II. obnoveným zřízením zemským. Ironie osudu tomu chtěla, že tuto svou stížnost se žádostí o nápravu tlumočil generál českému provinciálovi, jímž byl právě P. Slanina! Přesto národní uvědomení v české jesuitské provincii trvalo i dále, neboť v roce 1675 nařídil visitátor vyplnění upřílišněného nacionalismu jak u Čechů, tak u Němců. Z toho však nelze souditi na nějakou nepřízeň vůči češtině, protože r. 1675 nařídil generál, aby se mladí jesuité vzdělávali v české řeči. Jak tedy patrné, nebyl Balbín se svým uvědomělým, státoprávním češtvím žádným ojedinělým zjevem v řadě.

Balbínův vliv se však neomezil jenom na kruhy spolubratří nebo české aristokracie. Balbín působil i v kruzích pražského kleru, jak jest nejlépe viděti z jeho styků s pražskými křížovníky. U jejich vlaste-

neckého velmistra Pospíchala se scházival Balbín s vybranou společností kněžskou i laickou, která byla proycena láskou k vlasti. Důkazem toho je sám Pospíchál, který se ve svých česky psaných pamětech netají soucitem s trpkým osudem selského lidu, jenž vtipkuje (zastřeně) o císaři. Co tyto vlastenecké schůzky u křižovníků znamenaly jen pro jejich řád po stránce vlastenecké, jest nejlépe viděti z toho, že za velmistrování Pospíchalova pracoval v klášteře kronikář Beckovský, jehož česky psaná kronika budila a udržovala národní vědomí v širokých vrstvách lidu a tak tvořila jakýsi doplněk latinských spisů Balbínových, obracejících se ke šlechtě. Tam tehdy žil i P. Rivola, jenž jako komendátor v Mostě sepsal a vydal svůj »Slovář«, jehož účel svědčil o veliké národní hrdosti tohoto muže, neboť Rivola jím chtěl dokázati, že jazyk český není tak chudý, aby si musel vypůjčovati slova z cizích řečí, zvláště z němčiny.

Podobně i v nižším farním duchovenstvu jest již pozorovati české vědomí, které má cosi podobného s českou šlechtou: odpor proti cizí šlechtě, uplatňující se stále více a více ve veřejném životě, který jest ještě více stupňován finančním zkrachováním kněžstva, soucit s utiskovaným lidem, z něhož nižší kněžstvo pocházelo. Nad těmito projevy bolesti a vlastenectví se vznáší ochránce národa sv. Václav, k němuž tito malí vůdcové lidu obracejí své zraky.

V téže době (kolem r. 1700) se jevila souvislost vlasteneckého uvědomení s balbínovskou tradicí ještě i jinak. Jsou to dotace pro studenty z let 1620—1700. Jen 5 z nich je českých, a to 2 od šlechty, 3 od kněžstva, z těch 2 od jesuitů. Balbín měl tedy více násle-

dovníků (v Tovaryšstvu), než se až dosud myslelo. Tím si ovšem můžeme již snadno vysvětliti pesimisticky znějící list, kterým provinciál jesuitů v r. 1706 oznamoval svému spolubratru P. Millerovi, že skoro celá šlechta v zemích českých mluví německy, jenom nepatrný zlomek, téměř výjimka, drží se češtiny.

Na konec jest nutno podotknouti, že úpadek českého jazyka neplynul jen z politických příčin již naznačených, nýbrž byl i důsledkem barokní kultury, která ovládla inteligentní vrstvy a vypudila z nich netoliko češtinu, ale i němčinu a nahradila je svými jazyky románskými. U nás dlouho vládla italština, neboť Leopold I. z politického nepřátelství k Francii nepřipouštěl francouzštinu na svůj dvůr. Povážíme-li, že v té době byla na př. na dvoře krále pruského němčina tak zatlačena, že podle dopisu Voltairova tam byla jen pro vojáky a koně, pak se ovšem nesmíme ani diviti, že též postavení českého jazyka bylo tehdy ubohé.

11. NEPRAVDY O DOBĚ T. ZV. TEMNA.

Jak jsme poznali, byla vláda Karla VI. vlastně největší persekucí nekatolíků v Čechách. Lidé katolické Církvi nepřátelští však úplně pomlčeli, že všechna tato persekuce vycházela od státu a že plynula spíše z pohytek politických než církevních nebo dokonce náboženských, a proto zcela nesprávně předvedli katolickou Církev jako jediné odpovědnou původkyni a tím i vinnici za všechn ten útisk.

Učinili tak dílem již souvěkovci, dílem mladší his-

torikové, zvláště pověstný nenávistník Bílek ve svých »dějinách« katolické reformace v Čechách a v »dějinách« jesuitů. Ze souvěkovců to byli různí tajní protestanté čeští, kteří posílali z Čech žaloby na pronásledování pro víru. Účelem těchto žalob bylo vzbuditi pro sebe za hranicemi co nejvíce soucitu a tím buditi pro sebe náladu. Pro tyto žaloby je příznačno, že se v nich neděje ani slova zmínky o mírném postupu církevních orgánů vůči nekatolíkům, nýbrž že se píše jen o jejich hrozných útiscích. Rovněž nikde není zmínky, že stát dal k podobným pronásledováním impuls, nýbrž všechno se svalovalo na katolické kněžstvo, zvláště na jesuity. Není tím řečeno, že by tu a tam některý kněz nebo misionář nepřeháněl, ale to byly výjimky, neboť jak jsme poznali a ještě uvidíme, církevní orgány ohromnou většinou uznávaly, že jinověrci se dají obrátiti jenom pilným působením mezi nimi a ne násilím. Pro náš předmět má zvláštní význam stížnost, podaná u »Corpus evangelicorum«. Pramene tohoto použil Bílek ve svých dějinách, a to tak, že uvedl pouze žalobu, ale nikoliv odpověď na nařknutí. Podezřelé při tom bylo, že podle povinnosti všech historiků necitoval pramene. Nejnovější historická badání teprve ukázala, že Bílek přednesl pouhá nařčení, kdežto obhajobu zcela zamlčel. Toto vyložené překroucení pramenů zcela slepě reprodukoval Jirásek ve svém pověstném »Temnu« a tím Bílkova falsa ještě zpopularisoval. Proto jest nutno probrati tyto věci důkladněji.

Tyto lži se tradují i o době bezprostředně pobělohorské, a to o misiích ve Svěbořicích (1628) na Mladoboleslavsku. V tamní farní kronice prý je (podle Bílka) záznam, jak reformační komisař s pomocí vojska

bitím přinutil lid ke katolictví. Zatím v kronice není o tom ani slova! Odvolání na spis dra Teubnera k arcibiskupu pak výslovně prohlašuje zprávy o násilí za klepy protestantských predikantů, neboť Teubner píše: »Hrozně jsme tu od predikantů rozkřičeni, takže lid před námi utíká. Nalhali o nás, že kleštěmi otvírali jsme ústa k sv. přijímání a cpali do úst sv. hostii, že prý holemi, železem, pouty, žalářem, smrtí a vyhrožováním k Církvi katolické nutíme; což však od lživých křivověrců vylháno jest. Způsobem co nejlaskavějším jsme s každým jednali a v takové dobrotě o pravdě víry je usvědčili a k ní přivedli, že nám, když jsme odcházeli, podobně jako v Jablonném a Mimoni ve vší poníženosti za takový způsob misie poděkovali.« Z těchto řádků si možno nejlépe utvořití úsudek, kolik je pravdy o pomluvě misií nyní na školách šířené, že jesuité z pistole vystřelili sv. hostii do úst nekatolíkov!

Mezi kněžskými nařčenými z nešetřného zacházení s jinověrci je v první řadě misionář P. Koniáš (1691 až 1760). Původcem hrůzostrašných zpráv o tomto jesuitovi je zednář F. M. Pelzl, jenž podle Koniášova elogia po prvé vynesl na povrch zprávu o 60.000 spálených knih. Poukáz na to, že autorem elogia je jesuita, nestačí, neboť v elogiu vůbec není řeč o 60.000 knih, nýbrž jen o 30.000, což jest zajisté slušný rozdíl. Kromě toho jest z Koniášova »Klíče« známo, že misionář tento nevěnoval pozornost pouze knihám českým, nýbrž i německým, francouzským a latinským, takže počet českých knih jím postižených mohl se páčiti nejvýše na 15.000. Při tom dlužno zvláště zdůrazniti, že mezi závadné knihy počítal Koniáš knihy většinou bezcenné, jako snáše, zažehnávání, pověřené modlitby,

zatím co cenné knihy i nekatolické za proskribované neprohlašoval. Katolíkům velmi málo nakloněný profesor literárních dějin Vlček nemohl se proto zdržeti podivu, že »právě při knihách od první do poslední stránky s protireformací naprosto neslučitelných, jako na př. Komenského Labyrint, Chelčického Postila a Sít víry, uvádí se několik málo míst závadných«. Mocné slovo mají zde i bývalí knihovníci pražské university Hanuš a Truhlář. Hanuš dokázal (ČČM 1863), že Koniášem spálených šedesát tisíc knih je prostě nemožností. Ba Hanuš právě naopak dokázal, že Koniáš si získal velkých zásluh o českou literaturu, neboť literárně cenná díla neničil, nýbrž uschovával je v různých kolejích, odkud většinou přešly do pražské universitní bibliotéky. Hanušův článek byl tak působivý, že dokonce i zednář Svátek (Panování Josefa I. a Karla VI., str. 284—285) na jeho vývody přistoupil a konstatoval, kterak »badáním Hanušovým jest tudíž působení misionáře Koniáše ve mnohem příznivější světlo postaveno, než v jakém se do r. 1863 na muže tohoto hledělo«.

K tomu přistupuje mínění universitního knihovníka pražského dra Truhláře, jenž nepokrytě prohlásil, že kdyby nebylo jesuitů, že by dnes český národ neměl asi Husovy Postily. K těmto výrokům o Koniášovi nutno připojiti ještě nejnovější výsledky badání z konsistorního archivu v Hradci Králové, tedy z diecése, v níž Koniáš nejvíce působil a která jest rozkřičena Jiráskovým »Temnem«. Podle přesně vedených záznamů konsistorních Koniáš páčil pouze dvakrát knihy, a to vždy se svolením konsistoře (1728 a 1731). Tázał se jí, zda tak smí učinit, poněvadž vládní nařízení to přikazo-

valo. Protože konsistoř mu nebyla příliš nakloněna, je vyloučeno, že by si dovolil pálit knihy bez jejího povolení. Z toho pak jest nejlépe viděti nemožnost 60.000 spálených knih, jež přece na dvakrát spálit nemohl. Po roce 1732 pak se knihy nesměly vůbec ničiti, nýbrž měly býti odváděny děkanům (vikářům), kteří je posílali konsistoři. A tu se z předmluvy kázání P. Vydry (exjesuity a buditele) dovídáme, že Koniáš ukládal zabavené knihy ve své královéhradecké koleji, odkud je tajně vynášel a nekatolíkům rozdával — topič hradecké koleje! Tedy Koniáš nevědomky sbíral nekatolické knihy pro tajné protestanty. Některé z těchto knih se podnes zachovaly v Hradci Králové (biskupská, seminární a kapitulní knihovna), neboť po zrušení řádu si biskup vybojoval knihovnu pro sebe a své kněžstvo.

Oním podloudným dílem topiče královéhradecké koleje jest vyvrácen jiný klep, že totiž kněžstvo nejprve knihy zabavovalo a pak prý je nekatolíkům pod rukou prodávalo!

Po Koniášovi přichází na řadu P. Firmus, o němž Bílek napsal (a po něm Jirásek ve svém »Temnu« bez kritiky reprodukoval) toto: »Šlapal nekatolíkům na bosé nohy svými botami, do nichž si úmyslně dal zarazit ostré hřebíky, tahal je za uši tak dlouho a tak usilovně, až se přiznali, kde knihy uschovali.« Katolický kritik Bílkových »dějin« dr. Hodr poukázal na podezřelé znamení, že Bílek necituje svého pramene, a proto prohlásil, že zatím není povinen mu věřiti. Teprve nedávno historik-jesuita prof. Em. Kubíček (ve Spáčilově spisku »Jesuité«, Praha 1923, str. 114) objevil Bílkův pramen a zjistil, že běží o žaloby, po-

dané u »Corpus evangelicorum«. Bílek ovšem úplně pomlčel o odpovědích na ně při vyšetřování učiněných. Tedy skoro táž metoda jako při arcijáhenské visitaci pražské z r. 1379! Jak již zmíněno, dostal stížnosti na vyšetření hejtman hradeckého kraje p. Křištof Voračický z Paběnic. Podle žaloby prý P. Firmus spáchal ony ukrutnosti při pálení nekatolických knih v Náchodě.

Voračický do vyšetřovacího protokolu o tom zaznamenal: »Je tomu tak, že za přítomnosti misionáře z Tovaryšstva Ježíšova jménem Firma bylo několik kacířských knih v Náchodě veřejně spáleno a také venku na nějakém poli, aniž při tom bylo zpíváno. Nebylo možno však zjistiti, zda týž misionář šlapal lidem na prsty atd.« K vyjádření Voračického přiložen jest přípis podaný buď pražským arcibiskupem nebo biskupem hradeckým, v němž při bodu o Firmových surovostech je psáno: »Ist ebenfalls eine pure, verläumderrische unverantwortliche Unwahrheit.« Přípis tento připouští pouze spalování knih, ale (jak již ukázáno) s povolením konsistoře.

Toto všechno Bílek zamlčel a tak zfalšováním žalobného spisu předvedl P. Firma jako ukrutníka. Jiné mínění Firmovi nepříznivé vyvrací Rezek (Dějiny prstónárodního hnutí I., 83). P. Firmus byl prý přítomen ukrutnému trestání sedláků po opočenské rebelii a dával prý při tom vojákům rozkazy. Rezek na to odpověděl: »Co se týče ukrutností od vojáků na Opočensku páchaných, dá se sice prameny doložit, že se daly u přítomnosti P. Firma, ale naprosto nelze říci (jak Bílek tvrdí), že se vše dělo na jeho radu.« Proti tehdejší soldatesce byli i vojevůdcové často bezbranní, a tím spíše jediný kněz! Z akt hradecké konsistoře

právě naopak víme, že Firmus se přimlouval za mladíky, svedené pruským verbířem Reinerem, aby nebyli trestáni, protože lehkověrně sedli Reinerovi na lep. Nenávist nekatolíků proti Firmovi byla proto taková, že se vždy nejprve důkladně a nenápadně informoval a pak proti podezřelým osobám přednesl své nevývratné důkazy. Roztrpčen dlouholetým vyčerpávajícím, ale většinou marným úsilím, předložil konsistoři hradecké radikální návrhy k bezohlednému potírání kacírství, ale konsistoř je nepřijala, dávajíc přednost návrhům mírnějším.

Jiný jesuita, méně pěkně zvěčněný Bílkem a Jiráskem, je P. Třebický, po němž Koniáš nastoupil misi-onářskou činnost. P. Třebický je označován za skladatale písně zpívané při pálení knih: »Hoříš, hoříš, Jene Huse .« Podle nejnovějšího badání je dokázáno, že složil-li Třebický tuto píseň, pak ji složil jakožto odpověď na potupnou píseň zpívanou nekatolíky o sv. Janu Nep. Na P. Třebickém můžeme kromě toho poznati prolhanost protestantských žalob, předložených emigranty v r. 1735. Tito si totiž stěžovali, že potupná píseň P. Třebického se zpívala při pálení knih v roce 1731. (Jirásek tvrdí, že kantoři cvičili onu potupnou píseň na Husa s dětmi ve škole. Není to však dokázáno, zatím co jest historicky jisto, že děti se ve škole učily potupné písni na sv. Jana Nep.) Třebický byl prý při tomto pálení Bohem na místě ztrestán, neboť prý při něm dostal záchvat zuřivosti, takže musel býti řetězem spoután. On však stále při tom křičel, že již hoří v pekle. Voračický z Paběnic při tomto článku nepokrytě prohlásil, že je z toho viděti opovážlivost protestantských žalobců. Zjistil totiž, že onoho roku

(1731), kdy prý Třebický páčil knihy a dostal při něm záchvat zuřivosti, byl již tři roky mrtev! Co se týkalo slov, podle nichž Třebický o sobě tvrdil, že hoří v pekle, podotkl Voračický, že P. Třebický zesnul jako muž svatý.

Zbývá ještě jeden jesuita, P. Mateřovský. Rezek o něm na základě Bílka tvrdí, že byl strůjcem barbarského trýznění nekatolíků (i žen) v panské šatlavě N. Města nad Metují, a mimo to i o něm tvrdí, že přispěl svými radami k zvětšení útrap Alžběty Šramovy ve vězení bydžovském. Jelikož běží o údaje Bílkovy, jest jejich hodnověrnost již předem podezřelá. Nejnovější badání z konsistorního archivu královéhradeckého staví P. Mateřovského do zcela jiného světla, neboť konsistoř neposlala ke Šramové žádného P. Mateřovského, nýbrž P. Sýkoru! Tomuto pak poručila, aby s ní jednal se vši laskavostí a mírnými prostředky na ni působil, aby se stala katoličkou. Sýkora se skutečně zachoval podle rozkazu konsistoře, ale poznal, že s tak zatvrzelou osobou se po dobrém nic nespraví. Poněvadž byla Šramová již delší dobu uvězněna, žádal P. Sýkora o její propuštění, a to z těchto důvodů: 1. Je nebezpečná pro své spoluvězně, které může snadno svést od víry. 2. Osoba řadu let vězněná zatvrzuje se čím dál více proti katolictví a její jedinou touhou je pomsta na katolictví. Jak tedy viděti, duchovní vrchnost doporučovala Sýkorovi laskavé zacházení se Šramovou, Sýkora pak, vida, že ani po dobrém nedá se s ní nic svést, radil její propuštění. Byla-li tedy Alžběta Šramová se svými příbuznými týrána, pak žádný církevní orgán neměl s tím nic společného, takže všechna vina padá v tomto případě na světské orgány.

12. SOUDNÍ STÍHÁNÍ NEKATOLÍKŮ.

Jak jsme již poznali, odňal stát Církvi soudní stíhání nekatolíků, protože se mu zdál postup církevních soudů proti nekatolíkům tuze mírným. Církev měla jen zjistiti kacírství udané osoby, načež veškero vyšetřování, souzení i rozsudek a potrestání si vyhradil stát sám. Ostří císařských dekretů zlomila církevní vrchnost, která dobře věděla, že jinověrci nedají se získati žádným fysickým násilím. Proto císařské patenty v mnohém směru nezachovávala, jak poznáme z těchto fakt:

1. Po udání měl býti každý z kacírství podezřelý ihned odevzdán moci světské. Přesto však v mnohých případech neudávaly církevní orgány nekatolíky ihned, chtěje vše vyřídit v dobrém u konsistoře, či jak se v Hradci říkalo, »in foro paterno«. Tak na př. z ukrutností obviňovaný P. Firmus našel v Bohuslavicích (u Náchoda) zapovězené knihy a zjistil, že jejich přechovavači hostívali u sebe i tajné zahraniční agitátory. Ačkoliv byl na takové přechovávání stanoven trest smrti, P. Firmus spravil věc pouze u hradecké konsistoře a tak zachránil několika nekatolíkům život. V jiném případě právě Bílkem rozkřičený P. Mateřovský oznámil o nekatoličce Vodičkové, že nemůže s ní po dobrém nic pořídit, a proto nezbude, než předati ji světskému rameni, ale on jako kněz a misionář s takovým zakročením nechce nic míti. Jindy zachránila konsistoř život pruskému agentu Pechovi, jenž zprostředkoval spojení domácích nekatolíků s Berlínem. Tento propadal podle tehdejších zákonů dvakrát trestu smrti: jako zahraniční nekatolický agitátor a jako vojenský zběh. Právě proto ho konsistoř neudala, vědouc, že by

byl určitě zastřelen. Spokojila se vyznáním víry, po němž udělila Pechovi absoluci a propustila ho na svobodu. Udělením absoluce byl delinkvent vytržen z trestání světského, čímž poznáváme právní moc absoluce v takových případech. Proto si snadno vysvětlíme, proč hradecká konsistoř netoliko nikoho nenutila k vyznání víry, nýbrž naopak vždy si nejprve dobře rozmyslela udělení s ním spojené absoluce, hledíc vyšetřiti, zda neběží o spekulanta, který se chce takto vyhnouti nepříjemnostem se světskými úřady, soudy.

2. Soudní řízení u konsistoře se dalo takto: Anonymní udání se vůbec nepřipouštěla, podaná udání byla bedlivě zkoumána a byla nařizována konfrontace k důkladnějšímu zjištění nařčení. Případně se vyšetřování na čas přerušilo, jakmile se došlo k novému poznatku, jenž vrhal na celou věc docela jiné světlo.

3. Při výměře trestů počínala si konsistoř co nejmírněji, dobře vědouc, že jinověrci se tím více zatvrzují, čím ostřeji se proti nim postupuje. Při vynesení rozsudku nad rouhavými ničiteli sochy sv. Jana Nep. v Černožicích (1718) prohlásila konsistoř výslovně: »Poněvadž duchovní soud je milostivý, nepřije sobě smrti hříšníka, nýbrž aby se obrátil a žil,« a proto stanovila na dospělé pachatele pouze trest holí, zatím co jinak podléhali trestu mečem! Jelikož však většina tohoto soudnictví spadá do doby po r. 1725, kdy vlastně konsistoř k tomuto souzení již kompetentní nebyla, tedy je z toho viděti, že Církev se nikdy neztotožňovala s násilným postupem státu proti nekatolíkům, z čehož plyne, že Církev nechtěla se nikdy propůjčiti za policejní orgán státu.

Konečně nelze ještě pominouti ani žalářování ne-

katolíků, neboť zde běží o dvě důležité věci: jak tyto žaláře a tresty s nimi spojené vypadaly ve skutečnosti a jak se v nich misionáři chovali k vězněným protestantům.

Lidé jako nekatolíci souzení byli souzeni ze zločinu proti státu. Proto byli odsouzeni k vězení a nuceným pracím. Vězení bylo (podle tíže provinění) buď na zámku jako sídle příslušného patrimoniálního soudu, anebo na pevnosti. Vrchnostenská vězení nebyla však ani zdaleka tak hrozná, jak o nich šířili tajní protestanté zprávy do zahraničí. Vězňové se mohli docela volně pohybovat, jako by byli na svobodě, neměli ani okovů, bez nichž byl tehdy trestanec nemyslitelný, místo nucených prací byla nucená zahálka, neboť se po celé dny potulovali po zámku. Tak tomu bylo ve Smiřicích, Dobrušce, ba i v Hradci Králové samém, takže P. Firmus, vida, kterak internovaní sektáři mohou ještě jiné nakaziti, žádal, aby ona vězení vypadala aspoň trochu jako vězení.

Z toho však nelze usuzovati na horlivost jezuitských misionářů, chtících zostřiti věznění nekatolíků. Poznali jsme již, jak P. Sýkora ve vši mírnosti zacházel s Alžbětou Šramovou a jak se přimlouval za její propuštění. Světský misionář P. Stěna navštěvoval vězněné jinověrce, těšil je, přimlouval se za jejich propuštění anebo aspoň za zkrácení trestu a ačkoliv neměl nazbyt (misionáři byli totiž velmi špatně placeni) uděloval jim i peněžité almužny. I v jiných zprávách misionářských se s těmito údaji setkáváme. Můžeme si proto učiniti svůj úsudek, čteme-li slova černilovského pastora Szalatnaye v historii jeho farnosti v roce 1886 vydané: »Misionáři po krajích po tajných evangelících slídili,

nalezené v okovech do vězení vlekli, pěstěmi do obličejů bili a biči mrskali.« Tyhle lži odpovídají běžnému názoru dnešní české společnosti o poměru katolické Církve k jinověrcům v době »Temna«.

13. KATOLICTVÍ A PROBUZENSTVÍ.

V kapitole o vlasteneckém hnutí doby pobělohorské vytkli jsme význam Balbínův s podotknutím, že tento vlastenecký jesuita neměl pouze význam pro svou dobu, nýbrž že z jeho myšlenek žily i generace potomní. Budeme tedy stopovat toto vlastenecké hnutí 18. století a protože zásluhy katolictví o počátky obrozeného hnutí jsou dnes úmyslně opomíjeny nesprávným poukazem na vlivy t. zv. české reformace, tedy nejprve poukážeme na poměr katolictví k obrozenství a pak na poměr protestantismu.

Rajhradský probošt-historik P. Bonaventura Piter dovedl Balbínovu vlastivědnou tradici obrátiti ve prospěch vlasti. Tento nový program chtěl zorganizovati benediktin břeňovský P. Magdonaldus Ziegelbauer spolu s hr. Kinským, a to v Praze, ne ve Vídni. Ziegelbauer byl sekretářem sdružení zvaného »Societas Incognitorum«, založeného v Olomouci roku 1746 a potvrzeného v roce 1747. Zakladatelem jeho byl učený Josef sv. p. Petrasch. Účelem sdružení bylo pěstovati vědu, avšak na rozdíl od dosavadní tradice v jazyku národním, zatím ovšem německém. Vlastním programem »Societatis Incognitorum« bylo připravovati národní obrození pomocí renesance národní kultury. Sdružení toto bylo sice pod vlivem západoevropského osvícen-

ství, ale tím není řečeno, že by také jeho duch byl osvícenský. Publikace tímto olomouckým sdružením vydávané dokazují právě naopak jeho upřímně katolické a ostře protireformační stanovisko. Důležité bylo, že kromě soukromých učenců byla to i šlechta, která náležela k »Societas Incognitorum«. U ní pak P. Ziegelbauer budil zájem o české dějiny a tím i nepřímo vzbuzoval úctu a lásku k české minulosti.

Prvním uvědomělým projevem českého cítění jest vystoupení učeného piaristy Mik. Adaukta Voigta. Účelem Voigtova snažení bylo obroditi český jazyk a od něho přejíti k vytvoření vlastní české literatury. Tím se lišil od svého učeného spolubratra P. Gelasia Dobnera, sledujícího výhradně cíle vědecké, zatím co Voigt si vytkl za cíl sloužiti více národu než vědě. Voigta sílila v nadějích v dobrou budoucnost českého národa jeho slavná minulost. Proto se k ní utíkal, aby jednak na jejím základě přesvědčil souvěkou mladou generaci českou o soběstačnosti, jednak aby ji nadchl pro pokračování ve slavných činech předků. Tak se stal historismus regeneračním faktorem. Důležité při tom jest, že Voigt se snažil dokázati naši vyspělost i pro nejstarší období českých dějin. To činil idealisováním českého dávnověku, což má dvojí význam: je to důkaz, že český romantismus existoval již před Herderem a že tímto idealisováním českých dějin se projevuje v buditelství Voigtově vlastně balbínovská historická tradice. Na rozdíl od Balbína dospěl však Voigt dále, neboť Balbín a jeho následovníci dodávali národu odvahy, kdežto Voigt mu dal obrozenský program. Tímto programem pak bylo: demonstrovati proti závislosti na německé kultuře, pro národní svéráz český a

vyvolati nový rozmach české literatury a kultury vůbec.

Jaký je duch tohoto obrozenského programu Voigtova? Jest: 1. Historický, neboť Voigt se utíká do české minulosti, aby předváděním její slávy a velikosti potíral deprimující vědomí slabosti a malosti. 2. Protiněmecký, jednak demonstrací proti kulturní závislosti na německví, jednak proti německým učencům, snižujícím český národ zvláště pomocí historie. 3. Protiosvěcenský, neboť t. zv. osvícenství bylo nástrojem germanisujícího centralismu státního. A protože u osvícenství slovo německý bylo totožno se slovem rakouský, byl tento program Voigtův i protirakouský. Zatím co osvícenství doporučovalo pěstování češtiny a vzdělávání českého lidu, aby takto byl odveden od četby zakázaných knih a tím i utvrzován v poslušnosti vůči světské vrchnosti, Voigt reagoval na tyto osvícenské praktiky tereziánské a josefinské probuzením českého aktivismu. Proto představiteli této reakce jsou nejprve lidé známí svým protiosvěcenským, jako Dobner a Fr. Procházka. 4. Tento boj se liší od osvícenství i učenou řečí, neboť zatím co osvícenství zdůrazňovalo němčinu jako řeč intelligence, utíká se Voigt proti němu k latinské kultuře jesuitského baroka a takto používá latinské kultury za protiklad kultury německé. Je tedy při tom pozoruhodno, že se Voigt obrací mimo to i k národům slovanským, dávaje Čechům co do vzdělání za vzor Rusy a Poláky.

Na doklad protiosvěcenského a upřímně katolického smýšlení družiny Voigtovy budiž uvedena charakteristika F. F. Procházky (expavlána z Vranova u Brna): »Týdeník „Über die Broschüren unserer Zeit“ jest velmi výbojná, nesmiřitelná, místy i obmezená obrana

církevního, dogmatického katolictví, ano i zásad proti-reformačních proti osvícenské kritice: potkáváme se tu s prudkým odsouzením české reformace, se schvalováním persekuce nekatolíků, s apologií nesnášlivosti náboženské, s nadšenou oslavou papežské svrchovanosti atd., že až žasneme nad upříližením těchto stanovisek ještě r. 1782.« (Arne Novák v ČČH 1916, 218.)

Voigt sám hájil sv. Cyrila a Metoděje jakožto katolicky orthodoxní vyznavače proti husitům a protestantům. Úplně protireformačně odsuzuje Voigt husitství (jako Balbín), ale na rozdíl od Balbína je k husitství šetrnější se stanoviska národního, neboť spatřoval v husitství heresi světového jména. Proto ani nechtěl připustiti, aby si němečtí protestanté osvojovali Husa. Německý protestantismus měl v nenávisti, Bílou horu považoval za následek německo-protestantské kolonizace v našich zemích, kterou byli Čechové rozeštváni. Toho momentu však využívá k omlouvání českých rebelů. U bible Kralické sice uznává její jazykovou rylost, ale jako četbu ji rozhodně nemůže katolíkům doporučiti. Proti Komenskému se postavil zcela odmítavě. Obrození české řeči nehledá ve Veleslavínově »zlatém věku« českého jazyka, nýbrž v lidové češtině. Nečiní tak jen z odporu k protestantismu, nýbrž hlavně proto, že východiskem jeho byla živá čeština.

Prakticky se prováděly plány Voigtovy takto: Pelzl se snažil získati jeho snahám českou šlechtu vídeňským centralismem znepokojenou. K tomu se výborně hodilo založení soukromé učené společnosti v roce 1774. Jejím orgánem byly »Abhandlungen«, které se ostře odlišovaly od »Prager gelehrte Nachrichten«. Tyto byly prostoupeny osvícenstvím, holdovaly všerakous-

kému programu, zatím co Učená společnost pražská se právě k těmto dvěma základním bodům chovala naprosto zdržlivě a ani v nejmenším nezavadila nějak nešetrně o katolictví. Jejím podporovatelem a spoluzakladatelem byl učený a přísně katolicky smýšlející biskup litoměřický hr. Valdštejn. Teprve koncem panování Josefova byla tato soukromá společnost zatažena do zednářských proudů, a tu právě byli to její nejstarší členové Voigt, Dobner a Pelzl, kteří proti tomu energicky protestovali.

Dějiny Soukromé učené společnosti pražské však svědčí netoliko o jejím katolickém původu, ale i o domácí půdě, z níž vyrůstalo české a slovanské obrození. Důkazem toho jest Pelzlůva agitace v kruzích české šlechty jakož i ten fakt, že myšlenkový podklad hnutí byl balbínovsko-voigtovský historismus. Tím ovšem padá Masarykovo tvrzení, podle něhož ideál konkrétního češství pocházel z matného panslavismu.

Kdo se hodně pozdě připojil k programu Voigtovu, byl Dobrovský, jenž na změnu svého přísně vědeckého programu potřeboval plných 20 let! Učinil tak teprve tehdy, až mladá generace dala hlasitě najevo svůj naprostý nesouhlas s jeho kritickým skepticismem.

Celkem tedy možno říci toto: Myšlenka Balbínova šla přes Pitera a Dobnera k Voigtovi, jenž ji dovedl přeměnit z vlastivědy na mocnou vzpruhu katolicko-národního hnutí. Tento název sám dokazuje již protiosvětskou a protirakouskou orientaci Voigta a jeho druhů. Balbínovská tradice, Soukromá učená společnost pražská a česká šlechta kolem ní sdružená svědčí pak o domácí půdě jakožto prameni obrozenského hnutí.

14. NÁRODNÍ PROBUZENÍ A »ČESKÁ REFORMACE«.

Zásluhy českého protestantismu o národní obrození se nyní až nezaslouženě, ba někdy přímo nepravdivě vyzdvihují. Zatím co na počátku tereziánské doby české katolické kněžstvo udržovalo Balbínovy ideály netoliko při životě, nýbrž snažilo se jejich národně buditelský význam ještě zesílit, čeští nekatolíci měli zcela jiné ideály. Kladouce víru nad vlast zapomněli se tak dalece, že znovu se propůjčili za nástroj nepřátel koruny české. Jestliže v 17. století to byli Švédové a Sasové, jimž ochotně sloužili, pak po r. 1740 to byl král pruský, pod jehož žezlo z důvodů konfesijních chtěli uvést celou českou korunu. Tak se opakovalo smutné divadlo z let 1618—1620: katolicismus zůstával věren legitimnímu králi českému, zatím co se protestantismus postavil do cizích služeb.

Když v prosinci 1740 vpadl pruský král Fridrich II. do Slezska, přišli s jeho vojskem i nekatoličtí predikanti. Fridrich vyhlásil hned náboženskou svobodu, čímž si úplně získal sympatie tajných nekatolíků, takže ho vítali jako osvoboditele. Jen v katolických krajinách se obyvatelstvo bálo Prušáků pro jejich protestantismus, a proto jen katolíci byli ochotni hájit vlast proti nepříteli. Proto již v lednu 1741 mohl psát Fridrich (z ležení před Vratislaví) do Berlína, že Slezsko bude co nejdříve pruskou provincií, a to za pomoci — náboženství. V jiném projevu král pruský naznačil, proč právě náboženství mu pomáhalo: Prušáci byli oblíbeni u slezských nekatolíků, kteří jim dávali zavčas a přesně informace o každém hnutí.

Z relací nunciatury vídeňské naproti tomu vysvítá, že krajský hejtman v Nise byl nucen vydati ke svému katolickému obyvatelstvu svolání, v němž je žádá, aby odložilo zbraně proti Prusům. Když pak Prusové dobyli města Vratislavě, musila tamní kapitula prchnouti, nechtíc přísahati králi pruskému, poněvadž byla vázána věrností české koruny.

Poměr katolíků a protestantů ke králi pruskému se tehdy výrazně projevil na Opočensku, ohnisku to východočeského sektářství. Kdežto katolíci tehdy zpívali: »Zle, matičko, zle, Brandeburci zde!« zpívali protestanté: »Brandeburku, podej ruku, a my ještě více, ruce, srdce i plíce!«

Zvláště poučno však jest sledovati pruský vpád do jižních Čech za druhé války slezské. Tento kraj byl upřímně katolický. Z konfesijních důvodů nejen úřednictvo, ale i lid nenáviděl Prušáky, proto prchal do hor a lesů, odnášeje s sebou potraviny. Ani za sebe větší peněžitou odměnu se nikdo z jihočeských katolických obyvatel nepropůjčil Prušákům za vyzvědače. Naproti tomu rakouské vojsko dostávalo přesné zprávy od lidu, takže za tři týdny byli Prusové nuceni jižní Čechy vykliditi. Král Fridrich tehdy napsal: »Rozdíl náboženský vstúpil tomuto lidu nepřekonatelný odpor proti Prusům.«

Za takových okolností si již lehko vysvětlíme, proč Prusové vpadali do našich zemí vždy krajinami osazenými protestanty. Bylo to Litoměřicko, Královéhradecko, Boleslavsko a Pardubicko. Na Moravu vtrhli Těšínskem.

Jak tedy patrno, byl to český protestantismus, který pomáhal králi pruskému při ochuzování české koruny

o krásné Slezsko. Proto nestačí slova protestantských historiků, podle nichž český protestantismus byl proti Vídni, neboť zamlčují, že byl ve službách Berlína, jenž byl přece daleko horším nepřítelem českého národa než Vídeň. Dokladem toho je skoro úplné vyhlazení češtiny v pruském Slezsku, zatím co v rakouském se český jazyk udržel.

Když se v r. 1775 schylovalo k nové válce s Pruskem, zase to byli tajní nekatolíci, kteří se ostentativně hlásili ke králi pruskému. Tehdy podali tajní protestanté z Chrudimska pamětní spis králi pruskému, v němž mimo jiné napsali toto: »Nepřestaneme dříve na modlitbách pozvedati ruce k nebesům, dokud Hospodin celé království české pod moc a žezlo Vaší královské důstojnosti nepřivede.« K válce sice nedošlo, ale zato vypukla selská rebelie s tendencí ostře protikatolickou. Vzpomínáme si při tom na povstání, které se snažili před každým svým vpádem u nás vyvolati za třicetileté vojny protestantští Švédové a čeští emigranti. Pro tehdejší poměry je charakteristické politické rozštěpení na východočeském venkově. Podle pamětí Vavákových přezdívali katolíci protestantům »perlinčané« (t. j. stoupenci Berlína), zatím co protestanté říkali katolíkům »římané«. Poznáváme z toho, že katolíkům bylo solí v očích nadržování tajných nekatolíků králi pruskému, jinak řečeno katolíci stáli na půdě českého státoprávnictví.

Můžeme tedy o poměru obou vyznání k české otázce 18. věku říci tolik: Protestanté, dávající tradičně přednost víře před vlastí a mateřštinou, ochotně se propůjčovali Prušákům za nástroj, katolíci se naproti tomu rozhodně stavěli proti Prusům, stojíce na stanovis-

ku loyálním. Vyrůstající germanisační centralisace vídeňská však způsobila, že ani Vídní se čeští katolíci nepropůjčovali za nástroj, rozhodně reklamující družinou Voigtovou práva pro český národ. Takto čeští katolíci nebyli ani pro Vídeň, ani pro Berlín a tím ukázali na jediné správnou cestu v boji pro vlast.

Poznavše takto stanovisko protestantismu k české koruně, přistoupíme k moderním frázím, jimiž toto nekatolické hnutí jest oslavováno jako původce českého národního probuzení. Tyto tendenční chvalozpěvy odkázal do určitých mezí prof. Pekař v polemice o Masarykově filosofii českých dějin.

Pekař předně vyvrátil tvrzení »Času«, který se snažil »zhodnotiti« význam katolicko-národního buditele rychtáře Vaváka nepravdivým tvrzením, jako by tento muž byl zcela ojedinělým parádním exemplářem, vypěstěným mezi kněžími a vrchnostenskými úředníky. Pekař na to odpověděl: Od kněží byli vypěstěni všichni naši velcí mužové hluboko do 19. století. Vliv vrchnostenských úředníků je vyložená pomluva. V další části polemiky vyvrací Pekař tvrzení o souvislosti t. zv. české reformace s naším národním obrozením.

Že doba husitská a předbělohorská neměla na počátky českého obrození vlivu, názorně dokazuje Pekař na Dobrovském, který s těmito obdobími sympatizuje pouze pro jejich národní stránku, ale o nějakém následování náboženských ideálů Husových není u něho ani stopy. Je proto pro Dobrovského příznačno, že zdůrazňuje Husovy zásluhy o češtinu, kdežto o husitském chorálu praví, že je to »grausamer Geist«.

S vlivem bratrství na české obrození je to takto: Pekař nejprve vyvrací Masarykovo tvrzení o vlivu hu-

manitních ideálů Jednoty. Ideál čisté lidskosti je ideálem Herderovým, a ne Jednoty! Běží-li o ideál bratra Lukáše, pak běží o ideál středověký, mezi nímž a Herderem je hotová propast! Podle Pekaře by prof. Masaryk za takovou humanitu pochodil u Husa a bratra Lukáše asi tak, jak pochodil bratr Rokyta u cara Ivana Hrozného. Pekař potom dokazuje na několika přílehlavých příkladech nemožnost nějakých vlivů Jednoty na počátky obrození. Dokazuje to opět na Dobrovském. Ten byl předně nucen vysvětliti české veřejnosti, že adamité a Čeští bratři nebyli jedno a totéž. To znamená, že česká společnost na počátku národního probuzení o Jednotě vlastně nic nevěděla. Na jiném příkladě ukazuje Pekař, kolik toho věděl o Jednotě sám Dobrovský. O Chelčickém věděl, že prý napsal jakýsi »Liber copytorum«, o Jednotě samé vlastně nepovídal nic! Správně se proto táže Pekař, jak mohlo české probuzení navazovati na ideály Jednoty, když ji považovalo za totožnou s nemravnými adamity? Je jisto, že ideály této nemravné sekty sotva by koho nadchly pro národ, z něhož se tato vyloupila. — Jak pohlížel Dobrovský na protestantismus? Dostatečnou odpověď na to dává jeho citování Balbína, jakož i fakt, že o Komenském vůbec nemluví.

Konečně zbývá samotná tolerance, o níž agitační historie tvrdí, že by se bez ní národ vůbec nebyl probudil. Známé stanovisko českých protestantů ke králi pruskému je samo o sobě pádným vyvrácením tohoto žvástu, a proto zde sluší citovati důvod prof. Masaryka. Podle něho prý síla národního projevu byla závislá na vládním útisku. Pekař na to odpověděl: »Je pozoruhodné, že pokud vím, nikdo z Čechů literárně

působících nepřihlásil se po roce 1781 k protestantismu a že mezi evangelíky našimi z konce 18. století nemáme svědka nacionalismu tak mohutného, jakým je na př. horlivý katolík Vavák. Vědomí národní tu bylo tedy i před Josefovou tolerancí i po ní.«

Nyní jest záhodno vysvětliti příčiny tohoto nesprávného nazírání i vlivy »české reformace« na naše probuzení. Pramenem jeho jest protestantská tendence, jaká se koncem minulého století uplatňovala v literárních dějinách německých. Podle ní vrchol národní osvěty v Německu byl připraven německou »reformací«, čili že mezi Lessingem a Lutherem byla ideová spojitost. Tento názor došel zpopularisování Brockhausovým slovníkem, podle něhož z reformace vyrostl prý německý klasicismus. Do našeho českého života literárního se podobné názory přenesly (kromě Brockhausova lexika) německými literárními dějinami od Hettnera (3. Bd. 1893), v nichž osvětenství 18. století bylo prohlášeno za oživení myšlenek 16. věku, násilně umlčených. Hettnera rád citoval český literární historik Vlček a kdo zvláště uvedl jeho názory do české literatury, byl prof. Masaryk, jenž místo 16. století a německého protestantismu položil 15. a 16. století české »reformace« a došel dokonce tak daleko, že prohlásil francouzské, anglické a německé osvětenství za pokračování české reformace. Povážíme-li, že u nás ani takový Dobrovský o české reformaci nic nevěděl, zrovna jako ani česká veřejnost nic o ní nevěděla, pak jest opravdu těžko chápati, jak o ní mohli věděti v západoevropských státech, kde ještě za našich časů hledají Prahu v Uhrách!

15. KATOLICTVÍ A ČESKÝ ODBOJ.

Tato nejmladší část našich dějin má proto tak veliký význam, že veškeré zásluhy o obnovu čs. státu se přičítají výhradně radikálním a protestantským kruhům, kdežto české katolictví bývá ztotožňováno s t. zv. rakušáctvím. Tato ideologie je na první pohled podezřelou, neboť kdo ví, jak od Bílé hory počínaje právě duchovní vůdce katolického lidu — české katolické kněžstvo bylo vlastně (až skoro do dob předbřeznových) i jeho jediným vůdcem národním — ten zajisté nemůže pochopiti, jak najednou národně uvědomělé české kněžstvo mohlo ztratiti národní cítění v době pro národ tak rozhodující, jako byla světová válka. Proto si důkladně všimneme tohoto posledního oddílu českých církevních dějin.

a) Katolictví a domácí odboj.

Počátkem války, kdy bujela politická persekuce, dostavil se dr. Hruban, vůdce strany katolicko-národní, s předsedou strany křesťansko-sociální do Prahy, kde žádali vůdce ostatních českých stran, aby jednak jménem celého národa protestovali proti persekuci, jednak aby přiměli ostatní české strany k založení české delegace na obranu národa. Byli však odmítnuti poukazem, že za války se politika nedělá. Tak se tedy plnily žaláře dále. Dlužno při tom poznamenati, že to byl český kněz, starobrněnský augustinián P. Ambrož Vilém Drábek, jenž jako duchovní správce pověstné věznice v Möllersdorfu u Vídně zachránil mnoho lidí před smrtí hladem (mezi nimi i dra Kramáře a Rašína).

Teprve když počátkem roku 1917 došlo k důležitým politickým událostem, vystoupili čeští katolíci na veřejnost politicky. Podnětem k tomu bylo politické vystoupení presidenta Wilsona. Dohoda mu počátkem roku 1917 mimo jiné odpověděla, že jest pro osvobození malých národů, při čemž výslovně uvedla národ český. Toto prohlášení vyvolalo u nás veliký rozruch a katolické strany české zaujaly k němu postavení totožné s ostatními českými stranami. Žádaly totiž představbu Rakousko-Uherska ve federativní svaz národních států, jejichž pojítkem měla býti habsburská dynastie. Toto prohlášení učinil dr. Hruban na sjezdě důvěrníků katolicko-národní strany dne 17. června 1917 v Olomouci. Nebylo to vlastně nic jiného než resoluce ústředí všech českých stran, t. zv. českého svazu ze dne 30. ledna 1917 (ve Vídni).

Do této akce zapadá známý manifest českých spisovatelů k českým poslancům na říšské radě vídeňské, jehož autorem byl Alois Jirásek. Tento projev je dalším krokem našeho domácího odboje, neboť se v něm žádalo o spojení českého lidu s jeho slovenskou větví. To znamenalo rozbití dualismu, a není proto divu, že Maďaři se proti podobnému návrhu energicky postavili. Jejich parlament se totiž (20. října) usnesl na naprosté nedotknutelnosti uherského státního území. Na to ihned reagovali čeští a jihoslovanští poslanci, mezi nimiž byl i zástupce katolicko-národní strany dr. Hruban. Když pak ministerský předseda rakouský dr. Seidler se postavil na obranu dualismu, opřeli se mu i čeští katolíci, takže agrárník Udržal mohl klidně prohlásiti, že všechny strany české jsou jednomyslně proti vládě. Stačí zde pouze citovati prohlášení Hrubanova

z prosince 1917, podle něhož jest dualismus neudržitelný a že je nutno započítí s řešením národnostní otázky v Uhrách.

Na rozhraní let 1917 a 1918 došlo k dvěma důležitým politickým událostem, jež byly novou vzpruhou domácího odboje. Byl to předně návrh Sovětů při mírovém jednání o sebeurčení národů, podle něhož měl každý národ o sobě rozhodnouti svobodnou volbou, chce-li míti svůj samostatný stát anebo chce-li žíti ve federativním svazku s ostatními národy. Druhým důležitým projevem jest 14 bodů presidenta Wilsona (po Novém roce 1918), v němž mimo jiné se navrhovala i autonomie rakouským národům. Obě tato prohlášení mimo to i napovídala, že o příštích osudech národů nebude se rozhodovati v rakouském parlamentě, nýbrž na mezinárodním fóru.

Ozvěnou obou důležitých událostí zahraničních byl t. zv. Tříkrálový manifest z r. 1918, jež podepsalo i 7 katolických českých poslanců, kteří takto ukázali naprostou solidaritu českých katolíků s ostatními stranami. Smutnou úlohu hrál tehdy vůdce moravských pokrokářů, pokřtěný žid dr. Adolf Stránský, který byl pro rozřešení národnostní otázky nikoliv na mezinárodní konferenci, nýbrž v rakouském parlamentě, takže i liberálně-socialistické strany české mu vytýkaly zradu české věci. Olomoucký »Pozor« mimo to ještě o něm odhalil, že Stránský vůbec ani nestál na stanovisku českých deklarací (manifest spisovatelů a Tříkrálový). Obě katolické strany české se tehdy mimo to rozhodly zahájití aktivní politiku, jejíž tendencí nebylo provozovati vládní, rakouskou politiku, nýbrž politiku slovanského Rakouska. Co to znamenalo, vidno z re-

soluce křesťansko-sociálního sjezdu v Brně na sv. Ducha konaného: Strana prohlásila, že se rozhodně staví na půdu českých deklarací a žádá přestavbu Rakouska ve federativní svaz národních států.

Takto se započal t. zv. národní advent, doba to radostného očekávání příštích věcí. I v té době se ukázala solidárnost katolíků se všemi ostatními českými stranami, neboť jak obě politické strany, tak i kněžstvo na děkanátních a vikariátních konferencích činilo projevy pro obnovení českého státu. K nejdůležitějším z nich patří dva: Manifest děkanství hodonínského, v němž se výslovně praví, že brněnský deník »Hlas« není žádným tlumočníkem citů katolického kněžstva. Prohlášení je důležité proto, že jmenovaný list byl jediným listem katolickým, jenž až do převratu nadržoval vládě, a byl proto katolickým lidem i kněžstvem bojkotován. Druhým důležitým projevem byl manifest veškerého kněžstva z Čech ze dne 3. září. České duchovenstvo prohlásilo, že spatřuje v obnově českého státu dílo spravedlnosti Boží a prohlašuje Český svaz za jedinou korporaci, oprávněnou jednati jménem celého národa. Projev tento byl napaden německým tiskem a tak právě se stalo, že se o něm dověděla Evropa, neboť z německých novin rakouských přešel do švýcarských, odtud do tisku anglického a konečně do francouzského. V dohodovém tisku sloužil za důkaz, že veškeren národ stojí na požadavku samostatnosti.

Nutno ještě připomenouti, že to byl katolický tisk, jenž navrhl zřízení revoluční již instituce Národního výboru. Stalo se tak v brněnském »Dni« koncem

května 1918 a za dva měsíce došlo skutečně k jeho ustavení.

b) Čs. odboj v Americe.

Značný počet Čechů a Slováků v Americe nezůstal lhostejným k událostem za světové války, protože pozoroval vhodnou příležitost pro obnovení samostatnosti českého státu. Z konfesijních důvodů zahájili čeští katolíci v Americe zvláštní oddělenou akci, jejímž účelem bylo zajistiti českému národu nejen politickou nezávislost, nýbrž i důstojné postavení katolické Církve v budoucím českém státě. Tak došlo k založení »Národního svazu českých katolíků« dne 6. února 1917 v Chicagu. Tato ustavující schůze vytkla si za účel uskutečniti resoluci českých katolíků amerických ze dne 14. ledna, totiž zahájení činnosti za účelem dosažení nejvyšší svobody českého národa. Provádění tohoto programu vešlo ve skutek v dubnu 1917, kdy Svaz otevřel v Chicagu svou politickou kancelář.

V téže době (duben 1917) vystoupil Svaz po prvé na veřejnost. Stalo se tak v důsledku návrhu Mc Cormicka v americkém senátě na osamostatnění Irska, Polska a jiných národních států s pominutím Čech. Proto Svaz hned chtěl intervenovati na příslušných místech, aby do návrhu byl pojat i český národ. K větší účinnosti si ve Svazu přáli učiniti tak společně s liberálně-socialistickým Sdružením amerických Čechů, to však Svazu odpovědělo, že tak již učinilo. Vůdcové Svazu považovali za naprosto nutné, aby obě organizace amerických Čechů postupovaly solidárně, a proto navrhli založení komise pode jménem »Česká národní

rada«, která měla míti po 3 delegátech ze Svazu i ze Sdružení.

Protože však v protivném táboře nebylo ještě k českým katolíkům dosti důvěry, tedy Národní svaz českých katolíků svolal pod svým protektorátem sjezd českých katolíků do Washingtonu k 16. květnu 1917. Shromážděný český katolický lid se nadšeně vyslovil pro boj za státní nezávislost a poslal telegram presidentu Wilsonovi, v němž mu nabídl všechno, i své životy k dispozici. Po sjezdu se hned počalo vyjednávat se Sdružením. Jeho zástupcové podepsali dne 17. května v kanceláři Svazu smlouvu, kterou pak poslali k potvrzení svým místním odborům. Potíže působila pouze odbočka v New Yorku, kde pověstný Voska a s ním Písecký žádali, aby Svaz raději splynul se Sdružením. Sdružení však tuto žádost rozhodně odmítlo, a tak se stalo, že k podepsání smlouvy obou korporací došlo teprve v den oslavy americké samostatnosti dne 4. července 1917.

Pak došlo k dalšímu důležitému kroku. Bylo to rozptýlení nedůvěry některých českých katolíků amerických vůči Národní radě pařížské jakožto nejvyšší představitelce československého odboje za hranicemi. Její členové byli totiž vesměs ostře protikatolického smýšlení, a co české katolíky v Americe zvláště zaráželo, bylo to, že v Národní radě nebyli čeští katolíci vůbec zastoupeni, ačkoliv měli na Moravě 11 mandátů! Národní svaz českých katolíků vypracoval tedy ve formě memoranda zvláštní dotaz k Národní radě pařížské, jemuž bylo dodáno váhy i podpisy zástupci Sdružení. Memorandum bylo do Paříže posláno diplomatickou cestou, ale poněvadž předseda Národní rady,

prof. T. G. Masaryk, byl právě na Rusi, bylo vyčkávati jeho návratu. Dotaz byl později projednán s Masarykem osobně, jelikož se vracel z Ruska do Evropy přes Ameriku. Masaryk učinil dvojí prohlášení: ústní v Chicagu, a to k zástupcům Svazu, Sdružení a Slovenské ligy, písemné vyjádření dal ve Washingtonu, v němž pravil: 1. Není zásadním nepřítelem katolictví, nýbrž jeho zneužívání k cílům politickým. 2. Poměr Církve ke státu se upraví cestou parlamentní. Snad by k tomu mohly býti vzorem poměry americké. 3. Církevní majetek nebude konfiskován, protože by to státu nepřineslo požehnání. Čeští katolíci američtí byli tímto prohlášením uspokojeni a také poslední zbytky nedůvěry v protikatolickém táboře zmizely.

Svaz potom zahájil svou činnost, jež se nesla několikerym směrem. Předně po stránce finanční. Již v samých svých počátcích (únor 1917) navrhl Svaz přeměnu charitativního fondu cyrilometodějského na posílání podpor do staré vlasti na fond politický, jenž měl podporovati zahraniční odboj. Tak se stalo usnesením Svazu ze dne 10. července 1917. Koncem téhož roku měla Národní rada pařížská již značnou sumu od českých katolíků amerických. Co to znamenalo, jest nejlépe viděti z pozdějšího prohlášení prof. Masaryka, podle něhož by jeho Národní rada neměla bez amerických podpor dlouhého trvání. V polovici listopadu 1917 založil Svaz dámský odbor »Včelky Národního svazu«. Účelem jeho bylo opatrovati vojákům výbavu, zvláště teplé prádlo pro zimní tažení. Svaz měl i svou vlastní verbovací kancelář pro československé legie, a jak ze spolehlivé zprávy patrno, vstupovali mladí katolíci čeští s radostí do legií. Měli proto i svého

vlastního polního kaplana v osobě českého benediktina P. Biskupa.

Nejdůležitějším činem Svazu byla diplomatická akce u sv. Stolice ve prospěch československého odboje. Když americký senátor Mc Cormick se nezmínil ve svém projevu o českém státě, pak ovšem není divu, že Benedikt XV (jenž ke své mírové notě použil různých prohlášení cizích státníků) rovněž tak neučinil. Svaz proto považoval za povinnost upozorniti Vatikán na československý odboj. Jeho zástupcové se tedy sjeli v listopadu 1917 ve Washingtonu, aby tam odevzdali pamětní spis apoštolskému delegátu Bonzanovi. Ten je přijal velmi vlídně (byv příznivě o Masarykovi zpraven chicagským arcibiskupem Mundeleinem) a ujistil je, že jejich memorandum nejen doporučí, nýbrž bude přímo sv. Otce nutkati, aby zaujal příznivé stanovisko k žádosti českých katolíků. Nuncius dostal z Vatikánu odpověď v únoru 1918. Benedikt XV. vzkazoval, že jest dojat oddaností českých katolíků amerických a že uděluje jejich činnosti své apoštolské požehnání. Skutečně také, když počátkem r. 1919 byl u něho Wilson u audience, tedy ho prosil, by se na mírové konferenci ujal malých národů, zvláště Čechů.

Co však jest nejdůležitější, je to, že to byl Národní svaz českých katolíků, který se první vyslovil pro republikánskou formu budoucího českého státu, zatím co liberálně-socialistické Sdružení stále ještě stálo na půdě monarchistické, chtěj dosaditi za českého krále anglického prince (zednáře) Connaughta.

Konečně jest se ještě krátce zmíniti o účasti amerických Slováků na československém odboji. Slováci byli

bez rozdílu vyznání (katolíci i luteráni) organisováni ve Slovenské lize. Převahou však byla Slovenská liga korporací katolickou, čítajíc 200 odborů katolických a 50 luteránských. V únoru byli Slováci pojeti do Národního svazu českých katolíků. Hlavní body válečné činnosti Ligy jsou: Překazila odjezd slovenských rezervistů k plukům do Uher. Znemožnila německou agitaci v Americe, směřující k vyvolání stávký ve válečném průmyslu, postavila sbor dobrovolníků a vyslala své zástupce do Paříže i Petrohradu, aby navázala styky s pařížským Ústředím odboje.

Jak tedy patrnó, nelze všechny zásluhy o obnovu československého státu přičítati jen socialistům, zednářům a protestantům. Těmto zvláště proto ne, že v kalendáři českých protestantů amerických ještě v r. 1918 (tedy v době, kdy američtí čeští katolíci se již s Rakouskem dávno rozešli) byl mezi protestantskými světci vedle Husa a Komenského také — císař František Josef!

c) Č s. o d b o j v e F r a n c i i .

Český živel ve Francii byl velkou většinou tak radikální, že nebylo vůbec možno ve Francii organisovati katolický odbor československého odboje, tím méně ovšem žádati nějaké zastoupení katolíků v československém odboji na půdě francouzské, ačkoliv to bylo velmi významné, povážíme-li, že v Paříži byla Národní rada, centrum to československého odboje. Proto účast katolictví na československém odboji nutno studovati jinak, a sice nutno pátrati, jak francouzský odboj používal zpráv o chování českých katolíků v Rakousku

k provedení důkazu, že nejen radikálové, nýbrž i katolíci jsou pro obnovu naší státní samostatnosti, a co jim za to slibovali.

Československý odboj ve Francii vystupoval s počátku hodně radikálně. Slabinou při tom bylo, že útočil na Rakousko jako na stát katolický, domnívaje se, že si tím dovede získati celou Francii. Vůdcové českého odboje však zapomněli na vlivné konservativní kruhy francouzské a když v r. 1916 se počalo disputovati o roztrhání Rakouska, tu konservativci se prohlásili proti tomu právě z důvodů konfesionelních: Bude-li zbořeno Rakousko, utrpí tím i katolická Církve, neboť Rakousko (prý) jest státem katolickým. Takovéto stanovisko zvrátilo celou dosavadní československou agitaci a donutilo Národní výbor, že ve svém orgánu *Nation Tchèque*, redigovaném drem Ed. Benešem, v čísle z 15. července 1916 vydal zvláštní prohlášení, jež možno nazvati skvělou satisfakcí českým katolíkům za jejich chování za války.

Předně se vyvrací mínění, podle něhož jest Rakousko státem katolickým. Za druhé se prohlásilo za pouhý volnomyšlenkářský klep tvrzení, jako by Vatikán měl nějaký podíl na vypovězení světové války. Potom se praví o českých katolících, že: 1. Snažili se udržeti harmonii mezi prospěchem Církve a vlasti, takže úzké styky Vatikánu s Vídní nemohly býti nikterak na újmu české věci. 2. Katolický lid a nižší kněžstvo nejsou pro vojnu nikterak nadšeni. 3. I mezi vysokými hodnostáři církevními lze pozorovati sympatie s myšlenkou obnovy českého státu. 4. Katolický tisk jest solidárním s ostatním tiskem českým a je proto právě tak persekvován censurou jako radikální. Z toho pak vyvodilo

prohlášení tento praktický důsledek: Jelikož katolíci jdou s ostatními českými stranami za požadavkem státního osamostatnění, tedy jim není ničeho se báti od tohoto státu, naopak jest jisto, že jejich Církvi dostane se v budoucím českém státě nejen svobody, ale i důstojného postavení. — Nation Tchèque, která až do té doby ignorovala zprávy o vlasteneckém hnutí českých katolíků, referujíc jen o radikálech, počala pilně sbírat i otiskovati i zprávy o českých katolících, aby takto přesvědčila dohodové, zvláště ale francouzské konservativce, že celý český národ touží po obnově státní samostatnosti.

Jest záhodno poukázati na projevy jiných stran tehdy ve Francii známých, aby tím jasněji se nám ukázala protikatolická tendence francouzského odboje. Do Francie pronikl koncem května 1917 parlamentní projev agrárního poslance Staňka, žádajícího utvoření národních států pod žezlem společným, a to habsburským. — Druhým projevem jest prohlášení československých soudruhů (centralistů) Buriána a Steina na mezinárodním kongresu sociálních demokratů ve Stockholmě (červen 1917), v němž tito výslovně pravili: »Oproti jistým záminkám, jako by se jednalo v této válce o osvobození malých národů rakouských, trvají delegáti na tom pevně, že rakouský stát malé národy v jejich národních existencích udržuje.«

Přesto se francouzský odboj choval k českým katolíkům nepřívětivě, jak vidno z tohoto faktu: při diskusi o formě budoucího českého státu se pomýšlelo na obnovu království, tedy na monarchii. Publicista Fournol sice při tom přiznal, že český národ jest převážně katolický, má dostati katolického krále, ale

tradici tohoto většinou katolického lidu prohlásil za husitskou, a proto nadepsal svou úvahu slovy: »Království kalicha«. Není to vlastně nic jiného, nežli pokračování akce, zahájené minulého roku (1916) prvním rektorem slovanského institutu pařížského, židem Eisenmannem, který prohlásil český národ za husitský, a proto zařazení husitství mezi aktuální otázky.

Stejně nešetrné bylo chování pařížského odboje i k francouzským katolíkům, kteří při diskusi o rozbití Rakouska se postavili na stanovisko Masarykovo, zatím co protestant Denis byl na nějakou dobu ještě pro známou austrofilskou zásadu Palackého.

Prapodivně se to vyjímá, že velmi dobře využil československý odboj ve Francii dvou velmi významných projevů českých katolíků ve svůj prospěch: byl to velký státoprávní projev ve Valašském Meziříčí (25. srpna 1918) za vedení poslance Valouška učiněný, a prohlášení českého kněžstva v Praze dne 3. září. Český odboj v Paříži dokázal na základě nich, že i čeští katolíci stojí za požadavkem československého státu a že tedy celý český národ si ho přeje.

Jaké však byly city českého odboje pařížského vůči českým katolíkům, je viděti nejlépe z doslovného otisku Klofáčova útoku na české katolíky, jako by oni pomocí federalismu chtěli udržeti starou monarchii i dále při životě. Tento nepravdivý útok byl otištěn v tomtéž čísle *Nation Tchèque*, v němž bylo publikováno i znění zmíněného projevu českého kleru ze dne 3. září. — Když však přehlédneme celou situaci, vidíme, že katolíci měli i ve francouzském odboji svůj značný vliv.

Z K R A T K Y :

ČČH = Český časopis historický.

ČČM = Časopis musea král. českého.

ST = Studie a texty k náboženským dějinám českým.

o. c. = opus citatum (citované dílo).

R E J S T Ř Í K

Arcijáhenská visitace pražská v
v r. 1379 10 násl.

Bohuslavice (u Náchoda) 97.
Broumov, spor o kostel 53-57.

Černožice 98.

z Dietrichštejna, Frant., kardinál
75-76.
Dobner, Gelasius, P. 101 n.
Dobruška 99.

Sv. Hostie (prý) násilím cpána
do úst 90-91.

Hroby, spor o kostel 58.

Hus. Vyšetřován v Kostnici
24-27. »Falešné« články 27-32.
Veř. slyšení 32-35. Odsouzení
35-37. Nemožnost rehabilitace
37-40.

Jablonné 91.

sv. Jan Nep. Národnost 13-14. Stu-
dia 14-15. Mučednictví vůbec 15.
Mučed. za zpověd. tajemství
16-18. Existence osoby 17-18.
Uctívání 18-20. Úcta Husova
20-21. Kult svatojanský a Řím
22. Sv. Jan a lichva 23-24.

Jesuité. Kult sv. Jana Nep. 20-22.
Č. národnost před B. horou
64-65. Lamormain a Becan 72.
Berlička a Plachý 82. Balbín
82-85. P. Kravařský 87. Koniáš
91-93. Firmus 93-95. Třebický
95-96. Mateřovský 96-97.

Jiřík z Poděbrad. Korunovační
přísaha 50-53.

Kněžstvo předhusitské: Vzdělání
7. Mravy 7-13.
Knihy č. 91-93, 97.

Mimoň 91.

Mučedníci katol. z doby husit.
Praha 40-41. Ústí Sezimovo 41.
Břevnov a Velehrad 41-42. Be-
roun a Chomutov 42-43. Kolín
42. Sedlec 43-44. Zvol u Jar-
oměře 44. Jaroměř 44. Polešovi-
ce 44. Mohelnice 45. Radkov
45-46. Rychmburk 46. Petrovi-
ce 46. Zl. Koruna 46-47. Kra-
lice na Hané 47. Lubno 47-48.
Frankenštejn 48-49. Osek,
Grünheim, N. Cell 48. Plzeň
48-49.

Národnost. Před Bílou horou: a)
Protestantismus 59-63. b) Ka-
tolicství 64-65. Po B. hoře 79-
89. Vliv baroka 89. V době
osvěcenské: a) Poměr katolicství
100-105. b) Protestanté a král
pruský 105-108. Husitsví a
č.-bratrství 108-110.

Odškodnění Církve po B. hoře
76-79.

Odboj čs. a katolicství. Domácí
odboj 111-115. b) V Americe
115-119. c) Ve Francii 119-122.

Popravy na Staroměst. náměstí
v Praze (1621) 70.

Potrestání č. povstalců z r. 1618-
20. V Čechách 65-74. Na Mo-
ravě 74-76.

Smiřice 99.

Solní pokladna 77-78.

Soudní stíhání nekatolíků 97-100.
Svébořice 90-91.

Šramová Alžběta 99-100.

»Temno«, nepravdy o něm 89-97.
Viz jesuité, soud. stíhání neka-
tolíků a knihy.

Voigt, Adaukt, P. 101 n.

O B S A H :

1. Kněžstvo v době předhusitské a Husově .	7
2. Svatý Jan Nepomucký	13
3. Mistr Jan Hus (Kostnické vyšetřování)	
a) Vyšetřování	24
b) Domněle falešné články	27
c) Veřejné slyšení	32
d) Konec procesu	35
e) Nemožnost Husovy rehabilitace .	37
4. Katoličtí mučedníci doby husitské	40
5. Korunovační přísaha Jiříka z Poděbrad	50
6. Broumov, Hroby	53
7. Věci národnostní před Bílou horou	
a) Protestantismus a český jazyk .	59
b) Katolictví a česká národnost	64
8. Potrestání rebelů	
a) V Čechách .	65
b) Na Moravě	74
9. Majetkové odškodnění Církve po Bílé hoře	76
10. Počátky národního obrození	79
11. Nepravdy o době t. zv. Temna	89
12. Soudní stíhání nekatolíků	97
13. Katolictví a probuzenství	100
14. Národní probuzení a »česká reformace«	105
15. Katolictví a český odboj	
a) Katolictví a domácí odboj	111
b) Čs. odboj v Americe	115
c) Čs. odboj ve Francii	119
Zkratky	123
Rejstřík	125

MYŠLENKY A ŽIVOT

*Knihovna soudobého
katolického myšlení*

Redakce

P. Dr. SILVESTR BRAITO O. P.

P. Dr. REGINALD DACÍK O. P.

Svazek čtvrtý

Vytiskla Československá akciová
tiskárna v Praze II., Karlovo n. 5,
pro nakladatelství •VYŠEHRAD•,
společnost s r. o. v Praze II.,

Václavská ul. 12

FRANÇOIS MAURIAC:

ŽIVOT JEŽÍŠŮV

Podle 2., doplněného vydání přeložili Miloš Krejza a O. A. Tichý.

Slavný romanopisec, člen Francouzské akademie, zachycuje v této knize způsobem hlubokým a zároveň prostým psychologii Krista-člověka. Jeho Ježíš, jak jej vidí v evangeliích, toť člověk, který tkví pevně rodovými kořeny ve své vlasti; je to muž mezi mnoha jinými, tak podobný jedenácti lidem, že je třeba polibku Jidášova, aby ho nepřátelé poznali. A přece tento tesařský dělník mluví a jedná jako Bůh. Při vši smělosti i pronikavosti uměleckého podání zůstává **však** autor pokorně na prahu tajemství Syna člověka. Nepíše knihu theologickou. Píše pro bloudící, pro ty, kteří neslyší ve svém zoufalství slova božského Přítele duší. „Tato malá smělá knížka nebude napsána zbytečně, jestliže jen jeden čtenář, zavíraje ji, náhle pochopí, co znamená ta výmluva strážců chrámových, když jim kněží vytýkali, že se neodvážili zajmouti Ježíše: Nikdy nikdo nemluvil jako člověk tento.“ (Z předmluvy.)

V tisku. Jarní novinka 1937.

U knihkupců.

Nakladatelství

„VYŠEHRAD“,

Praha II., Václavská ul. 12.

Staňte se členy

KATOLICKÉHO LITERÁRNÍHO KLUBU

Z jednacího řádu KLK uvádíme:

1. Účelem KLK bude vydávati nejhodnotnější knihy katolické domácí i cizí literární produkce podle určitého plánu.
2. KLK vydá ročně šest knih v původní celoplátěné vazbě v rozsahu nejméně 2.000 stran a k vánočním svátkům zvláštní bibliofilskou prémii, která nepříjde na knihkupecký trh.
3. Členem se stane ten, kdo se závazně přihlásí a složí roční příspěvek 160 Kč. Obnos tento lze složit ve dvou lhůtách po 80 Kč, a to před obdržением první knihy a čtvrté knihy.
4. Klub řídí klubovní rada, která se bude skládat z pěti členů.
5. Členem přestává být, kdo se písemně odhlásí nejpozději čtvrt roku před ukončením běžného roku a kdo po obdržení druhého svazku nezaplatí polovinu anebo po obdržení čtvrtého svazku druhou část členského příspěvku.

- Y** 1. Fr. Mauriac: **Život Ježíšův.**
H Podle 2., dopl. vydání přel. Miloš Krejza a O. A. Tichý.
K 2. Dr. R. W. Hynek: **Golgota.**
N Přesně vědeckým způsobem je zde po prvé ve světové
I literatuře lékařsky odhaleno a popsáno přehořké utrpení
O Spasitelovo, jak je zaznamenáno na sv. rubáši turinském.
T 3. František Skácelík: **Venkovský lékař.**
T Nový román známého spisovatele, nabitý vzrušujícím dě-
O jem, při tom plný hlubokých myšlenek o lékařském povola-
U ní. Román je věnován památce autora důvěrného
D přítele, básníka Viktora Dyka.
Y 4. Hasert-Katann: **Divy světového řádu.**
V Česky zpracoval a doplnil prof. Dr. J. O. Martinovský.
Y Kniha podává odpovědi přírody na otázky o původu a
3 smyslu světa, života, člověka i jeho duše. S mnoha vy-
7 obrazeními.
R 5. G. K. Chesterton: **Svatý Tomáš Akvinský.**
O Přel. Timotheus Vodička. Zvláštní skupinu v přebohaté žni
C Chestertonových knih tvoří jeho životopisy. Nejsou to ži-
E votopisy v běžném slova smyslu s pracným vypočítáváním
1 dat a bezvýznamných podrobností. Jsou to geniálně na-
9 črtnuté duchovní rysy velkých osobností.
R 6. Nejlepší kniha z I. lit. soutěže nakl. „Vyšehrad“.
O 7. **Bibliofilie**, vánoč. dárek pouze pro předplatitele.

VÝHODY ČLENŮ KLK:

Každý člen obdrží v období dvou měsíců vynikající knihu domácí nebo světové produkce katolické v původní vkusné vazbě. Cena všech šesti svazků na volném trhu bude činit Kč 250.—.

Vedle toho každý člen bude mít nárok na všechny knihy a časopisy, které vyjdou v nakladatelství „Vyšehrad“, se slevou 15%.

KATOLICKÝ LITERÁRNÍ KLUB

Praha II., Václavská ulice číslo 12